विवाह वृन्दावन of केशव दैवज्ञ with
the commentary दीपिका of गणेश दैवज्ञ
- Ed. & Pub. by पं. कामताप्रसाद कटारे
at गणेश प्रेस - slightly moth
eaten pinholes in few middle pages
damaging 1-2 letters and neatly
repaired. Loose leaves lithoprint
edn., Benares, 1947. (with one
line illustration at end.)

45

1398

Bill No. 3/07-08

87

2008-02411

Consumers have to be organised to press their case

within 15 working days of complaint in 60 per cent of cases and ...

... provi- ... for vi- ... s for ... tor in ... initia- ... other ... com- ... ce, the ... quality ... issued ... certain ... tech-

for redressing the consu... plaints. These were, howev... when TRAI in July 2000 issu... lation on Quality of Servic... and Cellular Mobile Telep... vices with fewer parameters... nally suggested. The regul... seeks to create conditions fo... satisfaction by making known... ity of service which the servic... has to provide and the measu... formance against standards. ... nately, however, it does not p...

of services, monitor the performance of utilities, and award penalties or rebates in case of failure. ...

to be emulated in other states as well. Research institutions too have a major role to play to ensure that quality issues ... the regulatory ... ent delibera- ... on technical ... pt on quality ... n. Hopefully, ... gulatory re- ... satisfaction ... lly realised, ... lled for. The ... for money, ... nown to the ... gulator.

... Tata Energy ... itute, Delhi)

...a tries new... ...wn

worth ... food- for-w...

The other view, espoused typically by supply side economists, is that most economies in distress need to substantially enhance productive efficiencies through structural reforms to kickstart

measures like closing inefficie... sector units do not work as the... weaken demand due to large-s... offs. He has argued that the da... Japan's economy is not inefficiency but inadequate demand.

The immediate problem is not that

... direct result will be higher unemployment. In a booming economy, the workers released as firms go bankrupt and public works are canceled would soon find productive

...r, describes ... n the dark. ... debate has strong parallels with that of India's at present. In fact, Yashwant Sinha's Budget was clearly a supply side effort aimed that effecting greater structural changes through labour reforms and

ment's re... billon pac... from the ... in Delhi, ... power, am...

In one s... The right ... draw atte... old funda... the first g... cal partie... have to ... front. Yo... critical m... ty to org... sentimen... drawing ... differenc... stance, b... hatma G... say, Dins...

And ye... erning st... all three ... ministers ... state chie... et. al., sa... portant f... governm... sumed t... avoid the...

॥श्रीकाशीजीमेंमहल्लाआदिविश्वेश्वर पर पंडितदुर्गाप्रसाद्जीकदारेपरलोकस्थकेपुत्रपंडितकामता
प्रसाद्जीकदारेकेगणेशयन्त्रालयमेंविवाहवृन्दावनटीकासंयुक्तछापीगईलिखा कान्हूराम छा
पनेवालासिवचरनजिसेलेनाहोयउसेचाँदनीचौकमेंपंडितकामताप्रसाजीकदारेकेदुकानपरमिलैगी

वि॰वृ॰ ॥श्रीगणेशायनमः॥ अथविवाहवृंदावनंसव्याख्यानंलिख्यते तीर्थानामधिपःकुभृच्छ्रितपदोसंत्यक्तवेलास्थितिर्यत्पर्यो अ॰
टी॰ सकलद्विजाधिपसमीक्षासोरुमुत्पूरभृल्लक्ष्मीशोखिलदानवारिसततप्रस्निग्धसद्मक्षितिर्घोषध्वस्तमलोजयत्युरुकृपासिं १
१ धुर्गुरुःकेशवः १ अर्थचतुष्टयवाची तत्रप्रथमंगुरुपक्षेकेशवोगुरुर्जयति सर्वोत्कर्षेणवर्तते गृणात्युपदिशतिशास्त्राणी।
तिगुरुः तमेवसर्वोत्कर्षंद्योतयति तीर्थानामधिपइत्यादिविशेषणैः तीर्थोध्वरेगुरौमार्गइत्यभिधानात् तीर्थानांगुरूणामधि
पः महागुरुरित्यर्थः तल्लक्षणमाहस्मृतिः पितापुत्रमुत्पाद्यसंस्कृत्यवेदान्वेदार्थांश्चग्राहयित्वावृत्तिंकल्पयतिसमहागुरु
र्भवतीतियद्वा तीर्थानांगंगादीनामधिपः सर्वतीर्थमयोगुरुरितिस्मृतेः कुभृच्छ्रितपदः कुभृतोराजानःतैःश्रितंसेवितंपदं
यस्यासौतथा असंत्यक्तवेलास्थितिः नसंत्यक्तावेलासुपूर्वाह्णादिकालेषुस्थितिर्विहिताचारोयेनासौतथा यत्पर्यो सकल
द्विजाधिपसमीक्षासोरुमुत्पूरभृत् यस्मात्पर्याप्ताःप्राप्ताःकलाः पठनाद्यायेनयस्यपर्याप्तकलाः तेचतेद्विजाधिपाविप्रश्रे
ष्ठास्तेषांसमीक्षासंदर्शनंतयाआप्ताप्राप्ताउरुःअधिकामुद्धर्षःतस्यपूरस्तंबिभर्तीतितथा लक्ष्मीशःपशुधान्यादिधनवान्।
यद्वालक्ष्मीनाम्नीममजननीतस्याईशःपतिःअखिलदानवारिसततप्रस्निग्धसद्मक्षितिःअखिलानीअनेकानिचतानिदाना राम॰
निचतेषांवारि उदकंतेनसततमनवरतंप्रस्निग्धाप्रकर्षेणार्द्रासद्मक्षितिर्गृहभूमिर्यस्यासौतथा घोषध्वस्तमलः घोषेणअ १
ध्ययनादिघोषश्रवणेनध्वस्तोमलःपापंयेनसतथा जनानामितिशेषः उरुकृपासिंधुःउरुःपृथुर्याकृपातस्याःसिंधुःकृपासा
गरः अथसमुद्रपक्षे कथंभूतःसिंधुः तीर्थानामधिपस्तीर्थराजः कुभृच्छ्रितपदः कुभृतःपर्वताःमैनाकादयःतैःश्रितमा

श्रितंपदंस्थानंयस्यासौतथा पदंव्यवसितित्राणस्थानलक्ष्माङ्घ्रिवस्तुष्वित्यभिधानात् असंत्यक्तवेलास्थितिः वेलासमुद्रतीरं
तस्याःस्थितिर्मर्यादा असंत्यक्ता वेलास्थितिर्येनसतथा यदित्यक्ष्यत्यदाकालेपर्याप्तकलःपरिपूर्णकलोद्विजाधिप
श्चंद्रस्तस्यसमीक्षासमुदयःतेनआसामासाउरुरधिकतरामुदूर्षीयेनसतथा तदापूरभूज्जलपूरभूस्स्यात् चंद्रोदयेहिसमु
द्रस्यजलभरः अत्रापिपूर्णचंद्रोदयेअधिकपूर इतिभावः लक्ष्मीशः लक्ष्म्याईशः पिता अखिलदानवारिसततप्रस्निग्धसद्म
क्षितिः अखिलादानवारयोदेवाःतैःसततंप्रस्निग्धाशोभमानासद्मक्षितिःस्थानभूमिर्यस्यासौतथायत्स्थानेविष्ण्वादिदेवानिवसंती
त्यर्थः घोषध्वस्तमलः घोषेणगर्जनेनध्वस्तःमलःपातकंयेनसतथा सुग्रीवसफलंजन्मयेवसंतिमहोदधौ अहन्यहनिघोषेणब्रह्म
हत्याविलीयतइतिपुराणात् अथविष्णुपक्षे केशवोनारायणोजयति गुरुः उद्धवार्जुनादीनांज्ञानोपदेष्टा तीर्थानामधिपः गंगादीनां
तन्यादजन्यत्वात् कुभृच्छ्रितपदः कुभृद्धरणीधरःशेषःतत्रश्रितंपदंयस्यसतथा शेषशायीत्यर्थः असंत्यक्तवेलास्थितिः असंत्यक्तवे
लायांसमुद्रतीरेद्वारकायांस्थितिर्निवसतिर्येनासौतथा पर्याप्तसकलद्विजाधिपसमीक्षाप्तोरुमुत्पूरभृत् यस्मात्पर्याप्ताःशौर्यादिक
लायेनसः पर्याप्तकलः द्विजाःपक्षिणस्तदधिपोगरुडः पर्याप्तकलश्चासौद्विजाधिपश्चतस्यसमीक्षासंदर्शनंतया आसाउरुमे
हती मुदूर्षस्तस्याःपूरणंबिभर्तीतितथा लक्ष्मीशोलक्ष्मीपतिः अखिलदानवारिसततप्रस्निग्धसद्मक्षितिः दानवारिदंतिनांमद
दजलं तेनसततंप्रस्निग्धाआर्द्रीकृता अखिलासमग्रादानवारिसततप्रस्निग्धासद्मक्षितिर्गृहांगणभूमिर्यस्यासौतथाकृष्णरामाव
तारे यस्यगृहांगणभूमिरेवंविधेतिपुराणप्रसिद्धा घोषध्वस्तमलः घोषाणांव्रजस्थितगोपादीनांध्वस्तःमलोयेनासौतथा कृष्णाव

नारंभसिद्धमिदं उरुकृपासिंधुः महासत्वगुणत्वात् अथ सूर्यपक्षे केशवः सूर्यः केशा रश्मयः प्रशस्ताः केशाः यस्यासौ केश
वः केशाद्वोन्यतरस्यामिति प्रशंसायां मत्वर्थे वः कथंभूतः केशवः गुरुः रोमकमयासुरादीनां ज्योतिःशास्त्रादिज्ञानोपदेष्टा अ
त एव तीर्थानामधिपः तीर्थानां ज्योतिःशास्त्रादीनां अधिपः प्रवर्त्तकः तीर्थं शास्त्राध्वरक्षेत्रेष्वित्यभिधानात् कुभृच्छ्रितन
पदः कुभृदुदयाचलः तत्र श्रितं पदं येन तथा उदयशिखरिशृंगस्वर्णसिंहासनस्थ इत्युक्तः असंख्यकवेलास्थितिः वेलाका
लः तस्य स्थितिर्व्यवस्था दिनादिनियमः असंख्यका वेलास्थितिर्येनासौ तथा यस्य यो सकलद्विजाधिपसमीक्षाकर्त्ता आसोरुभूत्पूरभूत्या
न् यस्मात्सूर्यात्स्ययोघाः मासाः कला येनासौ यस्य यो सकलः स चासौ द्विजाधिपश्चंद्रस्तस्य समीक्षा संदर्शनं चंद्रस्य प्रतिदिनकलावृद्धिः
क्षयश्च सूर्यकिरणसंसर्गाज्जाद्दित इति ग्रहगणितेवासनाप्रसिद्धा आशास्तद्दर्शनलालसाः तेषां ऊरुप्रसूरः महाहर्षभरस्तं विभर्त्तिपु
ष्णातीति तथा लक्ष्मीशः लक्ष्म्यो दीप्तयः तासामीशः अखिलतैजसाधीशः द्वानवादिसततप्रस्निग्धसुद्मक्षितिः अखिलाश्चते दा
नवारयश्च इंद्रादिदेवाः तैः सततं प्रस्निग्धाशोभमाना सद्मक्षितिः स्थानभूमिर्यस्मासौ तथा इंद्रादिदेवैः सेवित इति तात्पर्यार्थः।
घोषध्वस्तमलः घोषेण नाम गर्जनेन ध्वस्तो मलः येनासौ तथा उरुकृपासिंधुः महाकृपासागरः स्थावरजंगमजगत इति शेषः
आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नं ततः प्रजा इत्याद्युक्तेः इत्येते मदुदितश्लोकस्यार्थाः अथ प्रकृतं वध्नाति स्म विवाहपूर्वकपदं वृंदा। राम॰ २
वनं केशवादित्योयत्कुटिलोक्तियुक्तिबहुलं वहुयो गूढपदैः हेलागम्यमनल्पदृष्टसुधियां तन्नेतरेषां तथा तस्मात्तद्विवृतिं विशेष
सहितामारब्धुमस्म्युत्सुकः २ नानाकलागमपटुर्भुवि गीतकीर्त्तिः श्रीकेशवस्य तनयः कुरुते गणेशः टीकां भ्रमांधनमसां।

पहरंविवाहवृंदावनस्यकरपीडनदीपिकाख्यं ३ व्याख्यामात्रेणतुष्यंतुयेकेचोक्तावचाइह मुनिमंनस्तुसद्युक्तिविशेषरचने
रपि ४ कृत्वादौगृहलाघवाख्यकरणंनिष्यादिसिद्धिदंयस्त्रोकैः श्राद्धविधिंसवासनतयालीलावतीव्याकृतिं सप्रश्नेयमुहू
र्तंत्वनिशंतिपर्वादिसन्निर्णयंनस्मान्मंगलनिर्णयाद्ययकृतावैवाहसद्दीपिका ५ श्रीभरद्वाजमुनिश्रेष्ठवंशोद्भवश्रीदी
च्य ज्ञातिमंडनःसकलागमाचार्यवर्योज्योतिर्वित्कुलावतंसोनेककलाकलापचतुरःश्रीदैवज्ञरणागतनयःश्रीकेशवार्कः
करणःकंवीरवाद्युत्कानिजांसत्कविनाविशेषरचनासमेतांवाक्यविचारचातुरींदर्शयन्संहितास्कंधैकदेशभूतविवाह

श्रीशार्ङ्गिणोःसृजतुवोनवसन्निवेशःक्लेशाप्ययंचलवलन्नयनांचलश्रीयन्नांचलप्रथनमंगल
माचचारश्रृंगारहारमणिकौस्तुभरश्मिगुंफः १ प्रचलिचिकीर्षुर्जन्मजन्मांतरार्जितदुरितोत्पन्नप्रत्यूहनिरासे
नयंग्रंथसमाप्त्यर्थंसमासेप्यग्रंथेनस्वरिचयार्थंशिष्टाचारपरिपालनेनशिष्यशिक्षार्थंचआशीर्लक्षणंमंगलमाचरन् श्रीलक्ष्मी
नारायणयोर्विवाहलक्षणंप्रथमसंनिवेशनंवसंततिलकवृत्तेनवर्णयतिश्रीशार्ङ्गिणोरितिअयनेविघ्नमेतांसाश्रीःशार्ङ्गीयस्या
स्तौनिशार्ङ्गिनयोर्लक्ष्मीनारायणयोःसनवसन्निवेशःनवसंगमःसंनिवेशस्तुसंस्थायांप्रवेशेसंगमेपिचेत्यभिधानात्वःयुष्मा
कंक्लेशाप्ययंसृजतुकरोत्वित्याशीः नवसंनिवेशजातिविशेषणद्वारेणाह चलवलन्निति चलनस्तौचलौवलनतौवलनौस्था
नांतरगमनंचलनंतस्मात्परावर्तनंवलनंचलाश्चवलंतश्चचलवलंतःनयनानामंचलाःप्रांतानयनांचलाःचलवलंतश्चतेन

यनांचलाश्चचलवलत्नयनांचलास्तेषांश्रीशोभायस्मिन्नवसंनिवेशेसतथा समासांतविधेरनित्यत्वात्कप्रत्ययाभावः सानुरागपरस्प
रावलोकनेनयनांचलौचंचलौवलंतौ चेनिजातिःलज्जाकुलनयानयनांचलाभ्यामेवावलोकनंयुक्तंसकः यत्रनवसंनिवेशेशृंगारहा
रमणिकौस्तुभरश्मिगुंफः अंचलग्रथनमंगलमाचचार आचीर्णवान् शृंगारस्यहारः शृंगारहारः तस्यमणिः शृंगारहारमणिः सचकौ
स्तुभश्चशृंगारहारमणिकौस्तुभौतयोरश्मयस्तेषांगुंफः गुंफग्रथनेगुंफनंगुफः ग्रथनमितियावत् अंचलयोर्ग्रथनंतदेवमंगलंअंच
लग्रथनमंगलंश्रियः शृंगारहारमणिः शार्ङ्गिणस्तुकौस्तुभः तद्रश्मीनांपरस्परंग्रथनंअंचलग्रथनभावंप्रापेत्यर्थः विवाहस
मयेवधूवरप्रावरनवस्त्रांचलग्रथनंमंगलत्वेनक्रियतइतिशिष्टसमाचारः सतुप्रागेवशृंगारहारमणिकौस्तुभरश्मि

संवर्ग्यगर्गभृगुभागुरिरैभ्यगीर्भ्यः सारंवराहमिहिरादिमतानुसारं ॥

गुंफनेनैवनिष्पन्नइतिभावः अत्रमंगलार्थंगणादिदोषनिरासार्थंवाआदौश्रीशब्दप्रयोगः तदुक्तंदेवतावाचकाःशब्दायेचभद्रा
दिवाचकाः तेसर्वेनैवनिंद्याःस्युर्लिपितोगणतोपिवेतियथा श्रियःकुरूणामधिपस्येत्यादौ १ अथास्यग्रंथस्यआर्षमूलत्वे
नप्रामाण्यंतथाप्राचीनग्रंथेभ्योवैशिष्ट्यंद्योतयन् संबंधादिचतुष्टयगर्भंतदारंभहेतुंवसंततिलकयाऽऽह संवर्ग्येति अ
हंविवाहवृंदावनंनामग्रंथंविरचयामि अन्वर्थंनामविवाहइतिविवाहःस्त्रीपुरुषसमागमलक्षणःतदर्थंवृंदावनमिव
वृंदावनंविवाहवृंदावनंकृष्णोहितत्रगोपीभिःसहपरस्परपाणिधारणपूर्वकंरासक्रीडादिकंकृतवान् अन्योपिसूरसे

नसुषेणाद्यः वृंदावनंनामवनंयमुनातीरेप्रसिद्धंयद्वाविवाहानांवृंदंविवाहवृंदंतद्वनमितिविवाहवृंदावनं अत्रहिसम्यक्सदसत्फ
लनिरूपणेन असत्समयपरित्यागात्समयविवाहकरणेनपुत्राद्यभिवृद्धिद्वाराविवाहावनत्वंयुक्तमस्यग्रंथस्यकथंभूतंविवाहवृंदावनं
स्फारत्स्फुरत्परिमलाढ्यफलंस्फारंतितानिस्फाराणिविस्तृतानिस्फुरंस्फूर्तिंस्फुरंतितानिस्फुरंतिविकसमानानियस्मिंस्तोमत्तपरिम
लः दोषाभावः कुगतिप्रादयश्चेतितत्पुरुषः तेनाढ्यानिपरिमलाढ्यानि स्फाराणिस्फुरंतिपरिमलाढ्यानिफलानियस्मिन्नत्रफलादीनिय
स्मिंस्तथापुनः कीदृशंविचाररम्यंनानाविधविरुद्धमुनिवाक्यानांपूर्वपक्षसिद्धांतरूपसारासारविचारेणरम्यं किंकृत्वागर्गादिगी

॥स्फारत्स्फुरत्परिमलाढ्यफलंविवाहवृंदावनंविरचयामिविचाररम्यं२॥

र्भ्यः सारंसंवर्ण्यगर्गादयोयवनसितपुलस्त्यादीनामुपलक्षणं तेषामप्यत्रमतोपन्यासदर्शनात्गर्गादीनांगिरः वचनानितेभ्यः ए
कदेशीयादिवाक्यपरित्यागेनबहुमतस्वीकारात्मकंसारंसंवर्ण्यमेलयित्वानकेवलंसमत्वेनैवसारंसंवर्णितं किंतुवराहमिहिरा
दिमतानुसारं आदिशब्देनलल्लश्रीपतिश्रीधरादीनांग्रहणं वराहमिहिरादीनांमतमनुसरतीतितथागर्गादिवाक्यानांसारासा
रपर्यालोचनयावराहादिमतानुसारंविचार्यविरचयामीत्यर्थः अत्रः स्यातांमहत्त्वनानामपिगर्गादिमुनिवाक्यमूलत्वेनप्रामा
ण्यमितिभावः स्फारदित्यादिविशेषणद्वयेनपूर्वग्रंथेभ्योस्यवैशिष्ट्यंद्योतितं अथसंबंधादिचतुष्टयकथनमंतरेणशास्त्रारं
भवैयर्थ्यप्रसंगः तदुक्तंसिद्धिः श्रोतृप्रवृत्तीनांसंबंधकथनाद्यतः तस्मात्सर्वेषुशास्त्रेषुसंबंधः पूर्वउच्यते किमेवात्राभिधे

वि॰वृं॰ यंस्यादितिपृष्टस्तुकेनचित् यदिनप्रोच्यतेतर्हिफलशून्यंतुतद्भवेत् सर्वस्यैवहिशास्त्रस्यकर्मणोवापिकस्यचित् यावत्प्रयोजनंनो अ॰
टी॰ क्तंतावत्तत्केनगृह्यतइति एवंब्रह्मोपदेशंहृदिमत्वाअनेनैवपद्येनसंबंधःसूचितःपरिमलाढ्यफलमित्यनेनअभिधेयंसूचितंतस्या॥ १
४ स्यशास्त्रस्यचप्रतिपाद्यप्रतिपादकत्वेनसंबंधोवाप्रयोजनंतुशुभाशुभफलादेशः तज्जिज्ञासुरधिकारी एतदुक्तंभवति चतुरा
ननमुखाद्विनिसृतस्यास्यशास्त्रस्यनारदवसिष्ठादिमुनिपरंपरयास्मिन् लोकेप्रथितस्यब्रह्मणासहसंबंधःउक्तंचनारदेन अस्यशा
स्त्रस्यसंबंधोवेदांगमितिधातृतइतिअस्यशास्त्रस्यवेदांगत्वमितिकृत्वाधातृतःसंबंधइत्यन्वयःप्रवक्ष्यमाणाभिधेयस्यतत्प्रतिपा
दकशास्त्रस्यचप्रतिपाद्यप्रतिपादकत्वेनसंबंधःनक्षत्रशुद्धिकालमीमांसाराशिमेलकनवांशविचारग्रहगुणचंद्रताराबलंग्रहकुलता॥
तिथ्यादिलग्नशुद्धिगोधूलिकगोचरनिर्णयशुभाशुभयोगभावफलयोगबलसामुद्रिकलक्षणादिमिश्रफलवधूवरप्रश्नादिकप्र
तिपाद्यत्वादत्राभिधेयं प्रयोजनंतुजन्मजन्मांतरार्जितसदसत्कर्मविपाकरूपशुभाशुभफलसूचकनक्षत्रग्रहफलादिनाजगतः
शुभाशुभनिरूपणं तत्राशुभफलंग्रहशांत्यादिनाग्रहबलाद्युपेतःसत्समयेविवाहादिसंपादनेनवाखलुशकुननिमित्तादिनावंच
यिष्यत इतिकृत्वातथा तत्प्रतिकारनिरूपणंचउक्तंचनारदेनप्रयोजनंतुजगतःशुभाशुभनिरूपणमिति तज्जिज्ञासुरधि राम॰
कारीसचद्विजएवनतुशूद्रादिर्वेदांगत्वात् यतोद्विजैरेवसांगोवेदोध्येतव्योज्ञातव्यश्चउक्तंच तस्माद्विजैरध्ययनीयमेतत्पुण्यं ४
रहस्यंपरमंचतत्त्वमिति अध्यापनेतुब्राह्मणएवाधिकारी क्षत्रियवैश्ययोरध्यापननिषेधात् महाप्रयोजनंतुवेदांगाध्यय
नेनधर्मपरिपालनत्वात् जगतोऽशुभनिराकरणेनचसुकृतसंचयद्वारात्रिकालदर्शित्वेनयोगितुल्यावस्थांगतस्ययोगिव

न्तिरतिशयानंदावाप्तिलक्षणमोक्षावाप्तिः उक्तंच श्रीमद्भागवते गर्गप्रतिनंदेन ज्योतिषामयनं साक्षाद्यत्तत् ज्ञानमतींद्रियं प्रणीतं भ
वता येन पुमान्वेद परावरमिति सिद्धांतेपि योज्योतिषं वेत्ति नरः स सम्यक् धर्मार्थमोक्षान्लभते यशश्चेति गर्गोग्रंथतश्चार्थतश्चैत
त्कृत्स्नं जानाति यो द्विजः अग्रभुक् स भवेच्छ्राद्धे पूजितः पंक्तिपावन इति अत्र सम्यक्पदग्रहणेन असम्यक्शास्त्रपरिज्ञानादय
था शास्त्रं विवाहादिफलादेशकस्य पंक्तिदूषकत्वमस्तीति गम्यते यत उक्तं तेनैव अविदित्वैव यः शास्त्रं दैवज्ञत्वं प्रपद्यते स पंक्तिदू
षकः पापो ज्ञेयो नक्षत्रसूचकः नक्षत्रसूचको द्विष्टः सुपवासं करोति यः सव्रजत्यंधतामिस्रं सार्द्धं ऋक्षविदं विनेति ऋक्षविदं विना न
क्षत्रसूचकेन अतश्चायथा स्वमादेशक एव नक्षत्रसूचकः नत्वकृत्स्नशास्त्रपरिज्ञाता दैवज्ञत्वं प्रपद्यत इत्युक्तत्वात् पूर्वार्जितस
दसत्कर्मविपाको दैवमित्युच्यते तज्जानातीति दैवज्ञः तस्य भावो दैवज्ञत्वं बृहस्पतिरपि दैवज्ञैः शास्त्रतत्त्वज्ञैर्मुहूर्तो निष्यते यदि स
न्मुहूर्तः समन्वेष्योनान्येन नक्षत्रसूचकेरिति अत एव कश्यपेन वेदपारगसाहित्येनैव नक्षत्रसूचकस्य श्राद्धे पूज्यत्वं स्मर्यते अ
त्रिर्विश्रंभहंतारव्यंगो नक्षत्रसूचकः काणः कुंठश्चमंदश्च श्वित्री मूर्खः सुदत्तवान् सर्वे श्राद्धे नियोक्तव्या मिश्रिता वेदपारगैरि
ति दोषोपि स्मर्यते प्रायश्चित्तं चिकित्सां च ज्योतिषं धर्मनिर्णयं विना शास्त्रेण यो ब्रूयात्तमाहुर्ब्रह्मघातकमिति अतो सम्यक्शा
स्त्रवेदनादयथाशास्त्रफलादेशकोन नक्षत्रसूचकः नतु शास्त्रैकदेशवेत्तेति सिद्धं अत एवोक्तं गर्गादिभिः वनं समाश्रिता येपि नि
र्ममा निःपरिग्रहाः अपित्ते परिपृच्छंति ज्योतिषां गतिकोविदं मुहूर्ततिथिनक्षत्रमृतवश्चायने तथा सर्वाण्येवाकुलानि स्युर्नस्या
त्सांवत्सरो यदि नासांवत्सरिके देशे वस्तव्यं भूतिमिच्छता चक्षुर्भूतो हि यत्रैष पापं तत्र न विद्यते इत्यादि मुक्तावल्यादिष्व

पिदशादिनकृतपापंहंतिसिद्धांतवेत्तात्रिदिनजनितमंहस्तंत्रवेत्ताविहंतिकरणभगणवेत्ताचैकरात्रोत्थपापंजनयतिवहुपापंचैक
नक्षत्रसूचीति एकः केवलः नक्षत्रसूचकः अतोस्यशास्त्रस्यैकदेशाध्ययनेपित्रैवर्णिकस्यैवाधिकारोस्तीतिसिद्धं तत्राप्यार्ष
वाक्यानांपाठमात्रेणापिफलमस्तिस्मृत्यादिपठनवदिति ॥२॥ अथविवाहादिसर्वकार्येषुनारदादिभिःप्रथमसुहिष्टत्वात्संचं
गशुद्धेःप्राधान्यंतत्रापिप्राधान्यनक्षत्रशुद्धेः तथाचाहुः भावांशशुद्धोदयमप्यशुद्धंभशुद्धिहीनंप्रवदंतिसंतःतस्माद्विशेषेण
भशुद्धिमादौविचार्यकार्यंशुभमाहुरार्या इतिअतःसैवप्रथममभिधीयते ॥ सानूक्तनक्षत्राणामेव अतः प्रथमंशुभनक्षत्रा
ण्युक्त्वातत्प्रसंगेनशुभान्यैरमासांश्चाहध्रुवेतिवंशस्थवृत्तं ध्रुवाणिरोहिणीन्युत्तराणि अनुराधादीनिप्रसिद्धानिकरोहस्तः

॥ ध्रुवानुराधामृगमूलरेवतीकरंमघास्वातिरदूषणोगणः ॥

तेषांसमाहारेएकवद्भावःक्लीवत्वंच मघास्वात्यौप्रसिद्धे अयमेकादशनक्षत्रात्मकोगणः चेददूषणः वक्ष्यमाणपापवेधा
दिदोषरहितःतदामृगीदृशांस्त्रीणांमृगजातिःस्त्रीमृगीतस्याइवदृग्यासांतासांकरग्रहे विवाहे मंगलकृत्स्यात् वक्ष्यतिच
स्फुरददूषणाभूषणोन्यादिक्रूरवेधादिदोषेत्वशुभफलंतत्रतत्रवक्ष्यतिरवेरिति षण्णांगृहाणांसमाहारः षड्गृहीमकरआदि
र्यस्याःसोमकरादिःसाचासौषड्गृहीचमकरादिषड्गृहीअमीनामीनवर्हितामकरकुंभमेषवृषमिथुनस्थोर्कोविवाहेमंगलकृदि।
त्यर्थः नन्वत्रनक्षत्रग्रहादीनांशुभफलकर्तृत्वंकथंयुज्यते प्राचीनसदसत्कर्मविपाकरूपस्यदैवस्यावस्थावश्यंभावि

त्वात् तथाच शौनकः येनतुयस्मात्सर्व्वंतस्यविधानंसुरेशसचिवोपियः साक्षान्नियतिज्ञः सोपिनशक्तोन्यथाकर्तुं तद्विज्ञानोपायंलग्नवि
धानेनसंभवस्याभिजन्मन्यथावाप्रश्नेतत्सदृशफलंविवाहेपीति अतोयथोक्ताविवाहादिसमयादैवपाकज्ञानोपायाः विवाहादिषुया
दृशसमयावाप्तिस्तादृशंदैवमस्तीतिज्ञेयं यतउक्तंतेनैव वरगमदानपरिणयशचीप्रपूजाभिषेककरणानि सुमुभेतिथौविलग्ने
नभवंतिकिल्बाल्पपुण्यानामिति अतोविवाहादिशास्त्रंदैवज्ञापकमेवेतिनैवंसद्युक्तंमन्यसे विवाहादिषुविहितशुभकालस्य
यंत्रादिनाप्रयत्नेनपुरुषसाध्यत्वात् सत्युभययोगेकर्मसिद्धिर्नकेवलंदैवेनेति तथाचवक्ष्यति फलेद्यदिप्राक्तनमेवतत्किंकृष्या
द्युपायेषुपरः प्रयत्नः श्रुतिःस्मृतिश्चापिनृणांनिषेधविध्यात्मकेकर्मणि किंनिषण्णेति यदितुदैवमेवफलेत्तदासर्वोपिजनःकृष्या

रवेर्मीनामकरादिषड्ग्रहीकरग्रहेमंगलकृन्मृगीदृशाम् ३॥

द्युपायेषुकथंप्रवर्तेत किंचनिषधविध्यात्मकाः श्रुतिस्मृत्यादयोपिनिरर्थकाःस्युः नवृक्षमारोहेन्नकूपमेवेक्षेतनबाहुभ्यांनदीं
तरेन्नसंशयमभ्यापद्येतेत्यादीनामाश्वलायनादिकल्यानांश्रीकामःपुष्टिकामोवाग्रहयज्ञंसमाचरेदित्यादियाज्ञवल्क्यादिवच
नानांचिकित्सादिशास्त्रस्यचवैयर्थ्यप्रसंगःस्यादित्यर्थः तथाचयाज्ञवल्क्यः दैवेपुरुषकारेचकर्मसिद्धिर्व्यवस्थिता तत्रदैवम
भिव्यक्तंपौरुषंपौर्वदेहिकमिति कर्मसिद्धिः फलावाप्तिरिष्टानिष्टप्राप्तिलक्षणा साचकेवलंदैवेनव्यवस्थिता अपितुपुरुषका
रेपि पुरुषकारः प्रयत्नः अपिचपुरुषकाराभावेदैवमेवनास्तीत्याह तत्रदैवमिति पूर्वदेहार्जितंपौरुषमेवदैवमित्युच्यते न

वि॰ टी॰ च्च अल्पपुरुषकारादनंतरं महाफलोदयेन अभिव्यक्तं अत एवाह वसंतराजः पूर्वजन्मजनितं पुराविदः कर्म दैवमिति संप्रचक्षते
उद्यमेन तदुपार्जितं तदा वांछितं फलति नैव केवलमिति तस्मात्प्रयत्नाभावे दैवं नास्तीत्यतो विवाहादिषु शुभकालावाप्तिलक्ष
णो यत्नो विधातव्यः तथा च नारदः सर्वाश्रमाणामाद्येयं गृहस्थाश्रममुत्तमं यतस्तदपि योषायां शीलवत्यां स्थितं ततः तस्याः
सच्छीललब्धिः सुलग्नवशात् खलु पितामहोक्तं सर्वास्य लग्नशुद्धिं प्रचक्ष्महे इति अतो दैवयत्नयोरन्यतरेण फलसिद्धिर्न भव
तीत्यत्र दृष्टांतमाह याज्ञवल्क्यः यथा ह्येकेन चक्रेण रथस्य न गतिर्भवेत् तद्वत्पुरुषकारेण विना दैवं न सिध्यतीति अत एव पु॰
षकारोपि वक्ष्यति प्राक्कर्म बीजं सलिलानलौ वा संस्कारवत्कर्म विधीयमानं शोषाय पोषाय च तस्य तस्मात्सदा सदाचारवतां न
हानिरिति यस्मात्कर्म तस्य शोषाय पोषाय च अधुना विधीयमानं कर्म भवति किंवत् बीजं सलिलानलौ वा संस्कारवत् यथा स
द्बीजं शुभैः सलिलादिसंस्कारैः संस्कृतं सदुदेति वर्धते च तद्वत्प्राक्कर्मापि सेद्धि तेन सत्प्रयत्नेन वर्धते अन्यथा शोषीयत इत्यर्थः
तस्मात्कारणात्कालविहित विवाहादिशुभकालग्रहशांतिचिकित्सादिसदाचारवतां पुरुषाणां सदा न हानिः स्यात् अपि च दैवं
किल पुरुषनिष्ठं तद्देशकालवशात् एव विपच्यते दृष्टमपि दृष्टांतस्तु हि त्वेनैव दुष्टकारियथा दुर्जनो रंध्रान्वेषणे न अत एवो राम॰
क्तं श्रीपतिना अकालचर्यां मृगयां च साहसं सुदूरयानं गजवाजिवाहनं गृहे परेषां गमनं च वर्जयेद्ग्रहेषु राजा विषमस्थितेष्वि ६
ति निवसंतराजोपि नैतदैवमिह येन देहिनां पूर्वकर्मविहितं कुतोऽपि हि देशकालवशतो विपच्यते युज्यते व्यवहितं कथं नु तदि
ति एतदेव दैवप्रामाण्यं शेषं स्पष्टं अतः अदृष्टमपि दैवफलं विवाहादिसत्समयावाप्तिरूपयत्नेन निवर्त्यत एव यथाह स

एवसर्पवन्हि विषकंटकादिकंयेनदैवशरणोपिमानवः दूरतस्त्यजनिपौरुषंसदानेननःस्फुरनि दैवनोधिकंपौरुषेणहृदयेशितांग
निंप्राप्नुवंनिपुरुषाःसुमेधसः यांनिदैवशरणालयंयथापादपोज्वलितमिदावपावके इति अतः शकुनगोचरादिना आवेदितं अशुभं दै
वफलंशुभेनप्रयत्नेनसंतोवंचयंत्येव तथाचस एवाह तन्निरूप्यशकुनेनदुःखदंवंचयंतिनियतंसमुद्यतं पौरुषेणपुरुषाःसु
मेधसः संश्रयंतिपुनरात्मनोहितमिति तद्दैवफलंदुःखदंसमुद्यतंशकुनेननिरूप्यपुरुषाःपौरुषेणावंचयंतीत्यन्वयः अथानंत
रोक्तेः सर्पवह्न्यादिदृष्टांतः पौरुषमेवफलसाधनंकथंनस्यात् उच्यते समानभूमिषुसमानसलिलादिसंस्कारेषिफलवैचित्र्य द
र्शनात्कारणांतरंकल्प्यते तद्दैवदैवमिति अतउभययोगेसत्येवफलसिद्धिरिति अथकेचिद्बुद्धिःकर्मानुसारिणीतिमन्यमानाःप्रय
त्नोपिदैवानुरूपवृत्तिकत्वाद्दैवमेवफलसिद्धेःकारणमितिमन्यंते तन्न चतुरस्रं अनवस्थादोषप्रसंगात् तथाहि प्राक्समार्जितपौरुष
मेवकिलदैवमुच्यते अत्रत्यःप्रयत्नःप्राचीनपौरुषबलस्रोणदैवेनजन्यः तदपिपौरुषंतत्प्राचीनपौरुषजन्यंतदपितत्प्राचीनपौरुष
जन्यमित्यनवस्था अतः प्रयत्नोपिदैवप्रेरितइत्यनुपपन्नं नैतन्मन्यामहे नखल्वियमनवस्थादूषणं अनादिसंसारेबीजांकुरन्या
यदृष्टांतसद्भावात् नचैतद्युक्तं नहिबीजांकुरन्यायाद्दैवमेवमूलंइतिनिश्चीयते नापिप्रयत्नः अतःसत्युभययोगेफलसिद्धिरिति
युक्तं चतुरस्रं एवंचेत्तर्हि शौनकोक्तवाक्यानांपूर्वोक्तानांकासंगतिः उच्यते दैवंतुदृढकर्मरूपमदृढकर्मरूपंचेतिद्विविधं तत्र
दृढकर्मरूपंस्यावश्यंभावित्वाद्ग्रहशांत्यादिरूपेणसंपूर्णप्रयत्नेनापितन्निवारयितुंनशक्यतेदृढमूलत्वात् खरतरवाता
घातेपिदृढमूलपादपवत् अदृढंकर्मरूपंतुप्रयत्नेननिवार्यते प्रशिथिलमूलपादपवत् तथाचजातकेयधर्मेकुमनिर

नाद्दन्यादि प्रयत्नाभावेतु विपच्यत एव तथाच तत्रैव पापिष्ठाये दुराचारा देवब्राह्मणनिंदकाः अपथ्यभोजिनस्तेषामकालमरणं
ध्रुवमिति अत एव चिकित्साशास्त्रेपि पूर्वजन्मकृतं पापं व्याधिरूपेण बाध्यते इति सर्वव्याधीनां साधारण्येन कर्मजन्यत्वेपि साध्या
साध्यत्वेन द्वैविध्यमस्ति तत्रापि कृच्छ्रोपायः सुखोपायो हि द्विविधः साध्य उच्यते असाध्यो हि द्विविधो ज्ञेयो साध्यो यश्चाप्रतिक्रियः सा
ध्यासाध्यत्वमायांति साध्याश्चासाध्यतां तथा घ्नंति प्राणान साध्यस्तु नराणामक्रियावतामित्यादिना अचिकित्सितव्याधेर्दृढक
र्ममूलत्वमन्येषामदृढकर्ममूलत्वं निश्चीयते अतो दैवस्य दृशं द्वैविध्यमस्ति अतः शौनकादिवाक्यानां पूर्वपक्षरचितानामयम
र्थः येन स्थिति येन पुरुषेण यस्मात्तव्यं अवश्यंभोक्तव्यं दृढकर्मोपार्जितमिति यावत् तद्ग्रहस्य निरप्यन्यथा कर्तुं न शक्तः अर्थाद
न्यदृढकर्मोपार्जितमन्यथा कर्तुं शक्त इत्यर्थः वरणप्रदानेति तद्विज्ञानोपायमिति अत्रायं भावः यस्य परिणयनादिकाले दुष्टग्रह
स्यति चंद्रादौ दृष्टे सति तदेव पाकस्य ताहशमशुभफलमिति ज्ञातं उक्तं च विवाहपटलांते तेनैव एवं बुध्वा मतिमान् भविष्यफलमादि
शेत्सुमुहूर्ताहेइति अतो वौधायनादिविहितेन तच्छांतिरूपेण धर्मशास्त्रमन्त्रात्मकेन तन्निवर्त्यते धर्मेणापापमपनुदतीति श्रुतेः शुभ
कालेन तु अशुभदैवफलं निवर्त्यते शुभं तु वर्ध्यते अत एव तत्रैव तेनैवोक्तं सुपरीक्षितं विलग्नं धर्मार्थसुखाय भवति दंपत्योः तद्विप
रीतं निमेषादनागतानी तत्कालेन अपरीक्षितं विलग्नं नहि दैवं पंडितेन दैवविदा अयमश्चांबुनिधौ मज्जति शास्त्रमविज्ञाय योदद्या
दिति द्वहस्य निरप्याह ॥ स्वभावादेव कालोयं शुभाशुभसमन्वितः आनादिनिधनः सर्वो न निर्दोषो न निर्गुणः तस्मान्निर्दोषका
लोप्यो मुहूर्तमधिगच्छतां कालः शुभो गुणैर्युक्तो बलवद्भिः शुभप्रदः दोषैर्युक्तोपि च प्रायैर्बहुभिर्व्यत्ययद्वयोरिति अतः शुभ

कालवलेनपूर्वकर्मोपार्जितमशुभमपिनिवर्त्तत इतिसर्वमनवद्यं अतोनक्षत्रादीनांकालावयवत्वात्सर्वकर्मसु शुभाशुभफलदातृ
त्वमस्तीतिसिद्धं ३ अथपूर्वाफाल्गुनीपुष्ययोर्विवाहे क्वचिदुक्तोनन्मतन्निरासार्थमाह इंद्रवज्रोपेंद्रवज्रामिश्रणान्निकोपजातिकेयं भ्र
ष्टंचेतोयस्यासौ नष्टचेताः तस्यापत्यंप्राचेतसोमुनिर्विशेषः सभगर्क्षेपूर्वाफाल्गुनीनक्षत्रेशिवंशुभमस्मिन्विवाहेयस्मात् तस्मिन्नक्षत्रे
ऊढापरिणीतासीतासुखंनसिषेवे नसेवितवतीवनवासरक्षोहरणादिकंदुःखमेवाप अतोगर्गशौनकनारदादिभिर्नोक्तमितिस्फु।
त्वान्नादरणीयमितिभावः ननुविवाहेभगर्क्षविधायकस्यमुनिवचनस्यकथमयंप्रत्यक्षबाधः उच्यतेतस्यसीताविवाहात्प्राक्युग
विशेषविषयत्वादितियोजनीयं पुष्यस्तु अतिकामंपुष्यति वर्द्धयति एवंकारणादस्मिन्विवाहविषयेसपुष्यःप्रजापतेर्ब्रह्मणःस।

प्राचेतसःप्राहशुभंभगर्क्षेसीतानतूढानसुखंसिषेवे ॥

काशाच्छापं आपप्राप्तवान् पुष्णातिकार्याणीतिपुष्यः कथंनोनिपातः ब्रह्मणःकिलविवाहःपुष्येभूत् अनंतरंशंभुविवाहसम
येपार्वतीसौंदर्यदर्शनात्स्खलितचेतसोब्रह्मणःपरिहितवस्त्रांतश्च्युतवीर्यस्यहस्तद्वयेनपरामृष्टस्यतंतुमध्यस्थितकणा सह
स्रेभ्योनिष्पन्नाअंगुष्ठप्रमाणाषष्टिसहस्रमितावालखिल्यानाममुनयोभूवन्निति ब्रह्मपुराणादौप्रसिद्धं ततोनुतप्तोब्रह्मानद
स्यासम्यगवलोकात्पुष्यकृतविवाहनिमित्तमिदमितिकामोद्रेकरूपंवैकृतमितिनिश्चित्यविवाहविषयेपुष्यंशप्तवानितिकृत्वा
गर्गादिभिःसनिषिद्धइतिभावः तथाचशौनकः अब्दचतुष्कात्कन्यागुरुकुलविद्वेषिणीभवतिपुष्येक्षपणापतिसंत्यक्तावैधव्य

वासमाप्नोतीति अन्येपि ग्रहेणाविद्धोप्यशुभान्वितोपीति ४ अथविवाहे प्रावृट्कालादिकं केश्चिदुक्तं तन्मतं निरस्यति इंद्रवंशावं शस्थमिश्र गान्तिकोपजातिका प्रावृड्ग्रीष्मः वसंतः प्रसिद्धः ऊर्जः कार्तिकः सहामार्गशीर्षः तेषु करग्रहः परैरन्यैर्वात्स्यपराशरा दिभिः उदाहारि उदाहृतः तन्मतं हारि नहरतीति हारि मनोहारि न चारवित्यर्थः तत्र हेतुमाह रवे विजितयतोः रवेः कन्ने रायणं मकरा दिषट्कं अवैसारिणं मीनरहितं मीनो वैसारिणोंडज इत्यभिधानात् पुरंध्रीणां स्त्रीणां पाणिग्रहणोपरायणे अनिष्टं । अमीनोत्तरायणस्य गर्गादिबहुसंमतत्वाद्दक्षिणायनः पातिनां प्रावृडादीनां ग्रहणमेकदेशीयमतोनादरणीयमिति भावः ।

पुष्यस्तु पुष्यत्यतिकाममेव प्रजापतेरापसशायमस्मात् ४ प्रावृड्वसंतोर्जसहः करग्रहः परैरुदाहा
रि तन्मतं रवेरवैसारिणमुत्तरायणं पुरंध्रिपाणिग्रहणोपरायणं ५ याम्योत्तराः प्रागपराश्च पंच वन्हे हेचरे

तथा च ज्योतिःसारे वात्स्यो वर्षमनूनमिच्छति तु याम्यैभ्योयनं चोत्तरं स्त्रीणामानमृतुं विहाय मुनयो मांड((रवेरुत्तरेहि दिक्षु ॥ व्यधिष्याज्जगुः चैत्रमोऽप्ययं पराशरः परिणयेपौषचंद्रो भौम्यदं त्वाषाढादिचतुष्टयं न शुभदं केश्चित्स्मदिष्टं बुधैरिति स्त्रीनामात्र तुः प्रावृट् शरच्च शौनकस्तु वर्णविशेषेणात्र तु विशेषमाह परिणयकालः शुभदः शरदि वसंते च विप्राणां राजन्यवैश्ययोरपि शुभदो ग्रीष्मः समुद्दिष्टः घनसमये शूद्राणां शिशिरे चान्यत्र संकरभवानां रदस्तु अभद्रोऽहृषीकेशो यावत्तावन्नमंगलमिति ॥ शु॥ क्लै कादशयुत्तरकार्तिकंमार्गशीर्षं च विधत्ते अन्येपि नाषाढप्रभृतिचतुष्टये विवाह इत्यादिना तोविधत्ते शौनकस्तु तोनिषेधति तु

लदा वै कार्त्तिके मासि सौम्ये परवेश्म रत्ना कलह परा दुःखसंतप्तेति शार्ङ्गधरादिभिस्तु नौ मध्यमौ उक्तौ एवं सति देशाचारतोत्र व्यवस्था ज्ञे या देशे देशे या स्थितिः सैव कार्येति वराहोक्तत्वात् दाक्षिणात्या हि मार्गशीर्षे विवाहं कुर्वंति केचित्तु गुर्जराः कार्त्तिकेपीत्यादि अतो ग्रंथकृता स्वदेशाभिप्रायेणेदमुक्तं इति सर्वमनवद्यं ५ अथ नक्षत्रदोषान्विवक्षुर्वेधदोषस्य महादोषांतःपातित्वेन प्राधान्या त्तमुपजातिकाद्वयेन तावदाह याम्योत्तराः प्रागपराश्च पंच रेखा रचयेत् विदिक्षु कोणेषु द्वे द्वे रेखे रचयेत् इदं पंचशलाकाख्यं चक्रं तत्र चक्रे सहाभिजिद्द्विदिग्द्वितीयार्गलितानि ताराः भवर्गः भवेत् अभिजिता सह वर्तते सोऽसहाभिजित् तेन सहेति तुल्ययोग

विदिग्द्वितीयार्गलितानि ताराः सहाभिजित्तत्र भवेद्भवर्गः ६ तस्मिन्नभिन्नाग्रगतं भिनत्ति ग्रहो विवा हर्क्षमशेषमेव स्त्रीपुंसयोरायुरसौम्यवेधः सौम्यव्यधो हंति सुखानि शश्वत् ७ वैश्वदेवत्तचतुर्थ्यश्रवः

इति बहुव्रीहिः तत्र सहस्य सादेशस्य वैकल्पिकत्वं विदिशि द्वितीयया रेखया तयार्गलितानि संबद्धान्यग्निताराः कृत्तिकायस्य सत्तया को णस्य द्वितीयरेखातः कृत्तिकादीनि साभिजिन्ति नक्षत्राणि सव्येन मार्गेण असव्येन वान्यसेदित्यर्थः अपसव्यमार्गस्य शिष्टगर्हित त्वात्सव्यमार्गोत्र श्रेयान् ६ तस्मिन् चक्रे अभिन्नाग्रगतं विवाहर्क्षं अशेषं समस्तमेव ग्रहो भिनत्ति यस्यां रेखायां ग्रहस्तद्ग्रस्य नक्ष त्रं वेदधयतीत्यर्थः विवाहग्रहणं विवाहकृत्योपलक्षणं यथाह श्रीपतिः वधूप्रवेशे दाने च चरणे पाणिपीडने वेधपंचशला कारव्येन्यत्र सप्तशलाकके इति अशेषग्रहणाच्चरणवधनिरासार्थेन द्विषयं वस्यति वेधफलमाह स्त्रीपुंसयोरिति असौम्य

वेधः पापग्रहवेधः स्त्रीपुंसयोराशुं हंति स्त्री च पुमांश्च स्त्रीपुंसौ अचतुरादित्वात्साधुः सौम्यव्यधः सौम्यग्रहवेधः शश्वदनवरतं सुखा।
निहंति ७ अत्र सहाभिजिदित्युक्तं अतोभिजित्प्रमाणं तथा विवाहकन्यादन्यत्र सप्तरेखाचक्रे वेधइत्याह यथोद्धता वैश्वदेवनमुत्तराषाढा
नस्य चतुर्ले वश्चतुर्थांशः अंतिमः श्रवः श्रवणास्यस्य पंच भूलवः पंचदशांशः आदिमः इयंइहवेधादिविषये अभिजिन्मितिः स्यात् अथ
मनंतरोक्तोव्यधोवेधः विवाहात्कन्यावरणादिविवाहकृत्यादन्यतः अन्यत्र सर्वत्रव्रतबंधवास्तुयात्रादिषु सप्तरेखवलये सप्तरेखचक्रे वि
लोकयेत् तथा च श्रीपतिः वधूप्रवेशोदाने चेत्यादि अत्र विवाहपटले अन्यकन्योपयोगिवेधनिरूपणादूधादयः सर्वत्र स्वप्रमाणा द्वे

पंचमूलवइहाभिजिन्मितिः अन्यतः परिणयादयं व्यधः सप्तरेखवलये विलोकयेत् ८ सकिलवेधविधिर्हि
तृतीययोश्चरणयोर्मिथ आदिचतुर्थयो अशुभविद्धमशेषमुडु त्यजेच्चरणगं शुभवेधमसंपदि ९ यदशुभै

पापाधारण्येन सर्वं शुभकृत्येषु ज्ञानव्याहृतिसूचितं तथा च वक्ष्यति तदखिलेपि खलं शुभकर्मणीति ८ अथ पादवेधं तद्विषयं चाह द्व
तविलंबितं सकलं नरोक्तो वेधविधिर्हि तृतीययोश्चरणयोस्तथा आदिचतुर्थयोश्चरणयोर्मिथः परस्परं स्यात् द्वौ च त्रयश्च तेषां पूरणौ
द्वितृतीयौ तयोर्द्वितीयतृतीययोरित्यर्थः आदिश्च चत्वारश्च आदिचत्वारः तेषां पूरणौ आदिमचतुर्थयोरित्यर्थः प्रथमचरणस्थितेग्र
हेविद्धनक्षत्रस्य चतुर्थचरणो विद्धश्चतुर्थस्थे प्रथम इत्यर्थः एवं द्वितीयतृतीयावपि किलेति प्रसिद्धार्थेन्यासक्रमेण प्रथमादिचरण।
स्थितेग्रहे तद्वेखाप्रनक्षत्रचतुर्थ तृतीयद्वितीयप्रथमाश्चरणाः क्रमेण विद्धाः स्युरिति प्रसिद्धं पादवेधविषयमाह अशुभेति अशु

भविद्धं पापग्रहविद्धमुडुनक्षत्रमशेषं समस्तं त्यजेत् शुभस्य शुभग्रहस्य वेधं चरणस्थितं असंपदि असंपत्तौ अन्यनक्षत्रालाभे सति त्यजेत् अर्थादन्यनक्षत्रसंभवे सति शुभविद्धमपि नक्षत्रमशेषमेव त्यजेदिति तथा च श्रीपतिः क्रूरैः सौम्यग्रहैर्विद्धं पादमात्रं परित्यजेत् क्रूरैस्तु सकलं त्याज्यमिति वेधविनिश्चयः इति यत्तु क्रूरैरपि त्यजेत्पादं केचिदूचुर्मनीषिणः इति केषांचिन्मतं तन्नारदादिबहुमतविरोधान्नादरणीयमिति भावः ९ एवं वेधदोषं निरूप्य दोषांतराण्याह द्रुतविलंबितं यन्नक्षत्रमशुभैः पापग्रहैर्गतं गम्यं अधिष्ठितं च अशुभश्च अशुभौ च अशुभाश्च अशुभाः द्वंद्वैकशेषः एकेनाशुभेन द्वाभ्यां त्रिभिर्वा गतं गम्यं भुक्तं भोग्यं अधिष्ठितं यु

गतगम्यमधिष्ठितं यदपि च त्रिविधाद्भुतदूषितं तरणितारकतोपि चतुर्दशं तदखिलेपि खलं शुभकर्मणि १०

रविनखैर्मितमर्कविधुंतुदौ मुनिभिरिंदुरखंडलमंडलः हुतवहाकृतिषड्गिनदंतिभिः क्षितिसुताद्भिलग्नय

क्तं यदपि च नक्षत्रं त्रिविधैर्भौमांतरिक्षैरद्भुतैः दूषितं दिव्याद्भुतानि ग्रहर्क्षजनितानि भग्नव्यर्कादीनि भौमानि भूकंपादीनि आंतरिक्षाणि उल्कादीनि एषामन्यतममद्भुतं यस्मिन्दिने नक्षत्रे जातं यदपि च तरणितारकतः सूर्याधिष्ठितनक्षत्राच्चतुर्दशं संध्योदितमर्मित्यर्थः तरणेर्लग्नं तं नक्षत्रं तरणितारकं कर्तनीनिकायां नक्षत्रे तारकं तारकेति चेति विश्वः कनीनिकानेत्रतारा तन्नक्षत्रमखिलेपि शुभकर्मणि विवाहव्रतं बंधयात्रादौ खलं पापं स्यादिति प्रत्येकं संबध्यते १० अथ लग्नदोषमाह द्रुतविलंबितं अर्कः सूर्यः विधुंतुदति व्यथयतीति विधुंतुदो राहुः तौ रविनखैर्मितं स्वाधिष्ठितनक्षत्रात्क्रमेण द्वादशविंशतितमं अभिसंमुखं लग्नयतः खंडमेव खंडलं खंडलं भागः छेदश्च

वि॰ टी॰ तिसीरस्वामीनखंडलमखंडलंतन्मंडलंयस्यासौतथासंपूर्णमंडलश्चंद्रः मुनिभिःसप्तभिर्मितंअभिलक्षयति यत्तदुक्तंभवति संपूर्णमंड अ॰
२० लश्चंद्रःकिलपूर्णिमांतेभवतितत्रयन्नक्षत्रंतस्मात्सप्तमंचंद्रोभिलक्षयति तच्चकुलषष्ठ्यासन्नंसदास्यादिति इतवहाल्लयः। १
आह्लतिर्द्वाविंशतिःषड्गुसिद्धाःजिनाश्चतुर्विंशतिःदंतिनोष्टौनेस्तल्यनक्षत्रस्याधिष्ठितनक्षत्रात् क्रमेणक्षितिसुताज्ञोममार्
भ्ययग्रहं अभिसंमुखंलक्षयति भौमादयःक्रमेणात्यादीनिलक्षयतीत्यर्थः ११ अत्रसर्वेषांसंमुखलक्षनमेवोक्तं पूर्वेस्तचतुर्णां
पृष्ठलक्षनंचतुर्णांभमिलक्षनंकथमुक्तंतत्रहेतुमाह इतविलंविनंइत्येवंविधेद्युसदांग्रहाणांअभिलक्षनेसंमुखलक्षनेसति

तिग्रहः ११ इतिसतिद्युसदामभिलक्षनेयदनुलक्षनमुक्तमृषिभिर्जैः तदङ्गपश्चिमपूर्वविभागयोरन
धिकाधिकदोषविवक्षयो १२ उडुनिनिर्दलितेशुभलक्षयानफलम स्तिवलस्यगलक्षया अस्तु

यदनुलक्षनंपृष्ठतोलक्षनऋषिभिर्जैर्मुनिसंघेरुक्तं ऋजुमार्गेणसिध्यतोर्थस्यवक्रेणसाधनायोगादितिन्यायेसत्यपि ततउ
डुपश्चिमपूर्वविभागयोःनक्षत्रोत्तरपूर्वार्धयोः न्यूनाधिकदोषविवक्षयाहेतुनाउक्तंस्तदुक्तंभवति ग्रहनक्षत्राणि प्राङ्मुखा राम॰
निसंति तत्रपुरस्थेरिताललक्षाअग्रस्थस्यपृष्ठेलगति पश्चात्प्रेरिताअग्रभागेअतःअग्रलक्षयालांतितनक्षत्रस्यपूर्वार्धेअधिकदो १०
षःउत्तरार्द्धेन्यूनःपृष्ठलक्षयातुपूर्वार्द्धेअल्पःउत्तरार्द्धेअधिकःस्यादितिअनेनहेतुनापृष्ठलक्षनंमहर्षिभिरुक्तमित्यर्थःग्रंथस्त्वत
नुलक्षितनक्षत्रस्यअखिलस्यापिनिषिद्धत्वादभिलक्षनमेवोक्तं १२ अथलक्षायाःफलमाह इतविलंविनंउडुनितस्त्रेशुभ

ग्रहलत्रयानिर्दलितेसतिनस्यनक्षत्रस्ययद्दिहितं शुभफलंतन्नास्तिकयाहेतुभूतयाबलस्यगलत्तयागलतीतिगलत्तस्यभा।
वोगलत्तातयानिर्बलत्वेनेत्यर्थः अशुभग्रहेणलत्रितयद्भनक्षत्रंतत्रऊढयोः परिणीतयोर्दंपत्योःपरमत्यर्थंअसुतापकरं प्रा
णतापदंसत् धनसुतानतिस्वादयतिअसुभलत्रितनक्षत्रेउद्वाहितयोः प्राणतापो धनसुतानश्चनश्यंतीत्यर्थः१३ अथैकार्गल
दोषमाह वसंततिलका ऊर्ध्वगतास्एकारेखातिर्यक्स्थिताभिस्त्रयोदशरेखाभिर्विद्धासतीस्वार्जूरिकंनामचक्रंस्यात् इहा।
स्मिन्चक्रेवक्ष्यमाणशीर्षनक्षत्रमारभ्यसहाभिजितिभचक्रेन्यस्तेसति सहअभिजितावर्तमानंनत्तयाबहुव्रीहिःसांग्वनत्ता

भलत्रितमतिनदूढयोर्धनसुतानसुत्तापकरंपरम्१३ विद्धात्रयोदशभिरूर्ध्वगतैकरेखास्वार्जूरिकंत
दिहशीर्षभतोभचक्रे न्यस्तेसहाभिजितितारकराजभान्वोःएकत्वर्क्षगम्यगतयोर्नयनार्गलेयं१४॥

रकराजभान्वोश्चंद्रसूर्ययोःकनीनिकायांनक्षत्रेतारकंतारकेतिचेतिविश्वः तारकाणांराजातारकराजः यद्वाज्यापोःसंज्ञायामि।
तिह्रस्वःस्वस्वनक्षत्रस्थितयोश्चंद्रार्कयोरेकरेखागतयोरियंनयनार्गलास्यात् परस्परदृष्टिपाततलक्षणाःएकार्गलःस्यादित्य
र्थःकथंभूतयोःतुल्यर्क्षगम्यगतयोःऋक्षयोर्गम्यगतेऋक्षगम्यगतेतुल्येऋक्षगम्यगतेययोस्तौतथा एकनक्षत्रस्ययावति
नक्षत्रगतेतावति अन्यस्यगम्येसतीत्यर्थः अनेनपादवेधःसूचितःतद्यथाप्रथमचतुर्थचरणयोरन्योन्यंकिलवेधःतत्रैकत
रस्यप्रथमचरणस्थस्यपादमात्रंगतमन्यस्यचतुर्थचरणस्थस्यपादमात्रंगम्यंस्यात् एवंद्वितीयतृतीययोरपि तथाच।

नारदेनमहादोषेषुपठितंस्वार्जूरिकंसमांघ्रिभमिति २४ अत्रशीर्षभत्तोन्यासउक्तस्तच्छीर्षभंतथैकार्गलंफलंचाह रयोद्दुलाद्
ष्टयोगेसतितस्यदुष्टयोगस्यमितिःरूपसंयुताअर्धितासतीशीर्षभंभवति शेषमस्याःसाशेषिणीयद्विसाशेषिणीभवतितदासार्द्धवि
श्व १३।३० युक् शीर्षभंस्यात् दुष्टयोगाःव्याघातशूलपरिघव्यतिपातविष्कुंभगंडातिगंडवज्रवैधृताः तत्रव्याघातसंख्या १३ रू
पसंयुता १४ अर्धिताजातं ७ शीर्षभंएवंशूलादिषु तथागंडोदुष्टयोगस्तस्यसंख्या १० रूपसंयुता ११ अर्धिता ५।३० इयंशेषि
णीजाता अतःसार्द्धत्रयोदशयुता १९ जातंशीर्षभंमूलःएवमतिगंडेपि १७ मंगलमितिसार्गलेविधौसतिमंगलंगलति अर्गलया

शीर्षभंभवतिरूपसंयुताद्दुष्टयोगमितिरर्धितासति शेषिणीयदिचसार्द्धविश्वयुङ्मंगलंगलतिसार्गलेविधौ
२५ न्यत्त्कागनैष्यस्यपरेतुहेतुमुक्तेतिनस्तत्रमशेषमेवएकार्गलस्यैवहिसाचभंगीसंध्यागनेयमलहस्तयं

वर्तमानःसार्गलःएकार्गलगतयोश्चंद्रार्कयोःसतोर्मंगलंनश्यतीत्यर्थः२५ अत्रैकार्गलविषयेपरमतमाह इंद्रवज्रा परेश्रीपत्यादयः
तुल्यर्क्षगम्यगतयोरितीमंगनैष्यस्यहेतुंस्यःत्त्काएकार्गलविद्धनस्तत्रमशेषमेवोक्तंतिन्यजंतितेषामयमाशयःहियस्यात्कारणात्संध्या
गतंसंध्योदितंनक्षत्रंसर्वमेवगलहस्तयंति परिवर्जयंतिसैवभंगीरचनायुक्तिःएकार्गलस्यगलेहस्तेननोदयंतिति गलहस्तयंति।
कल्याहित्वाण्णिच् यद्दुसंध्यागतंरविणापादविद्धमपिसर्वमेवत्यन्यंतनद्दुदेकार्गलस्यमपीत्यर्थःनिष्यपुनर्वस्वोर्नक्षत्रद्व
हृद्दुस्तत्रदूतरेतरयोगेपिपृथक्त्व ज्ञापकात्सर्वोपिद्वंद्वोविभाषयाएकवत्स्यात् अतोगनैष्यस्येत्येकत्वं अथकैश्चित्क्रूर

षड्भांतरितमप्यसमनिष्टमिति विशेषितं तच्चांद्रजामित्रेपरिणतमित्याह २६ उपजातिका भाद्दिमंतरं यस्य तत्तथा क्रूरस्य षड्भांतरं स्

स्यमनिष्टमेवेति केषांचिद्विशेषवादः विशेषोक्तिः असौयस्मात्पापाद्भाधीनरमृक्षं अस्मात्पापाच्चतुःपंचलवेषु चतुःपंचाशदंशेषु चांद्रं

जामित्रं पर्यणंसीत् परिणमति स्म चंद्रजामित्रेण परिणतः नक्षत्रे हि चंद्रनिष्ठं प्रतिराशौ नवनवांशाः तस्माद्भाधीतरेस्थितः क्रूरश्चं

द्राच्चतुःपंचाशदंश एव भवति अतः परिणामे चांद्रजामित्रमेवेदमिति कृत्वा नायं विशेषइति भावः यत्किंचिन्मितम्यातांसङ्क्रे निर्दू

दूसणगमप्य २७ अथ केश्चित्याद्वेधेयुक्तिरुक्ता तामनूद्य दूषयति उपजातिका विषादिना दिग्धेन परामृष्टेन शरेण अ

मि २६ क्रूरस्य भाधीनरमृक्षमेवमनिष्टमित्येष विशेषवादः पापाच्चतुःपंचलवेषु चांद्रं जामित्रमस्मात्त्व

लु पर्यणंसीत् २७ हताहते दिग्धशरादितस्य शस्तं मृगस्यामिषमेवमन्ये क्रूरांघ्रिवेधाय पदं वदंति तेनैव

दितस्य विद्धस्य मृगस्य आमिषं मांसं हताहते हतादन्यत्र शस्तं तद्वदत्र पादवेधः स एव पादोऽशुभइति एवमन्ये केचित्क्रूरांघ्रिवेधाय

पदं विषयं वदंति तेनैव पदेन तेषां स्वपक्षहानिः स्यात् २८ एतदेव स्पष्टं वक्ति उपजातिका यथैक दिशि एकस्मिन्नवे शरेणास्

तो विद्धोऽपि एणः मृगः स्वैः असुभिः प्राणैर्विश्लेषं वियोगमायाति प्राणवियोगं प्राप्नोतीत्यर्थः तथा क्रूरस्यांघ्रिवेधात्तारकाणां व

लरूपयोः संपन्नः स्यात् एतदुक्तं भवति यथा विषप्रदिग्धशरेण विद्धमृगस्य मांसं हतव्यतिरिक्तं शस्तं तद्वदस्मिन्पादे पादवेधः

स एव दुष्ट इत्यन्ये वदंति तदयुक्तं यद्यपि विद्धमृगस्य हतव्यतिरिक्तं मांसं शस्तं तथापि तस्य मृगस्य गतासुत्वमापन्नस्य बलरूप

वि॰ टं॰ संपन्नष्टा एवं तस्य पापवेधनक्षत्रस्यापि एवं गलेपादुकान्यायेन तेषां स्वपक्षस्यापकपदेनैव स्वहानिरिति अतोयदुक्तं अशुभः विद्धम अ॰
टी॰ शेषमुडु त्यजेदिति तत्सम्यक् १९ अथ चंडायुधदोषमाह उपजातिका हर्षणादीनां षण्णां योगानामवसानस्यं यन्नक्षत्रं तस्मिन्नेव १
२२ नक्षत्रे सेशांई शस्येदमेशंचंडमुग्रं अस्त्रपतेत् चंडीशचंडास्त्रपातः स्यादित्यर्थः तत्फलमाह मंगलेति मंगलानां भंगस्तत्करसमयस्य।
तत्र यामंगलभंजक मित्यर्थः २० अथ चंडायुधसंभवार्थं योगनिर्देशात्तत्साहचर्य्याद् दुष्टयोगानां वर्ज्यविभागान् तत्प्रसंगेन ग्रह
णादुष्टकालं चाह उपजातिका गंगंडः शूलः विविष्कंभः ववज्रः व्याघातः अतिअतिगंडः एतेषु योगेषु तेषामादिमाः क्रमे

तेषां निजपक्षहानिः १८ विश्लेषमायाति यथास्कभिः स्वैरेणः शरेणैकदिशि एतोपि तथांघ्रिवेधात्पिता

एकार्गलाकूरस्वनष्टे दलरूपसंपत् २९ यदं तगंहर्षणसाध्यशूलगंड व्यतीपातकवैधृतानां तत्रैवचं।

पाषद्गरत्रितिनेदषद्का ६।५।३।३।९।६। घटिकास्त्यजेत् अत्राद्यक्षरग्रहणेनैव नामग्रहणं यथाहद्ज्ञातके शकुबुकुसुचरा
द्यागद्विनोवीर्यवंतइति परिघस्येदं परिघं आदिमं ह्यंशे अर्द्धं त्यजेत क्वचिच्चित्र्यंशमिति पाठः सतुबहुवाक्यविरोधान्नादरणीयः राम॰
इंदुभान्वोः पर्वण्यतीते सति चंद्रार्कग्रहणानंतरं दिनसप्तकं त्यजेत् २१ अथ ग्रहणादिसंबंधिनक्षत्रदोषमाह शालिनीयस्मि २२
न्नृक्षे नक्षत्रे सैंहिकेयोराहुर्दृश्यते ग्रहणंभवेदित्यर्थः ग्रहणं सर्वोत्पातानामुपलक्षणं यदपि च चित्रविधोद्भूतदोषिनमित्युक्तत्वात्
वाद्गत्पथयानारखेटयो भौमादिष्वन्यतमखेटयोर्भेदः भेदयोगः स्यात् तत्र नक्षत्रे आषण्मासं षण्मासपर्यंतं लग्नेंदुभाजिल

गे दृष्टजनीति लग्नेंदुभात्कस्मिन् लग्नेंदुभाजि लग्नस्थे चंद्रे वा सतीत्यर्थः किंचित्शुभं कर्म भ्राजिष्णुभाजनेतत् भ्राजिष्णुशोभमा
नं न स्यात् तद्यथा अश्विन्यां ग्रहणे जाते सूर्यग्रास्यं त्रयोदशभागांतः मेषलग्ने सति अश्विनीलग्नस्थः स्यात् एवं भरण्यादि
ष्वपि चंद्रस्य नक्षत्रं दिननक्षत्रमिति प्रसिद्धं उक्तं च व्यवहारतत्वे उत्पातैस्त्रिविधैर्हतं ग्रहणगं चामासषट्कं नयेत् २२ अथोत्प
तादिदोषमुक्तनक्षत्रस्य शुद्धिमाह उपजातिका उत्पातास्त्रिविधाः पापग्रहाद्विभौमादयस्तैर्युक्तं तदुक्तनदुत्पन्नदोषैस्त्यक्तं यत्र
क्षत्रं तन्न दाश्चषु सकलेषु शुभेषु कर्मसु अर्हं योग्यं स्यात् तदा कदा यदींदुः आक्रम्य पुनर्भुनक्ति दोषत्यागानंतरं चंद्रभोगे जाते सति

द्वौ इति चंद्रमैशमस्त्रं पतेन्मंगलभंगलक्ष्म २० गंभूविवव्यानिषुषट्शरत्रित्रिनंदषट्काद्यदिकाः
क्रमेण हमांत्यजेन्यादिधर्मिंदुभान्वोः पर्व एयतीते दिनसप्तकं च २१ यस्मिन्नृक्षे वीक्ष्यते तस्मिं हिकेयो

द्वितीयचंद्रभोगे शुद्धं भवतीत्यर्थः अथैतत्प्रसंगेन पातदोषमाह त्यजेदिति रवींद्वोः समक्रांतितत् सकलेषु शुभकर्मसु त्यजेत्
क्रांतिसाम्यं तत्स्वरूपे समे चने क्रांतितत्त्वं च समक्रांतितत् चंद्रार्कयोर्लंबाद्येक्रांतीयावत्समेतावदित्यर्थः २३ अथ तत्संभव
कालमाह उपजातिका धृतनामा द्वादशो योगः तस्मिन्त्रिभागशेषे तृतीयांशावशिष्टे सति ऐंद्रे षड्विंशे योगे त्र्यंशेनचस
ति चकारो वार्थे अस्य क्रांतिसाम्यलक्षणस्य दोषस्य संभवः इदानीं संभवः स्यात् तदासन्ने काले भवेदित्यर्थः ध्रुवे व्यतीपाता
ख्यः ऐंद्रे वैधृताख्य इति ग्रंथनिर्माणकाले द्वादश अयनांशा आसन् तदभिप्रायेणोदमुक्तं ततो यथा यथा अयनांशा अधि

वि॰ दी॰ कास्तथानधातयोर्योगयोन्न्यूनता चिंत्यानदानयनंश्रीगुरुणा केशवेनोक्तं त्रिभायनांशानस्वभाजितास्तद्दिनाश्चसाद्दित्रिभुवोद्रिपक्षाः अ॰
टी॰ ननुत्स्फुटयोर्गनयोर्विलोकयः पातोव्यतीपातकवैधृताख्यइतिचेदिदंद्भान्वोः क्रांत्यंतरमानार्धयोगाधिकंतदाएषदोषोनस्यात् चंद्रार्कयोः १
२३ क्रांत्यंतरंपातआनेकपार्द्धान्न्यूनंतावदेवचायंदोषइत्यर्थः तदानयनंग्रंथकृताकरणकंठीरवेमदितंद्विआत्रमनोक्तं २१ अथनक्षत्र
शुद्धेःमाशस्त्यमाहद्वृतविलंबितेनमृगांकस्यमृगीदृक् तस्यामृगांकमृगीदृशः चंद्रनक्षत्रस्ययदिस्फुरद्दूषणभूषणकांतयःसुःअदू
षणंपापवेधादिरहितंभूषणंशुभदृष्ट्यादिकंकांतिःप्रकाशःअक्षीणत्वादिःस्फुरस्फूर्तौस्फुरंतिनाःस्फुरत्यःपरिपूर्णाःताश्चेताः
भेदलाराखेटयोर्यत्रवास्यात् आषण्मासंतत्रलग्नेंदुभाजिभ्राजिष्णुस्यान्नोशुभंकर्मकिंचित् २२ उत्पातपा
पग्रहमुक्तमृक्षंयदींदुराक्रम्यपुनर्भुनक्ति तदातदहेसकलेषुकर्मसुत्यजेत्समक्रांतितनूरवींद्दोः २३ त्रिभा
दूषणभूषणकांतयश्चतास्तथा तदासुतनोर्वधूःकरंअवाप्यकरग्रहणंकृत्वावरः भेरेणासंभृतंपरिपूर्णंशुभसंसुभोपभोगंअश्नुते
प्राप्नोति दोषरहितनक्षत्रेपाणिग्रहकृद्वरः अतिशुभंप्राप्नोतीत्यर्थः२५ इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणे राम॰
शविरचितायांविवाहवृंदावनटीकायांविवाहदीपिकायानक्षत्रशुद्धिप्रकरणंप्रथमोध्यायः१ अथकालमीमांसाध्यायोव्याख्या १३
यतेनक्षत्रशुद्धेर्मुख्यत्वात्तदौतामभिधायेदानींराशिघटितंविवक्षुलग्नसंगेनतावत्कालमीमांसानिरूप्यते तत्रादौजन्मराश्योरेव
घटितावलोकनेयुक्तिमाहरथोद्धता अंगमस्तीत्येषामंगिनःतेषांशरीरिणांइदंप्रसिद्धंजन्मलग्नंअंगंशरीरंपूर्वसूनयोमेनिरेम

न्यंनेस्म इंदुमंदिरंचंद्रगृहं जन्मनियश्चंद्रराशिःसमनइनिमेनिरे तथा चाहुः शौनकादयः शारीरंलग्नवशात्स्यादुःस्वंमानसंशशांकव
शादितिहियस्मात्कारणात्सौहृदंमित्रत्वंमनसोरेवनतुदेहयोः नकुलसर्पयोरपिसौमनस्येसनिसहवासित्वदर्शनात् तस्मात्कारणादयं
मेलकः इंदुगेहयोश्चंद्रराश्योरेवस्यात् जन्मराश्योरेवघटितयोगोनतुजन्मलग्नयोरितिसुष्ठुहृदयंयस्यसुष्ठुचतद्धृदयंचेतिवातस्यभा
वःसौहृदंभावेअण् हृदयस्यहृदादेशः पूर्वपदादेर्वृद्धिः यद्वासुष्ठुहृदयंयस्यासौसुहृत् सुहृदुर्हृदौमित्रामित्रयोरितिनिपातःसुष्ठु
चतद्धृच्चेतिवा तस्यभावस्तथातनुहृद्भगसिंध्वंते पूर्वपदस्यचेति पूर्वोत्तरपदाद्योर्वृध्यासौहार्दमित्येवस्यात् छंदसितुमहतेसौभगा
गशोषेध्रुवनाम्निचैंद्रेअयोगतेसंप्रतिसंभवोस्य मात्राधियोगाधिकमिंदुभान्वोःक्रांत्यंतरंचेत्ततदेषदोषः२४
स्फुरदद्भूषणभूषणकांतयोयदिभवंतिमृगांकमृगीदृशः करमवाप्यवरःसुतनोस्तदाशुभरसंभरसंभृतमस्तु

येत्यादयः प्रयोगाः छंदस्येव तत्रसर्वविधीनांविकल्पविधानादितिप्रसादकारादयः यत्तुश्रीभागवते ततत्रसौहृदंधर्मसंतोश्रोभूतसौहृ
दइत्यादिषुदृश्यते तदपिसंदिग्धंपुराणानामपिछांदसत्वात् विशेषेणश्रीभागवतस्य अतोभाषायांसौहृदमितिप्रयोगः कथंयुज्य
तेयदितुग्रंथकृताप्रयुक्तस्तर्हिकथंचिद्गतिमात्रंचिंत्यते श्रोर्गुणइत्यनेनसंज्ञापूर्वकस्यविधेरनित्यत्वस्यज्ञापितत्वात् उभयपद
वृद्धेरनित्यत्वमिति एवंवसुभेचलसौहृदयस्त्रियोद्वेष्याइतिवराहोक्तमपिनिवेदितव्यं १ ननुचंद्रराश्योर्मेलकस्तर्हितन्नवांशयो
रपिकथनमेलकइत्याह रयोद्गतासौहृदंमित्रत्वंचंद्रराशिवशंचंद्रराश्यधीनमेवेतियदुक्तं तत्सूक्ष्मयोर्नवांशयोरपिकथन

स्यात् जन्मनियद्राशौ चंद्रः सजन्मराशिरित्युच्यते तयोश्चेन्मेलकोविलोक्यतेनर्हि तदंतर्गतयोः सूक्ष्मयोश्चंद्रनवांशयोरपि कथंनमेल।
कइत्याक्षेपः अपिःसमुच्चये अत्रोत्तरं एवमस्त्विति चेदित्यध्याहारः एवंचेदस्तु भवतु तर्हि कर्कटे कर्कराशिस्थे विधौ मकरांशगे म
करनवांशस्थिते सति उत्तरायणं कथंनस्यात् अयनंहि राशिवशादेव नतु नवांशवशादिति प्रसिद्धं अतोराश्योरेव मेलक इति २
अथराशिवशादेवायनमित्यत्र प्रमाणमाह यस्मात्कारणात् मासषट्कं षण्मासपर्यंतं दक्षिणा दक्षिणस्यां दिशि दक्षिणायां च तद्वि
तश्चा सर्वविभक्तिरित्यव्ययं आदित्यः सूर्यः एति गच्छतीति तस्मात्कारणात् इति सर्वं विधमयनं श्रुतिर्जगौ जगाद यस्मात्कारणा

त् २५ इति श्रीविवाहवृंदावनेन लग्नशुद्धिः प्रथमोध्यायः १ अथ कालमीमांसाध्यायः जन्मलग्नमिदमंग
मंगिनां मेनिरे मनइतींदुमंदिरं सौहृदं हि मनसोर्नदेहयोर्मेलकस्तदयमिंदुगेहयोः १ चंद्रराशिवशमेव सौह

त्सूर्योमासषट्कं दक्षिणां दिशं गच्छति तस्मात्तन्मयमारामयनं श्रुतिर्जगादेत्यर्थः एवं सयुक्तिकमागमप्रमाणमुक्त्वा प्रमाणांतरमाह मूलसं
क्रमेति नवांशापेक्षया मूलराशिः विवस्वतः सूर्यस्य मूलसंक्रमो राशिसंक्रांतिः तत्समानं तत्सदृशं चक्रतवोवसंतादयोपि स्वस्वभंगिस्वी
यस्वीयरचनां चिन्हमितियावत् बिभ्रति धारयंति वसंते पुष्पोद्गमादि ग्रीष्मे निदाघादि इत्यादीनि यान्यृतुचिन्हानि तानि राशि
संक्रमवशेषु तत्तदृतुमध्ये संदृश्यंते अतोराशिवशादेव मेलक इति सिद्धं ३ अथयुक्त्यंतरमाह रथोद्धता दिनस्पृस्यादिवसनस्तत्र स्य
विरहे वियोगे सति करग्रहनक्षत्रालाभे सतीत्यर्थः तस्य करग्रहनक्षत्रस्य उदये क्षणेषु मुहूर्तेष्वपि करग्रहः किंनेष्यते धिष्ण्ये तस्मि

तस्य भस्योदयो वेति यस्मिन् धिष्ण्ये यच्च कर्मोपदिष्टं तद्दैवत्येन मुहूर्तेपि कार्यमिति च कथितेपि दिनतस्त्र्याल्लाभे सति तदुदयेन मुहू
र्तेवा करग्रहो मद्भिः कथं नेष्यते अपितु नेष्यत इत्यर्थः अतो खिलं समस्तं जगतः फलं स्थूलमेव मिति एवं च तर्हि सूक्ष्मफलस्य ग
तिमाह तर्हि शेषयतीति तत्र स्थूलफलं सूक्ष्मतागतिः सूक्ष्मफलस्य गतिः विशेषयति विशेषं करोति सूक्ष्मफलं स्थूलस्य विशेष
तां करोतीत्यर्थः ४ तर्हि सूक्ष्ममेव फलं प्रमाणं कथं न स्यादित्याशंकायामाह स्वागतां प्रति वेलं तत्तदूहनविकल्पसमूहैः अव्य
वस्थितिः स्यादिति हेतोः मुनींद्राः स्थूलमप्यनुसरंति केवलमणीयो न रमणीयमित्यन्वयः वेलां वेलां प्रतीति प्रति वेलं वीप्सा।

दं सूक्ष्मयोरपि न किं नवांशयोः एवमस्त्क्रमकरांशगे विधौ कर्कटेपि किमु नो त्तरायणं २ मासवद्भ्रमय
नं च दक्षिणादित्यस्ति तदिति श्रुतिर्जगौ मूलसंक्रमसमां विवस्वतः स्वस्वभंगिमृतवोपि विश्रुतिः ३

र्थेव्ययीभावः तस्यां तस्यां वेलायां ऊहनं वितर्कः तस्य विकल्पास्तु स्यादयः तेषां समूहास्तैः कृत्वा अव्यवस्थितिरव्यवस्था स्यादि
ति हेतोर्मुनींद्रा गर्गादयः स्थूलं फलं वर्षमासतिथ्यादिकमप्यनुसरंति तत्र प्रवर्त्तंते केवलमणीयः सूक्ष्मतरं फलं न रमणीयं।
स्यात् अतिशयितमणु अणीयः सूक्ष्मफलस्यानवस्थानात् स्थूलेष्वपि प्रवर्त्तंत इति भावः एतदपि स्पष्टयिष्यति ५ एवं चे
त्तर्हि सूक्ष्मफलमकिंचित्स्यात्तत्राह स्वागता श्रुविष्टपि व्यां वर्त्तमानः अयं भूयान् बहुतरो जनः जाता नेकुवन्चनं एकधि
ष्ण्य दिनः जोपि एकनक्षत्रतिथिजातोपि भिन्नफलभाक् विसदृशफलभागी भवतीति प्रत्यक्षं तेन कारणेन सूक्ष्मतापि

 गरिष्ठागरीयसीस्यात् अपि: समुच्चये नहिस्थूलंत्याज्यंस्यात्तत्राह साचेतिसाचसूक्ष्मतामूलंस्थूलं अनुरुध्य अनुसृत्यविधेयास्यात् ।
 स्थूलानुसारेणसूक्ष्मतापिग्राह्येत्यर्थः ६ कथंस्थूलमनुरुध्यसूक्ष्मताग्राह्येत्येतदर्थंसूक्ष्मतायाअनवस्थानंप्रकटयति उपजातिका
सूक्ष्मयोरपिनकिंनवांशयोरितिनवांशः किलसूक्ष्म उक्तः नवांशादपिद्विरसांशोद्वादशांशः सूक्ष्मः द्वौचरसाश्चतैः अंशः आदौद्व्यंशः
तत्तनस्यारसांशइतिकृत्वाद्वादशांशस्यसिद्धः यथासूर्यनंदेहेतं तत्स्यादायुर्मासादिकंस्फुटमित्यादिषुसूर्यहतं सत्तंदहनमितिव्याख्या
यतेनतुद्वादशाधिकनवशतैःलहदत्रापि अतएवहृहज्ज्ञातके चंद्रोपगद्विरसभागसमानरूपमिति तद्वच्चतस्त्रसाद्वादशांशाद

किंदिनखीविरहेकरग्रहोनेष्यनेनदुदयस्तपोष्वपिस्थूलमेवमखिलंजगत्फलंनहिपेषयतिसूक्ष्मतागतिः ६ ॥
अव्यवस्थितिरितिप्रतिवेलंतत्रहूहनविकल्पसमूहैः स्थूलमप्यनुसरंतिकृतींद्राः केवलंनरमणीयमणीयः

पित्रिंशल्लवस्त्रिंशांशः सूक्ष्मः ततोपिलिप्ताकलासूक्ष्माइतीत्यनेनप्रकारेण अवलिप्तवाच्या अवलिप्तावाक्येषांतेनथाएवमुक्त
वतामित्यर्थः पुरुषाणांदृक्दृष्टिः कस्यांनियतौसमस्यासमाधानं एनुगकृतु समसनंसमस्याकयप एवंसूक्ष्ममुक्तवतांदृष्टेर्नकुत्र
प्यवसानमस्ति सूक्ष्मस्य अपर्यवसाधनादितिभावः ७ एवंसूक्ष्मकालानांकलनेमतिसिद्धांतमाह इंद्रवज्रासकिलकालस्यैक
देशः अत्यंतसूक्ष्मः अतिदुर्लक्ष्यः येनकृत्वाखिलानांप्राणिनांफलर्द्धिः फलसंपद्धिदुराभेदेनशीलास्यात् भिन्नभिन्नेतियावत्
क्विदिविदिभिदांकुरः सः सूक्ष्मकालः अस्मादृशां वयमिवदृश्यं तेतेस्मादृशः तेषांचर्मचक्षुषांदृग्विषयो दृष्टिगोचरोनस्यात् ।

दुर्ज्ञेयइतियावत् तथाचनारदः स्वस्थेनरेसुखासीनयावत्स्पंदतिलोचनं तस्यत्रिंशत्तमोभागस्तत्परः परिकीर्तितः तत्पराच्छतशोभाग स्त्रुटिरित्यभिधीयते त्रुटेःसहस्रभागोयोलग्नकालःसउच्यते देवोपितंनजानातिकिंपुनः प्राकृतोजनःसकालोप्यन्यकालोवापू र्वकर्मवशाद्भवेत् निमित्तमात्रंदैवज्ञस्तद्दृशात्त्वशुभाशुभमिति सिद्धांतयतितस्मादितितस्मात्सूक्ष्मकालस्यादृग्विषयत्वात् सर्व जनानांव्यवहारसिद्धिःमूलानुकूलास्यात् मूलस्यानुकूलामूलानुकूलास्थूलानुसारिणीवत्सरमारभ्यनवांशपर्यंतमित्यर्थःअ स्तान्साध्यत्वात् ८ अथानयोःस्थूलसूक्ष्मयोःसमाधानमाह मालिनी इत्यनंतरोक्तेसतिमूलेस्थूलमध्येयदिसूक्ष्मभावांशल।

भिन्नभिन्नफलभाग्भुविभूयानेकधिष्ण्यदिनजोपिजनोयं सूक्ष्मतापिनतुतेनगरिष्ठासाचमूलमनुरुध्य
विधेया ९ सूक्ष्मोनवांशाद्द्विरसांशएवत्रिंशांशकस्तद्भवतोपिसूक्ष्मः ततोपिलिप्तेत्यवलिप्तवाचांइहगेतुक

श्चिल्लाभश्चेत्स्यात् तत्तदाखिलंसर्वमपिसिद्धंफलितंस्यात् सर्वंस्थूलंतदंतर्गतंसूक्ष्मंचविलोकनीयमित्युक्तं अन्यथाबाधकमाह नास्तीति चेन्मूलमपिस्थूलतल्लब्धिर्नास्तितदातदुभयलवनाशःस्यात् तस्यफलजातस्योभयलवोस्थूलसूक्ष्मलक्षणोयौविभागौ तयोर्द्वयोरपिनाशःस्यात् कस्मात् अणूनामतिसूक्ष्माणांदुर्गमत्वात् दुःखेनगम्यंतेज्ञायंतेतानिदुर्गमाणितेषांभावस्तत्त्वंतस्मा त् अतोनवांशपर्यंतसूक्ष्मकालस्यमनुष्यगम्यत्वात् तत्पर्यंतंस्थूलांतर्गतंसूक्ष्मंविचारणीयमितिसिद्धं अतोनवांशयोरपि मेलकःस्यादितिनवांशमेलकस्यजनेव्यवहारोनास्तीत्येतत्समपंचवक्ष्यति एतदुक्तंमयामनसिसमाहितमित्याह परि

वि॰वृ॰ णतिरिति तृतीयंकालमीमांसयाकालविचारणेननोस्माकंपरिणतिः रूढास्फुरिताकालस्यमीमांसाविचारणंमात्रतेः स्वार्थेसन्त अ॰
दी॰ नः मन्यपांनाह्वावे अत्र कालविचारणेक्रियमाणे अस्माकमयंबुद्धिपरिणामोरूढइत्यर्थः ९ इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेश २
१६ वसांवत्सरात्मजगणेशविरचितायां विवाहवृंदावनटीकायांविवाहदीपिकायांकालमीमांसाध्यायोद्वितीयः २ एवंप्रासंगिकंका
लमीमांसनंनिरूप्य अधुनाप्रकृतंमेलकाध्यायंनिरूपयति तत्रादौराशिमेलकंसोपपत्तिकमाह उपजातिकाव धूवराणांस्त्रीपु
रुषाणांजन्मर्क्षयोर्जन्मराश्योर्द्विर्द्वादशःसस्वविधिःमैत्रविधिनैवदृष्टःनलक्षितःपूर्वमुनिभिःद्वौचद्वादशाचद्विद्वादशतयोःपू

स्यांनियतोऽस्तमस्त्यां ७ अत्यंतसूक्ष्मःसकिलैकदेशोयेनाखिलानांभिदुरापलब्धिः नास्मादृशांदृग्विषयःसत
स्मान्मूलानुकूलाव्यवहारसिद्धिः ८ इतिसतियदिमूलेसूक्ष्मभावांशलब्धिस्तदखिलमपिसिद्धंनास्तिचे
न्मूलसंपत् मदुभयलवनाशोदुर्गमत्वादणूनांपरिणतिरितिरूढाकालमीमांसयानः ९ इतिश्रीविवाहवृ

रणेद्विर्द्वादशः एकस्यराशेःसकाशादन्यराशिर्द्वितीयस्तस्मादप्यन्योद्वादशइत्यर्थः अत्रहेतुः व्ययेनवित्तमितियतोव्ययेसति राम
वित्तंनस्यात् व्ययोद्वादशस्थानंवित्तंद्वितीयंयत्रव्ययस्तत्रकुतोधनमिति अनेनैवात्रदरिद्रत्वमितिफलंचसूचितंभवति एवं १६
तपसीत्यादिहेतुनापंचनवेत्यादिपंचचनवचअष्टचषट्चपंचनवाष्टषट् तेषांपूरणाः पंचनवाष्टषष्ठः पंचमनवमोष्टमष
ष्ठइत्यर्थः तपसिसतिअपत्यंनस्यात् तत्रब्रह्मचर्यादिनियमविधानात् तपोनवमस्थानंअपत्यंपंचमं अतोनपंचमन

वमः सख्यविधिः अत्रानपत्यनेतिफलमपिसूचितं द्विषनिशत्रौसति आयुर्नैवस्यात् शत्रुसंनिध्येकथमायुरिति शत्रुः षष्ठं आ
युरष्टमं अतोष्टमषष्ठोनसख्यविधिः अत्रनायुर्व्यभिनिफलंच आर्याच्छेषाश्चतुर्दशमतृतीयैकादशोभयससमाःशुभाःस्वराशि
तोविशेषंवक्ष्यति१ अथास्यापवादंताराभैत्रंचाह स्वागतायदाशेत्रयोराश्योःसुहृदभिन्नपतित्वंदृश्यते तत्तदा अखिलेषुद्विद्वाद
शादिषु अपिमेलः सख्यंस्यात् मेलनंमेलः किंपुनःशुभेषुचतुर्थदशमादिषुसुहृदौअभिन्नौचसुहृदभिन्नौ तौच तौ पतीच त
योभावस्तत्त्वंपत्योःसुहृत्वंसकत्वंचेत्यर्थः राश्यधिपांसत्सुहृत्वंचवक्ष्यति तथाचोक्तंनवर्णशुद्धिर्नगणोनयोनिर्द्विर्द्वादश

दावनेकामीमांसा१ध्यायोद्वितीयः२ अथमेलकाध्यायः व्ययेनविन्नंनतपस्यपत्यंनायुर्द्विषत्येवव
धूवराणां द्विद्वादशःपंचनवाष्टषष्ठोजन्मर्क्षयोःसख्यविधिर्नदृष्टः१ दृश्यतेसुहृदभिन्नपतित्वंक्षेत्रयो

शेचैवषडष्टकेपि वैरेपिदूरेपदिवात्रिकोणे मैत्रीयदिस्याच्छुभदोविवाहइति २ अथताराभैत्रंभीरुभादितिभीरुःस्त्री विशेषास्त्व
गनाभीरुःकामिनीवामलोचनेत्यभिधानात् तस्यानक्षत्रमारभ्यवरताराबरनक्षत्रं अंचलपंचतृतीयाक्रमेणशोकवैरविपदेस्या
त् इहैकत्वेक्लीवत्वं अचलाश्चपंच चचत्रयश्चतेषांपूरणीतथाससमीपंचमीतृतीयाचेत्यर्थः ससमी शोकायपंचमीवैरायतृ
तीयाविपदेइति एतत्त्रयमनवके एवंपुनर्द्वितीयेतृतीयेपिकेचिदेवमुभयआभ्यामपीच्छंति तथाचाहुःपुंसःसाङ्गणयेद्या
वत् कन्यर्क्षंकन्याभादपि वरमंनवहृच्छेषनाराःसंनिपरस्परमिति एतदन्यदेशेषुप्रसिद्धंग्रंथकृतोक्तंतत्तद्देशएव २अथै

वि·वृं· कनक्षत्रेएकराशौचविशेषमाह उपजातिकायदिनृनार्योर्वैरवध्वोः भिन्नराश्योः सतोर्नक्षत्रमेकंभवति अथवाअभिन्नराश्योः अ·
टी· एकराश्योरपिभिन्नमृक्षंस्यात् अपिर्वार्थे तदानिविडाअतिशयितानृनार्योः प्रीतिः स्यात् तत्रनाडीदोषोपिनास्तीत्याह चेत्कृतिके ३
२७ तिचेत्कृतिकारोहिणिवत्तदानाडीनस्यात् यथाकृत्तिकारोहिण्योरेकनाडीत्वेपि एकराशौसतिनाडीदोषोनस्यादित्यर्थः अनेनै
वगणदोषोपिनिरस्तः एवंशततारकापूर्वाभाद्रपदादिष्वपितथाचगर्गः एकराशिंविनानाडीयोगमादौविवर्जयेत् नदोषस्त्वे
कराशिस्थेभकूटेन्येषुमृत्युद इति भृगुरपिदंपत्योरेकराशिश्चेत्पृथगृक्षंयदाभवेत् वसिष्ठोक्तोविवाहः स्याद्गणनाडीनचिंत

स्तदरिवत्स्वपिमेत्रः भीरुभादचलपंचतृतीयाशोकवैरविपदेवरनारा २ नक्षत्रमेकंयदिभिन्नराश्यो
रभिन्नराश्योर्यदिभिन्नमृक्षं प्रीतिस्तदानींनिविडानृनार्योश्चेत्कृतिकारोहिणिवन्ननाडी ३ पराशरः॥

येदिति ३ एतद्वहुमतमुक्कामतांतरमाह उपजातिकाएकौचनौक्षराशीतथा एकनक्षत्रेएकराशौएकत्रसत्यपीति अपिः
संभावनायां नवांशभेदान्नक्षत्रचरणभेदात्सौमनस्यंसुहृत्त्वंपराशरः प्राह एकनक्षत्रेएकराशावशुभमितिवहुमतंप्रागुक्तंतत्रा राम·
पिचरणभेदेसतिशुभमितिपराशरमतमित्यर्थः तत्राप्येकांशत्वेचरणैकत्वेपिवशिष्ठःसौमनस्यंप्राह एतद्दूषयिष्यति अत्र २७
नक्षत्रैक्येनाडीदोषोनास्तीत्याह नैकत्रेतिद्वयोरपिनक्षत्रयोरेकत्रएकस्मिन्स्थानेपिंडेगोलकेसतिकिलनिश्चयेननाडीवे
धोनस्यात् द्वयोर्व्यवहितयोः सत्येववेधः स्यादेकत्वेतुनस्यादितिभावः नाडिरितीकारांतः कृदिकारादक्तिनइतिङीवंतोप्य

स्ति ४ अथनाडीदोषाभावेत्रदृष्टांतमाह उपजातिकाययाहि अग्निः आत्मनतुंस्वमूर्तिंतेजोरूपांनदहति अपिचदर्शनीयो रमणीयःपुरुषःस्वदृष्टेर्दृष्टानस्यात् कर्मणिषष्ठी चक्षुष्मानपिद्रष्टास्वदृशिंनपश्यतीति तथाएकत्रपिंडेनाडीवेधोनस्यादि तिपूर्वेणान्वयः अथैकांशकत्वेदोषमाह एकांशकत्वेइति एकांशकत्वेचरणैकत्वेसतितुभर्तृभार्याव्यवहारसिद्धिर्नस्यात् कु तः समप्रभावात् समानसामर्थ्यात् अयंभावः नृनार्योरेकांशकत्वात्समानसामर्थ्यं तस्मिन्सति अयंभर्तातदधीनेयंभार्येतिसे॥ र्वव्यवहारोगार्हस्थ्यादिरूपोनसंभवतीति अतएकांशकत्वेसौमनस्यंनस्यादितिभावः ५ अथनाडीवेधमाह वसंततिलका रु

ग्राहनवांशभेदादेकर्क्षराश्योरपिसौमनस्यं एकांशकत्वेपिवसिष्ठशिष्योनैकत्रपिंडेकिलनाडिवेधः ४
नाग्निर्दहत्यात्मतनुंयथाहिद्रष्टास्वदृष्टेर्नहिदर्शनीयः एकांशकत्वेपिसमप्रभावान्नभर्तृभार्याव्यव
हारसिद्धिः ५ रुद्रार्यमेंद्रवरुणाह्वयमश्विनीच विश्वाग्निवायुफणिनांयुगमन्त्यभंच शेषाणिचेतिनवक

द्र आर्द्रा अर्यमाउत्तराफाल्गुनी इंद्रोज्येष्ठावरुणःशततारका एतानिचत्वार्यारभ्यप्रत्येकंद्वयं एवमष्टौ अश्विनीचएकाकिनीए॥ वमेकोनवकः विश्वउत्तराषाढा अग्निःकृत्तिकावायुःस्वातीफणी आश्लेषा एवमारभ्यप्रत्येकंयुग्मंएवमष्टौ अंत्यभंरेवतीच॥ एकाकिनीएवंद्वितीयोनवकः शेषाणि पूर्वाफाल्गुनीचित्राधनिष्ठाभरणीमृगपूर्वाषाढानुराधापुष्योत्तराभाद्रपदाः अयंतृतीयो नवकः इतिनवकत्रयंस्यात् वधूवरयोर्जन्मोडुनीजन्मनक्षत्रेएकपातेएकस्मिन्नवकमध्येप्राप्तेसेनदानाडीस्यात् किमर्थंवरव

वि॰ चं॰ धूनिधनायहृयोरेकनाड्यां मृत्युः स्यादित्यर्थः अत्र रुद्रादिदेवतानिर्देशेन तन्नक्षत्रमार्द्रादि गृह्यते लोके हि स्वामिशब्दं से अ॰
टी॰ वकेप्रयुंजानाद्दृश्यंते अतो देवताशब्दस्तन्नक्षत्रमित्यादिषूपचर्यंते तथाविधवृद्धप्रयोगदर्शनाच्च नागो द्वादशनाडी। ३
१८ भिर्दिक् पंचदशभिस्तथा भूतोष्टादशनाडीभिर्दूषयत्युत्तरां तिथिमित्यादिना गः पंचमी दिग्दशमी भूतश्चतुर्दशीति ६ अ
थत्रिनाडिकाचक्राभिप्रायेण नाडीवेधउक्तः केचित्तु त्र्यंघ्रिभद्व्यंघ्रिभोत्पन्नकन्यायाश्चतुः पंचनाडीचक्रेवेधमाहुः
तन्मतं दूषयति उपजातिकात्रपश्चद्धो च अंघ्रयोपस्यात्रिद्व्यंघ्रितच्च तन्नक्षत्रं तत्र भवतीति त्रिद्व्यंघ्रिनक्षत्रभूस्तस्याः कुमा

त्र्यथमेकयातेजन्मोडु नीवरवधूनिधनायनाडी ६ प्रमीयमाणोपि मतैर्मुनीनां त्रिद्व्यंघ्रिनक्षत्रभुवः कुमा
र्याः नाडीचतुःपंचतयस्य पक्षो नक्षोदवीथीविषयत्वमेति ७ अग्न्येभाजोरगाहिध्रुवश्रवनकरिपवोमेषवो

र्याः क्रमान्नाडीचतुः पंचतयस्य चत्वारश्च पंच च चतुः पंच तेवयवायस्य तच्चतुः पंचतयं नाडीचतुष्टयं नाडीपंचकं चेति संख्या
या अवयवेतयप् तस्य पक्षः मुनीनां हारीतादीनां मतैः प्रमीयमाणोपि प्रमाणं प्राप्नुवन्नपि आगमप्रामाण्यं प्राप्तोपि क्षोदवी राम॰
थीविषयत्वं क्षोदस्य वीथी पदवी तस्या विषयत्वं विचारमार्गगोचरत्वं नैतिन गच्छति त्र्यंघ्रिभं कृत्तिकादिकं द्व्यंघ्रिभं मृगशी। १८
र्षादिकं तथा च हारीतः त्र्यंघ्रिभेद्व्यंघ्रिभे कन्या जाता या गणशायेत्क्रमात् वह्निभादिंदुभान्नाडीं चतुः पंचसुपर्वस्विति अ
स्य विषयमाह वृद्धगर्गः जांगले चतुर्माला पांचाले पंचमालिका त्रिमाला सर्वदेशेषु विवाहे ऋषिसंमतमिति एवं क्षो

देक्रियमाणोऽसपक्षोऽत्रदेशेऽव्यवहार्यंनप्राप्नोतीत्यर्थः ७ अथयोनिमैत्रमाह स्रग्धरा अश्वस्तुरगः इभोहस्तीअजोमेषः उरगः सर्पः पुनरहिः सर्पः श्वाशुनकः श्वनकरिपुमूषकः पुनर्मार्जारः मेषअजः पुनराखुर्मार्जारः द्विः द्विवारं आखुर्मूषकः गौर्धेनुः कालीमहिषीव्याघ्रः प्रसिद्धः पुनःकालीमहीषीपुनः पशुरिपुर्व्याघ्रः हरिणोमृगः पुनरेणोमृगः पुनः कीशोवानरः सिंहः प्रसिद्धः तुरगोश्वः पुनर्मृगपतिः सिंहः छागोमेषः पुनर्मतं गोहस्ती हर्हेकत्वेक्लीवत्वं एवंक्रमेणअश्विनीनः अश्विनीमारभ्ययोनिः स्यात् सायोनिः सवैरानेष्टाकयोः वरयुवतिनृपामात्ययोः वरश्चयुवतिश्चवरयुवती नृपश्चअमात्यश्चनृपामात्यौवरयुवतीचनृपामा।।

तुरहिरसभुगोकाल्योव्याघ्रकालीपशुरिपुहरगौराश्वकीशाः क्रमेणद्वौवभ्रूकीशसिंहौतुरगमृगपतिश्छाग
मातंगमेवंनेष्टायोनिःसवैरावरयुवतिनृपामात्ययोरश्विनीतः ८ त्रियुग्मीरोहिण्यासहशिवयमसैनरिसु

त्यौचनयोः पृथक्पृथक् द्वित्वविवक्षायांनवहुत्वं अश्विनीतइत्यत्रनसिलादिष्वाकृत्वसुचइत्यनेनपुंवद्भावेप्राप्तेउक्तपुंस्कत्वाभावान्नस्त्रीप्रत्ययेलोपः अत्रयोन्योर्वैरंलोकाज्ज्ञेयंगोव्याघ्रंगजसिंहमित्यादिना ८ अथगणमैत्रमाहशिखरिणी त्रयाणांयुग्मानांसमाहारस्त्रीयुग्मी फल्गुनीद्वयं आषाढाद्वयं भाद्रपदाद्वयंचेतित्रिरोहिण्यासहरोहिणीचेत्यर्थः शिवयमसैआर्द्राभरण्यौ अथंनसत्रनवकोनरिमनुष्येभवेत् श्रुतिः श्रवणः स्वातीप्रसिद्धामित्रोऽनुराधा अदितिः पुनर्वसुः गुरुः पुष्यः करोहस्तः अंत्यं रेवतीअश्विअश्विनीशशिभंमृगशिरा अथंनवकःसुरेदेवेभवेत् परं चित्राज्येष्ठाधनिष्ठाविशाखामूलंकृत्तिका

स्थाननारकामघास्त्रेषाइतीदंनवकंदैत्येभवेत् एवंगणत्रयेत्रस्यप्रयोजनमाह मृत्युरिति दनुजमनुजानांराक्षसमनुष्याणां
मृत्युः नृनार्योरक्षोमानुषगणयोः सतोमृत्युःस्यादित्यर्थः निर्ऋतितनयानांराक्षसानां अनिमिषैर्देवैः सहस्वैरमतिशयितं
वैरंस्यात् कपरिणयेविवाहे अर्थाच्छेषाणांमित्रत्वं ९ अथस्वाभाविकंराशिवैरंतयावश्यमैत्रंचाह शार्दूलविक्रीडितं
चापाजौ धनुर्मेषौ वृषभेणसहनित्यद्विषौनित्यविरोधिनौ चापेनअजेनवासहवृषभो नित्यंशत्रुरित्यर्थः एवंमुत्तरत्रापिकुं
भमिथुनौकर्केणमेषस्त्रियाशेलाग्नीतुलामिथुने सविषेणवृश्चिकेन शैलाग्नीइत्यत्रसंख्यासंज्ञयातत्संख्यौराशीविवक्षि

रेऽश्रुनिस्वानीमित्रादितिगुरुकरांत्याशिवशशिभं पदंदैत्येमृत्युर्दनुजमनुजानामनिमिषैः सहस्वैरंवैरंनि
र्ऋतितनयानांपरिणये ९ चापाजौवृषभेणकुंभमिथुनौकर्केणमेषस्त्रियाशेलाग्नीसविषेणकार्मुकह

तौ अतोनवहुत्वं यथानिगमवाक्येयुग्माग्नियुगभूतानांषण्मुन्योर्वसुरंध्रयोरिति षण्मुन्योःषष्ठीसप्तम्योःवसुरंध्रयोरष्टमीनव
म्योः एवमत्रापिकार्मुकहरीधनुःसिंहोनक्रेणमकरेणतद्वन्नित्यद्विषौकुंभतुलेझषेणमीनेन एतेद्विद्वादशाषडष्टकयोर्मध्येनि।

त्यवैरिणउक्ताःशेषाणांमैत्रं अत्रान्यद्धेतुमाह शत्रूमंदसितौ इत्यादिसत्याचार्यमतेयदधिपत्योःशत्रुत्वमस्तितएवैनेपठि
ताःशेषाःश्रेष्ठाःतथान्यत्रद्वाकयम् द्विर्द्वादशेमेषझषौवृषमिथुनावित्यादिषडष्टकेचसिंहोमीनयुतइत्यादिग्रंथकारस्त
सत्याचार्यमतमेवमसहमानोमुहेतुपरित्यज्यराश्योरेववैरंनित्यद्विषावित्यनेनावदत् नतुतदधिपतिवशेनेतिग्रंथ

कारस्याशयः अथवैश्यमेषंवशगाइत्यादि सिंहंविनान्येसर्वेराशयःनृणांमनुजानांतुलामिथुनादीनांवशगाःस्युःवशमधीनंग
तंनिनेनथा तेषांनृणांभोज्याःलभ्याःजलचारिणोमीनादयःस्युःहरेःसिंहस्यवृश्चिकंविनासर्वेराशयःवशगाःस्युःशेषंवश्य
वश्यंलोकप्रसिद्धंज्ञेयं १० अथैषांगुणदोषाणांनिर्णयं विवक्षुस्तावत्तत्रकिंचित्स्वकौशलंदर्शयति उपजातिका धुरिभा
रेसुरव्येतियावत् कुंभहर्योःकुंभसिंहयोः राशिमैत्रीस्यात् समसप्तकत्वात् तयोःराश्योःग्रहौस्वामिनोशनिरवीतयोःवि

रीनक्रेणनित्यद्विषोनहृत्कुंभतुलेझषेणावशगाःसिंहंविनान्येनृणांनभोज्याजलचारिणोहरिवशाःसर्वे
विनावृश्चिकम् १० स्याद्राशिमैत्रीधुरिकुंभहर्योःक्रूरग्रहत्वक्रूरहविग्रहेपि तस्यामपन्यांमृगराजमीना
वप्यादृतौतत्क्रूरहयोःसुहृत्वे ११ पत्योर्विरोधेसतिभृत्ययोःस्यान्मेलोप्यमेलस्तदलंभमैत्र्या अत्रोच्य

ग्रहेवैरेपिक्रूरग्रहःस्यात् तस्यांराशिमैत्र्यां असत्यांषडष्टकत्वान्मृगराजमीनौसिंहमीनावप्यादृतौ क्रूरगृहेग्रहीतौतत्रहेः
तुः कस्मिन्सति तत्क्रूरहयोस्तत्स्वामिनोःगुरुसूर्ययोःसुहृत्वेमैत्रेसतिग्रहमैत्रंसुरगुरुरित्यादिनावक्ष्यतिराशिमैत्र्यग्रहमैत्र
योरन्यतरलाभेशुभमितिनात्पर्यार्थः ११ अथाक्षिपति इंद्रवज्रा पत्योःस्वामिनोर्विरोधेवैरेसतिभृत्ययोस्तत्सेवकयोर्मेलेमैत्रे
सत्यपि अमेलं अमैत्रंस्यादितिलोकप्रत्यक्षं अतोग्रहवैरेसतिराशिमैत्रंनसुरव्यमितिभावः अत्रास्मिन्विषयेउच्यते उत्तरंदी
यते एकस्यराज्ञः सेनानरयोःसेनासंबंधिपुरुषयोर्मिथः परस्परंविग्रहादिरोधात् वधोघातःकिंनस्यात् अपितुस्या

दिव अनोराशिमैत्रंमुख्यमित्युक्तं २२ अथमत्युत्तरं उपेंद्रवज्रा स्वामिनि अपश्यतिनयोः सेनानरयोर्वधो मिथःस्यात् स्वामिसमस्तं
नस्यादेवेति इतिचेत्तर्हि गृहेश्वराणांराश्यधिपानां किमदृष्टमस्ति अपितुतैः सर्वंदृष्टमेवदेवतात्वात् यत्तुदशामन्तीयेदृष्ट्या
दिनादर्शनादर्शनमुक्तं तत्तत्फलार्थमेव वास्तवंतु गृहेश्वराणां किमदृष्टमस्तीति अतः कारणात्प्रभुसख्यस्वामिमैत्र्यमेवा
धिकमितिचेत् नदासमसप्तकस्य कुंभसिंहादिस्थादिकेस्य कागतिः प्रत्नोगमनिकाकथ्यतामिति २३ सिद्धांतरूपांगतिमाह
उपजातिका स्वभावमैत्र्यादिषु चतुर्षु मध्ये पूर्वपूर्वगमेपूर्वपूर्वालाभेसतिपरः परः उत्तरोत्तरः गवेष्यः अन्वेषणीयः आदौतावत्
स्वभावमैत्री समसप्तकादिका विलोक्या तदलाभे स्वपत्न्यौ तद्राश्यधिपयोः सखितात्स्वगृहसख्यस्यालाभे वशित्वं राश्योर्वश्यत्वं व

तेकिंनमिथोवधः स्यादेकस्य सेनानरयोर्विरोधात् २२ अपश्यतिस्वामिनि नदृष्यं गृहेश्वराणां
किमदृष्टमस्ति अतोधिकं चेत्प्रभुसख्यमेवनतोगतिः कासमसप्तकस्य २३ स्वभावमैत्रीसखि

श्यालाभेन्योन्यंभयोर्नस्तत्रयोर्योनिशुद्धिः योनिवैराभावः चेत्तु गणपद्धतिश्चतुर्णामपिलाभस्तदाहस्तेत्रिवर्गीस्यात् त्रिवर्गो
धर्मकामार्थैरित्यमरः धर्मादयः करगताः स्युरिति एवंपूर्वपूर्वस्यैकस्य अलाभेसति उत्तरोत्तरलाभेननदपवादः उक्तः चतुर्णा
मपिलाभेसति शुभंत्रयाणां द्वयोर्वालाभेनात्तमध्यंकल्प्यं २४ अथस्वाभाविकगृहमैत्रस्यापिनत्कालसख्येनन्यूनाधिक
तामाह इंद्रवज्रा मस्तु तोजन्मकालेयस्माद्ग्रहात्स्वार्थयोः केंद्रद्वयं पार्श्वकेंद्रद्वयंतन्मर्यादीकृत्यस्यापार्श्वकेंद्रद्वयं तत्र
गच्छंतिते आपार्श्वकेंद्रद्वयगाः स्वपांथाः ग्रहाः खेआकाशेपर्यंतिगच्छंति तेस्वपांथाः तेनग्रहेणसार्धंमिथोमित्राणिस्युः

एतदुक्तं भवति जन्मकाले यस्मिन्राशौयोग्रहः स्थितस्तस्मात्स्वष्ठवर्तिकेंद्रदशमस्थाने भवति अग्रतश्चतुर्थेनद्रवधित्वेनतदंतवर्ति।
स्थानानिदशमैकादशद्वादशद्वितीयतृतीयचतुर्थानि एष्वन्यतमस्थाने स्थितौ ग्रहौ तौ तत्कालं मिथो मित्रे स्तः अन्ये तु शत्रवदृति तथा
चवराहः तत्कालेनदशायवंधुसहजस्वांत्येषुमित्रंस्थितइति प्रसूतिंग्रहणंतत्कालसख्यस्य जातकशास्त्रोक्तेः अतोन्यत्रापितद्दि
लोक्यमितिज्ञेयं तदेवाह न्यूनामपि स्त्रीनरौ च भृत्यराजानौ च तेषां स्त्रीनराणां भृत्यराज्ञां च गृहवशेन या स्वाभाविकी मैत्री तां एतत्त
त्कालसख्यं विशिनष्टि विशेषयति कथंभूतामपि न्यूनामपि किं पुनः संपूर्णां तथा हि स्वाभाविको यो मित्रं समः शत्रुर्वा स चेत्तत्का

तास्वपन्योर्वशित्वमन्योन्यभयोनिमुद्धिः परः परः पूर्वंगमेगवेष्योर्हस्ते त्रिवर्गीयुगपद्धुनिश्चेत् २४ ॥
आपार्श्वकेंद्रद्वयगाः प्रसूतौ तत्कालमित्राणि मिथः स्वपांथाः न्यूनामपि स्त्रीनरभृत्यराज्ञां तत्कालसख्यं

ले मित्रं भवति तदा क्रमेणाधिमित्रं मित्रसमः स्यात् चेत्तत्काले शत्रुस्तदा समः शत्रुरधिशत्रुरिति २५ अथ वर्णमित्रमाह इंद्रवज्राय
जनयाजनादीनि षट्कर्माणि तानि येषां ते षट्कर्माणः विप्राः तेषां शासितरौ देवदैत्यौ अधिपौ स्तः शासिताः शिक्षिताः देवदैत्याभ्यां तौ गु
रुशुक्रावित्यर्थः राजन्यानां क्षत्रियाणां समूहो राजन्यकं तस्याधिपती कुजार्कौ स्तः विट्शूद्रयोः क्रमेण चंद्रबुधौ विशां चंद्रः शूद्राणां बु
धः इति संकीर्णानां संकरभवानां निषादादीनां पतिः शनिः स्त्रीनृपवधूवरेषु वर्णमैत्री स्यात् तद्यथा राश्यधिपयोर्वर्णौ विलोक्यौ।
तत्रोत्तमवर्णः पुरुषः शस्तः समवर्णो मध्यः हीनवर्णोऽधम इति एतदुक्तं पंथकृता स्वदेशप्रसिद्धेः अन्यदेशेनुमीनाद्ब्राह्मणपूर्वाव

रोणिकन्योत्तमोवरः श्रेष्ठः मध्यस्थः समवर्णोनीचोहीनोद्भवः पुरुषइतिद्व्यंवर्णमैत्रीकेवलंगुणमात्रायनत्तुमेलकनिर्णयाय अतोमेलकनिर्णयानंतरमेवोक्ता १६ एवंराशिकूटमुक्त्वातदुपयोगिग्रहमैत्रंज्ञानकोक्तमत्राह एतदारभ्यश्लोकाष्टकंद्रुतविलंबितंरवेःरविमारभ्यएतेसुहृदः अर्थादन्येशत्रवः रवेः सुरगुरुर्मित्रं अन्येशत्रवः चंद्रस्यबुधगुरूमित्रेशेषाः शत्रवः भौमस्य शुक्रबुधौमित्रे अन्ये शत्रवः बुधस्यरविव्यतिरिक्ताः मित्राणिरविः शत्रुः गुरोः कुजव्यतिरिक्तामित्राणिकुजः शत्रुः शुक्रस्यरवींदुव्यतिरिक्तामित्राणिरवीं

विशिनष्टिमैत्रम् १५ षट्कर्मणांशासितदेवदैत्यौराजन्यकस्याधिपतीकुजाकौं विट्शूद्रयोश्चंद्रबु
धौ शनिश्चसंकीर्णपः स्त्रीनृषुवर्णमैत्री १६ सुरगुरुर्ज्ञगुरूकविकोविदौ विरवयोविकुजाविरवींदवः
अशशिसूर्यकुजाः सुहृदोरवेर्यवनयुक्तिरियंनयवीयसी १७ इदमुदीर्यवराहविरोचनोनिजमतेपिन

दूशत्रूशनेः शशिसूर्यकुजव्यतिरिक्तामित्राणिशशिसूर्यकुजाः शत्रवः इयंयवनाचार्याणांयुक्तिर्नयवीयसीनकनिष्ठास्थूलदूरस्थेति
यावदेशः यवनाचार्यमतमिदंमहदित्यर्थः १७ कथमिदंमहदितिसंस्थापयति विरोचनः सूर्यः मिहिरोपिसूर्यः अतोवराहमिहिरः
इदंयवनमतंनिजमतेवृहज्जानकादावुदीर्य उक्त्वापिनदूषितवान् पुनर्वाक्यालंकारे अन्यमतंस्वमतेनहिनिवेश्यंयदिनिवेशितं
दूषितव्यंनहिंनोचेन्नहिं तत्संमतमेवेति न्यायविदः वदंतिच अतः कारणात्सवराहः इदंग्रहमैत्रीशास्त्रंयवनेषुयथात
थ्येसत्यंवहु अतिशायितंजयतिसर्वोत्कर्षेण वर्ततइतिमन्यतएववराहोयवनशास्त्रंयाथार्थ्येन अतिनितरांमन्यतएवेत्य

र्थः १८ एतदेवभंग्यंतरेणाह यस्मात्कारणात्स्वमतेस्वमतमध्येनिवेशितंनिक्षिप्तंपरमतंयदिनदूषितंतदातन्मतं आदृतंस्वी
कृतमेवेतिन्यायविदः तत्तस्मात्कारणात् नूनमित्यहं तर्केइतीतिकथंसवराहःकलितकेवलसत्यमतःकलितंलक्षितं
केवलंसाकल्येनसत्याचार्यस्यमतं येनसतथायवनपंक्तिषुयवनाचार्यवचनेषु अनिःस्पृहः निर्गतः स्पृहानिःस्पृहः
ननिःस्पृहः अनिःस्पृहः इतिवराहोपिसत्याचार्यमतं सम्यगालोच्यापि यवनमतंस्पृहयत्येवेत्यहंतर्केइत्यर्थः १९ एवंचे
न्नहिं वराहोयवनमते अल्पमतत्वं कथमुक्तवानित्याशंक्याह अयंमिहिरोवराहमिहिरः इदंयवनोक्तंग्रहसुहृत्वं

दूषितवान्पुनःसग्रहमन्यत एवयथातथंजयतिशास्त्रमिदंयवनेष्वपि १८ परमतंस्वमतेविनिवे
शितंयदिनदूषितमादृतमेवतत् कलितकेवलसत्यमतःसतद्यवनयुक्तिषुनूनमनिःस्पृहः १९॥

ग्रहमैत्रमादिशत्सन्बहुत्वं अबहूनामतमितिहृदिमनसिकिंजगृहेधृतवान् यवनग्रहमैत्रमुक्त्वा केषांचिदेवंमतमितिकथं
उक्तवानित्यर्थः तथाचतद्वाक्यं जीवोजीवबुधौसितेंदुतनयौव्यर्का विभौमाःक्रमाद्वींद्वर्का विकुजेंदुवश्चसुहृदः केषांचिदे
वंमतमिति अतोयवनमैत्रमबहुसंमतमितिवराहस्याभिप्रायइतिभावः अत्रोत्तरं उभयथेति तन्मतेनस्ववराहस्यमते
महतिप्रयुतरेसति उभयथाउभयपक्षेपिसमंतुल्यंस्यात् यत्तोयस्मात्कारणाद्वयंकेचनकेपिभवेमस्यामवराहमतंम
हच्चेन्नहिं वयमपिमहांतोभवामेत्युभयत्रसमंउभयोरपिमानुषत्वादितिभावः २० एतन्निरस्यपुनःसंस्थापयति।

सकृत्तीकुशलोवराहः वहुतरैर्भूयिष्ठैर्यत्कृतंतदेव अनुससर्ति अनुसरतिवहुमतानुसारमेव वक्तीत्यर्थः सृगतौ अयंधातुपाठेवैदिक॥ धातुष्वेव ह्वादिषुपठितः भाषायांतु भ्वादिष्वेव अनुससर्तीति छंदस्येवघवतेभाषायांतुसरतीत्येवयङ्लुकितुसर्सर्तीतस्मादयंक विप्रमादस्रवे अतोत्रेदंपठितव्यं अनुससारतदप्ययथातथमिति इतिचेत्तदपि अयथातथ्यस्संनभवेति अत्रहेतुः पृथगितियतः पृथगपिद्विगुणेत्रिगुणेप्राप्तेसकृत्त्रिगुणमितियदुक्तं सा अवहूक्तिः अवहुनामुक्तिः सायथावर्गोत्तमस्वराशिद्रेष्काणनवांशके सकृद्द्विगुणंवक्रोच्चयोस्त्रिगुणितंद्वित्रिगुणत्वसकृत्त्रिगुण मितिवर्गोत्तमादिष्वन्यतमगतेवक्रोच्चयोरन्यतरगतेचगृहेसति

किमवहुत्वमयं मिहिरोदिशन्नग्रहसुहृत्त्वमिदंजगृहेहृदि उभययापिसमंसतितन्मतेमहतिकेपि
भवेमवयंयतः २० वहुतरैःकृतमेवकृतीससर्चेदनुससर्तितदप्ययथातथंपृथगपिद्विगुणेत्रिगु

णस्यायुषःपृथग्द्विगुणत्रिगुणस्यचप्राप्तौसकृदेवत्रिगुणंतदायुःकार्यमितिवराहेणयदुक्तंतन्नवहुसंमतमतोवराहोक्तमपि नवहुसंमतमितिभावः तथाचोक्तंकल्याणवर्मणावहुनाडनसंप्राप्तौयांकरोत्येकवर्गीणां वराहेमिहिराचार्यःसानदृष्टापुरातनैरि ति अतोवराहोपिवहुसंमतमेववक्तीतिनकिंतुकदाचित्स्वमनोरुचितमपिवक्तीत्यतोयवनोक्तग्रहमैत्रविषयेकेषांचिन्मतमि तिवराहेणोक्तेपितद्वाक्यस्याप्रामाण्याद्यवनोक्तमेवग्रहमैत्रंनतद्दित्यर्थः एतन्नवांशचिंताव्याजेनापिसम्यक्संस्थापयिष्य ति एतद्धृदयहृतःस्वपक्षस्थापनार्थंपांडित्यमात्रंवास्तवंनैतदितिवयंब्रूमः यतउक्तंवराहेण वृहज्जातकेसत्योपदेशोवरमत्र

किंतुकुर्वंत्ययोग्यंवहुवर्गणाभिःआचार्यकत्वंतुवहुभनोयामेकंतुयद्भूरिनदेवकार्यमिति अत्रैवंमतभेदेसतिसत्योपदेशोवक्तुर्हि
किंतुअन्येस्वतुंगवक्रवर्गोत्तमस्वगृहादिगतेग्रहेसतिवहुवर्गणाभिर्यदायुःकुर्वंतितदयोग्यंअनवस्थादोषप्रसंगादितिभावःआचा
र्यस्यकर्मआचार्यकंतस्यभावःआचार्यकत्वंआचार्यस्यसत्याचार्यस्यायमभिप्रायइत्यर्थःवहुवर्गणायांप्राप्तायांसत्यांयदेक
मधिकंवर्गणांतदेवकार्यमिति तद्यथाउच्चगतस्यउच्चगणोरूपत्रयंवक्रगतस्यचेष्टागुणोपिरूपत्रयंततः घातमूलंस्फुटगुणोपि
रूपत्रयंवर्गोत्तमस्वगृहादिगते आश्रयगुणोपिरूपत्रयासन्नःतत्स्फुटगुणयोर्घातमूलकर्मगुणोपिरूपत्रयं अतःउच्चवक्र

गोसकृत्त्रिगुणमित्यवहूक्तिरियंयतः२१ अभिदुराधिपोसृजतःशुभंशशिनवांशकयोरितिदेवलः
तदपिचारुनचारुधियेमुखेव्यवहरंतिनथाविनयाशयाः२२ लवदृशैवहिलग्नदृशंविनाफल

वर्गोत्तमस्वगृहद्रेष्काणादिगतेपिसकृत्त्रिगुणमित्येव अतोवराहेणगर्गसत्यादिमतानुसारेणयदुक्तंतद्युक्तियुक्तंवहुमतंचेति अतो
ग्रंथकृतावहुतरैःकृतमेवेत्यादियदत्रोक्तंतत्रविचारणीयमिति २१ सर्वराशिसंबंधप्रसंगेनोक्त्वाइदानींनवांशसंबंधस्यापिग्राह्य
त्वमतिपादितत्वात्तत्कथंनोक्तंतद्विषयमाहजन्मकालेशशिनवांशयोश्चंद्रगतनवांशयोः अभिदुरौनभिदुरंययोस्तावभिदुरौ।
सुहृदौभिदेर्भाविकुरच् अधिपोशुभंसृजतःकुरुतइतिदेवलोमुनिःप्राहतदपिचारुरमणीयंयतस्तत् कालमीमांसयैवप्रतिपा
दितं तथातेनप्रकारेणजनाःविनयाशयानव्यवहरंतिविनयमसत्यमाशयोयेषांतेनथा असत्याभिप्रायाःकैःआईषत

रुषितैः कुपितैर्मुखैः अयुक्तं मनसि रवीकृत्य किंचित्कुपितमुखैर्न व्यवहरंतीत्यर्थः यद्वा अवितथा सत्याः यथार्थमनोभावाः मन
स्येवमेवास्ति परंतु तादृशैर्मुखैस्तथा न व्यवहरंति लोके अप्रसिद्धिभयादिति भावः २२ एवं देवलादिमतेसत्यपि येन वांशसत्व्यव्यव
हारं न कुर्वंति तेषामनिष्टमाह येदैवविदः करग्रहे लग्नदृशांविनालवदृशां नवांशदृष्ट्यैव फलमभ्यसन लुडिः मन्यंते सम्नेपि शशिन
वांशसखित्वपराङ्मुखाः किंस्युः तथाहि उदयगतनवांशाः स्वेशदृष्टोयुतो वा न भवति यदि मृत्युः स्यात्तदानींवरस्येत्याद्युक्तिनवांशदृ
ष्ट्यैव लग्नफलमन्यंते लग्नफलं नवभागे इत्यंशस्य प्रशस्तत्वात् तथैव मेलकार्थे चंद्रनवांशयोः सख्यं कथनमन्यंत इति तेषामनिष्टं अ

मम्ंस्त येपि करग्रहे २२ शशिनवांशसखित्वपराङ्मुखाः किमलमस्तु गतानुगतं जगत् २३ इति विवाह
वृंदावने मेलकाध्यायस्तृतीयः ३ अथ नवांशचिंताऽध्यायः नवलवाधिपती उदयास्तयोरनिमिषार्चितवो

ये दमलमस्तु दूरं निष्ठुरंतत्कथं जगद्भिश्चं गतानुगतं गतमनुगतं गतानुगतं गतानुगतिको लोको न लोकः पारमार्थिक इति कश्चिदि
त्यज्ञानाद्व्यवहरेत् तथैवान्यस्तद्वदन्योपीत्थं परंपरावदिति भावः २३ इति श्रीसकलागमाचार्य श्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशवि
रचितायां विवाहवृंदावन टीकायां विवाहदीपिकायां मेलकाऽध्यायस्तृतीयः ३ अथ सूक्ष्मलग्नादिफलं विवक्षुस्तावन्नवांशचिंतां
निरूपयति तत्रादौ करग्रहोक्तनवांशोपपत्तिव्याजेन यवनोक्तग्रहमैत्रं संस्थापयति तथाहि लग्नं किल भर्तृस्थानं तत्रत्यो नवांशोपि
सप्तमं जायास्थानं तत्रत्यनवांशश्च तयोः सख्ये वरवध्वोः सख्यं अतः सूक्ष्मयोरुदयांशास्तांशयोः स्वामिवशात्सख्ये सति वधूवर

योरप्यमैत्रंस्यात् अतोयेषांनवांशानामेवंघटते तएवनवांशास्तुलाधरादयःपूर्वैःपठितास्तेचयवनोक्तग्रहमैत्रस्यैवस्वीकारा
त् घटंतेअतोयवनोक्तमेवग्रहमैत्रंप्रमाणमितिसिद्धांतंमन सिमत्वापूर्वोत्तरपक्षौरचयतिनवलवेत्यादिनाश्लोकषट्केन ॥
अत्राध्यायेसर्वाणिद्युनविलंविनानिउदयास्तयोर्लग्नतत्सप्तमगतयोर्नवलवयोरधिपतीअनिमिषार्चितचांद्रमसायनौ
यदिस्तःअनिमिषादेवाःतैरर्चितोबृहस्पतिःचंद्रमसोनंतरापत्यंचांद्रमसायनोबुधःनैतच्चतुरस्रंअनंतरापत्येफकञ
विधानात् केचिदपत्यमात्रेपिअणादीनिच्छंतितदपिनतडादिष्वपाठात् पृथग्विधानादर्शनाच्च एवंसतितस्येदमित्याद्य ॥

द्रमसायनौवरपतिंवरयोःसमवैरिणौयदितदिष्टफलेष्वपिफल्गुतः १ तदुदयद्विपदांशनियाम
कोयवनसौहृदमाद्रियतांजनः इतरथाकथमस्तुकरग्रहस्तनुफलंहिलवानवलंवतः २ अथरिपू

पिनिरस्तंयत्तुप्रायश्चित्तस्मृतौचांद्रायणमितिप्रयोगः तदेवंव्युत्पादितंचंद्रस्यअयनमिवायनंचरणंयस्मिन्कर्मणितच्चांद्रायणं
संज्ञायांदीर्घःएवंसोमायनादि अतोग्रंथकृता अनंतरापत्येचांद्रमसायनइतिप्रयुक्तस्यगतिमात्रंचिंत्यते चंद्रमसइदंचांद्रमसं
चांद्रमसंअयनंउत्पत्तिस्थानंयस्यासौचांद्रमसायनोबुधःतौगुरुबुधौयदिसमवैरिणौस्तःतत्तदावरपतिंवरयोर्वरवध्वोःपतिंवृ
णुतेपतिंवरा संज्ञायाभृतृवृजिधारिसहितपिदमइतिखःखित्वान्मुम् इष्टफलेषुशुभफलेषुफल्गुतानिःफलतास्यात् एत
दुक्तंभवतिलग्ननवांशःकिलवरस्यस्थानंतत्सप्तमांशोवध्वाःअतस्तदधिपयोर्मैत्रेसतितयोःशुभंतत्रयदालग्नेधनुरंशःतदास

वि॰ चं॰ समेमिथुनांशः अनयोरधिपतीगुरुबुधौ तौसत्याचार्यमतेशत्रूमंदसितावित्यादिनामिथःसमवैरिणौभवतः अतोत्रवरवध्वोः। अ॰
टी॰ शुभंनस्यात् तस्माद्धनुरंशोनग्राह्यइत्यनिष्टंप्राप्तं १ अतोयवनमैत्रंग्राह्यमित्याह ततस्मात्कारणाज्जनः यवनसौहृदंयव ४
२४ नोदितमैत्रमाद्रियतां स्वीकुरुतांदृगतौ तुदादिः कर्त्तरिलोट् सौहृदमित्यस्यगतिः प्राग्वत् कथंभूतोजनः उदयद्विपदां
शनियामकः उदयेलग्नेद्विपदांशोनरराश्यंशस्तंयच्छतीतितथाकर्त्तृ विधुरा लग्नेद्विपदांशस्वीकारंनियममितिवनमैत्रं
ग्राह्यमित्यर्थः अन्यथात्वेदोषमाह इतरथेति इतरथाद्विपदांशानंगीकारे करग्रहः कथमस्तु अपितुमास्तुतत्कथंहिय॥

यदिनोभयसप्तमौतदंशः कलशस्यकिमागतं द्विपदत्वादधनोयशुभदर्शनाद्यदि वृषादिमिथौकि
मुपेक्षितौ ३ अमतुज्जाविनिचेत्किमुशोनकोनवलवंझषमादृतवान्मुनिः शुभग्रहे द्विपदास्तत्लवः

स्मात्कारणात्तत्फलंलग्नफलंतवान् अवलंवते आश्रयते तवाधीनंलग्नफलमिति अयंभावः लग्नफलंनवभागेषुमुख्यत्वान्न
वांशोमुख्यः सचद्विपदरवभावः तथाचोक्तं प्राग्लग्नेद्विपद्गृहः कुर्यादिन्यांशकोदयोनाशमिति अतोद्विपदांशादन्यनवांशेवरवध्वो
र्नाशविधानात् करग्रहः कथंस्यात् अतोद्विपदांशनियमेसति उदयास्तांशाधिपयोर्मैत्र्याभावंसाच धनुर्द्धरांशेयवनोक्त्यासंभव्य राम॰
ति अतोयवनोक्तमेवग्रहमैत्रं आद्रियतामिति २ अत्राप्यन्यस्याशंकामनूद्यदूषयति अथप्रकारांतरे अथउभयसप्तमौतरि २४
पूर्त्तःसमसप्तकयोःसदाराशिमैत्रीअस्त्येवचतुर्दशमवत् अतोधनुर्मिथुनयोर्मैत्रंसदास्तीतियदीदंतदाकलशस्यद्विपदत्वा

नरत्नं दधतोविभ्रतोप्ययशः अशुभत्वंकिमागतं कुंभेहिउत्तरार्धे मनुष्यउदयास्तांशयोः सदासमससकत्वान्मेषं अतः कुंभांशः
कथंनगृहीतइति अत्रोत्तरं अशुभस्पर्शेनेपि अशुभस्पर्शेनापापग्रह भवनत्वंकुंभोहिपापग्रहभवनमतोनोक्तइति अत्रमत्सुत्तरं सर्वं
चेत्तर्हि वृषानिमिषौवृषमीनौकिमुपेक्षितौ कथंपरित्यक्तौवृषमीनौसौम्यभवनत्वेपिकथंत्यक्ताविति ३ अत्रोत्तरमत्सुत्तरा
णितौवृषमीनौ अमनुजौमानुषौनभवतः तदुदयद्विपदांशनियामकइत्युक्तत्वात् इतिचेत्तर्हि शौनकोमुनिर्झषंमीनंनवलवं।
कथमाहृतवान्स्वीकृतवान्महर्सित वदनाचमीनांशइति मीनोहिजलचरः कथंशौनकेनगृहीतइति अत्रोत्तरंसमीनः।

सत्वेङ्गवनुतत्रकिमस्तुतुलाभृतः ४ द्विचरणाःशुभभंचनवांशकस्तदयमेकतरः परिगृह्यते इदमसंग
तमंगतवेरितंजगतितैकवशान्किलसौहृदं ५ खचरयोःसवितायदिकारणंध्वनितंस्तानितरोंयव

शुभगृहद्विपदास्तलवःशुभगृहंद्विपदश्च असलवोयस्यसतथा मीनस्यास्तांशःकन्याअसौशुभग्रहं द्विपदश्च अतोमीनांशःशौन
केनआहृतइति अत्रमत्सुत्तरंइतिचेत्तर्हि तुलाभृतः किमस्तुतुलाधारस्यहि अस्तलवोमेषःसशुभगृहद्विपदश्चनभवतिअतःक
स्मात्तुलाधरःस्वीकृतइति ४ अत्रोत्तरमत्सुत्तरेयद्येवमुक्तंत्वयातत्तर्हि अयमेकतरोनवांशोद्विचरणाःशुभभंचपरिगृह्यते उदयनवां
शास्तनवांशयोरेकतरोनवांशोमनुजःसौम्यगृहंचगृह्यतेनतुद्वावपीत्यस्माकमाशयः द्वयोरेकस्यनिर्धारणेतरप् तुलाभृतोहिअ
स्ते शोमेषः तयोस्तुलामेषयोरेकतरस्तुलाधरःअसौद्विचरणःशुभभंचास्तिअतस्तुलांशोगृहीतइत्यर्थः अत्रोत्तरं अंगेत्यव्ययंसंबो

 धिपयोः सत्यपि मैत्रे कथं त्यज्यते अशुभर्क्षत्वादिति चेत्तन्न वृषांशस्य सत्यपि मैत्र्यत्यागात् अमनुजत्वादिति चेत्तर्हि शौनकेन
मीनांशः कथमादृतः शुभग्रहद्विपदास्तलवः स चेत्तदपि न तर्हि तुलांशः कथमादीयत इति त्वयैवोच्यते उदयास्तांशयोरेकतरा
स्ताद्दृशो गृह्यत इति चेत्तदपि न जगति नैकवशात्किल सौहृदमिति त्वयैवोपन्यस्तत्वात् अथ चेन्न वेदमभिप्रेतं उदयद्विपदां
शनियामक इति तदपि न जगति नैकवशात्किल सौहृदमिति त्वयैव स्मारितत्वात् अस्तांशोपि द्विपदो भाव्यः अथ परिशेषान्यायत
स्तेद्विपदगृहात्कुर्यादन्यांशको दयोनाशमित्यागमवलादिदमित्येव वक्तव्यं न ह्यस्माकं फलितं मनोभिलषितं आगमस्य वक्तृ
यतुलांशादिषु कारणं तत्स्वीकर्तव्यः किमर्थं कारणांतरं ग्रहमैत्रं कल्पनीयं कल्पनालाघवात् शौनकेन मीनांशस्य अमनुज
त्वेपि स्वीकाराच्च अतो न वांशो न्याययवनमैत्रशास्त्रस्य संस्थापनेन संयुज्यते किमनेन न वलवाधिपती इत्यादिना ग्रंथसंदर्भेण
अत एव वराहः ज्योतिरागमसिद्धविप्रतिपन्नौ न योग्यमस्माकं स्वयमेव विकल्पयितुं किंतु वहूनां मतं वक्ष्य इति अतो वराहेण य
वनमतं केषांचिदेवं मतमित्युक्तं सत्योक्तं ग्रहमैत्रं वहुमतमतः सर्वजनेषु प्रसिद्धतरं यवन मैत्रं त्वेकदेशीयमतो महद्भिरुपे
क्षितं किमर्थमत्र ग्रंथकृतोभिनिवेशः किमपराद्धं च सत्यादिभिः उच्यते ग्रंथकृद्भिः स्वगौरवार्थं किंचिदपूर्वं वक्तव्यं वृथैवमहता
मप्युक्तिः किंचिद्दूषणीयेत्यलं वहूक्त्या अथैषामप्यंशानां विशेषमाह अस्तपतीति अस्तोस्तांशः तस्य पतिस्तस्य द्विषन् शत्रुः सद्भि
र्वर्ज्यः स्वनवांशस्य सतथा उदयास्तांशाधिपयोस्तात्कालिकशत्रुत्वे सति स नवांशस्त्याज्य इत्यर्थः तुलादिषु हि उदयास्तांशा
धिपयोः स्वाभाविकशत्रुत्वाभावात् विशेषांतरमाह वलवंध्येति वलेन वंध्यः पतिर्यस्य नवांशस्य स तथा यस्यांशस्य पतिः ॥

स्थानाद्विवलैर्यद्दृष्टिहीनः तदानमपि त्यजेदित्यर्थः ॥ अथोदयास्तशुद्धिमाह लवपतिः लवलग्नयोस्त्रिवसुव्ययवित्तगः पतिमूर्तिं कुरु
ते अंशाधिपतिरंशाल्लग्नाद्वा तृतीयाष्टमद्वादशद्वितीयस्थितो भर्तृमूर्तिं कुरुत इत्यर्थः इयमुदयशुद्धिः अथास्तशुद्धिः नवलवेति
नवलवाद्दलं सप्तमं तस्य पतिः तदस्तभयोस्तयोर्लवलग्नयोरस्तभे सप्तमभवने तयोः तथा तद्दृत् त्रिवसुव्ययवित्तगः मृगदृशो
ध्वाऽसून्हन्तीति हन्तीति नवलवास्तसमाधीशो नवांशसप्तमाल्लग्नसप्तमाद्वा त्रिवसुव्ययवित्तगस्तदा वधूं हन्तीत्यर्थः ननु पूर्वैर्यवना
दिभिर्नवांशाधीशस्य नवांशदृष्टौ लग्नदृष्टौ च सत्यामुदयशुद्धिरुक्ता कथमत्रोक्तं त्रिवसुव्ययवित्तग इति उच्यते षष्ठं द्वितीय

वं ध्यपतिं त्यजेत् ॥ लवपतिः कुरुते लवलग्नयोः पतिमूर्तिं त्रिवसुव्ययवित्तगः नवलवास्तपतिः
मतिहन्त्यसून्मृगदृशश्च तदस्तभयोस्तथा ॥ उभयदृक्फलदा वलदाढ्यतो लवदृग्दृहते क्रिय

भवनं द्वादशमेकादशं न पश्यति स्वस्थानाद्दीक्ष्यं तेग्रहास्तथान्यानि भवनानीत्यत्र ग्रहस्थानाद्यदेकादशं तस्माद्ग्रहस्तृतीय एव
भवति एवं यत्त्वष्टं तस्माद्ग्रहोष्टम एव व्ययद्वितीयं तस्माद्द्वादशः यद्द्वादशं तस्मात् द्वितीय इति अतो यदुक्तं त्रिवसुव्ययवित्तग इति तद्ग्रह
दर्शनमेवेति न विरोधः अथान्यैः केवलमत्राहदृष्ट्यैव उदयशुद्धिरुक्ता पुनः स्वनाथेन विलोकितो वान्नवांशको लग्नगतो नराणां
निहन्त्यनिष्टानि तथा पमृत्युकलत्रसंस्थस्तनिजं विनीनामिति तदलाभे लग्नदृष्ट्या वा पश्यद्यदंशाधिपतिर्विलग्नलग्नेथ वास्ता
दुदयांशशुद्धिः अस्तांशनाथः स्मरभं विलग्नात्पश्येत्तदास्तांशविशुद्धिरुक्तेति ॥ अत्र तु लवलग्नयोरिति योगपद्यमुक्तं तत्क

वि· वृं· टी· २७

यमित्याह उभयस्य दृक् उभयदृक् नवांशस्य लग्नस्यापिया दृष्टिरित्यर्थः साफलदास्यात् कस्मात् वलदार्ढ्यतः वलस्य दृढत्वात् अ· ४
लग्नं हि शरीरं अंशस्तु नदेवयवरूपः उभयदर्शने सति सम्यक् फलमिति अनोलवदृक् अंशदृष्टिः कियदूनतासु दृहते धारयति किं
परिमाणमस्येति कियत् कियच्च तदूनं च तस्य भावः कियदूनता केवलमंशदृष्टिः किंचिन्न्यूनफलेत्यर्थः तत् तस्मादतः कारणाद्विहा
सिमन्विवाहे केवललग्नदृशः फलं शकलितमर्धितं यवनेश्वरैः कलितं लसितं शाकलं संज्ञानमस्येति सकलितं अंशदृष्टिं विनाकेव

दूनतां नदिह केवललग्नदृशः फलं शकलितं कलितं यवनेश्वरैः १० स्पृशति किन्न कदाचिददृश्यताम्
वयवोवयविन्यवलोकिते अमतकेवललग्नदृशां नतन्मनमतर्कसहं समुपास्महे ११ ननु नवांशकमंशपति
र्निजं कलयतीह विलग्नविलोकने यमवलोकयते सनतोः पृथग्यदि तदिष्ट फलाय जलांजलिः १२ अपृथग

लायालग्नदृष्टेः फलमर्धितं यवनैः प्रोक्तमित्यर्थः १० असमुक्तमेवार्थं युक्त्याद्रढयति यस्मात् कारणात् अवयविनि विलोकिते सति
अवयवः कदाचिददृश्यतां किं न स्पृशति अपितु अवयविन्यवलोकितेपि कदाचिदवयवोप्यदृश्यतां स्पृशत्येवेति दोनत्रो भक्तता राम
र्थभूतः दृष्टेप्यवयविनि कदाचित्क थनं तदवयवो न दृश्यत इत्यर्थः तत् तस्मात् कारणादमत केवललग्नदृशां न मताकेवलालग्न २७
दृष्ट्येषां तेषां मतं न अतर्कसहं अपितु तर्कसहमेव तर्कं सहते न तत् तर्कसहं वयं समुपास्महे अनुसरामः येषां केवललग्नदृष्टिर्नसं
मता अपितु उभयदृक् संमता तेषां मतं तर्कसहं तद्वयं मन्यामहे इत्यर्थः यदुक्तमुभयदृक्फलदेति ११ ननु केवललग्नदृष्टिं म

न्यमानः परस्याक्षिपति ननु इत्यहोद्वह विवाहे अंशपतिर्लग्नविलोकने सति निजं नवांशं कलयति पश्यति तत्स्य लग्नोनत्वात् अन्य
थास्ते अनिष्टमाह यमवलोकयत इति नवांशपतिं नवांशमवलोकयते स यदि तनोः सकाशात् स्थगस्ति तदा तद्दिष्टे फलायत
स्य लग्नस्य दृष्टफलं नवापि संमतं तस्मै जलांजलिः स्यात् जलांजलिंदानं मृतस्यैव अतो लग्नफलं गतमेवेत्यर्थः ननु फलं हि
वानवलंबने इति नवापि संमतं नवांशाधीनं लग्नफलमिति तस्य मज्जनमेव स्यादित्यनिष्टप्रसंजनं १२ अत्राप्यनिष्टमुभय
दृष्टिं मन्यमानः स्वयमाह ननु अहोसनवांशश्चेत् स्थगस्ति लग्नांतर्गतस्यवास्ति तदा ननुं लग्नं पश्यता स्यवलोकयताअ

स्ति सचेन्ननु पश्यतात नु मसावधिपेन निरूपितः हृदयहारदृशेव मृगीदृशः प्रणयिना तरलस्तरलद्युतिः १३॥
ननु पतिस्तनुमस्तमथास्तपोयदि न पश्यति तन्न ष्यति तन्न कृतं इति परः परमत्र मतेपतेज्ञ वतेरोचतरो द्वद्

धिपेन लग्नस्वामिना असौ नवांशो निरूपितो दृष्ट एव स्यात् रूपअवलोकने चुरादिः केन क इव प्रणयः प्रीणनं तदस्यास्तीति प्रण
यी प्रियः तरलो हारमध्यमणिः कथंभूतेन प्रणयिना मृगीदृशः अंगनाया हृदयहारदृशा हृदये हारलग्नं पश्यतीति हृदयहारदृक्
तेन तथा कथंभूतो मध्यमणिः तरलद्युतिः तरला चंचला द्युतिर्यस्य असौ तथा प्रियेणांगनाया हारे दृष्टे सति तदंतर्गतो मध्यमणि
र्दृष्ट एवेति तथा लग्नं पश्यता तदधिपेन तदंतर्गतो नवांशोपि दृष्ट एवेत्यर्थः अतो न वाशयति नानवांशो दृष्टस्यादिति यत्त्वयो
क्तं तेन तदर्थमित्यनिष्टप्रसंजनं अत एव प्रागुक्तकालमीमांसा नास्ति नवांशपतेर्लग्नदृष्टिस्तदंतर्गतनवांशदृष्टिः स्य विलो।

केपीति सिद्धं २३ ननुलग्नपतिनालग्नंद्रष्टव्यमस्तपतिनास्तलग्नमित्येतदपिकेषांचिन्मतमस्तितदपिदूषयति यदितनुपतिस्तनुंनपश्यति अथ
अस्तपोलग्नात्सप्तमाधीशोस्तंलग्नात्सप्तमंनपश्यतितदातत्कृतंलग्नकृतंअस्तलग्नकृतंचशुभंनपश्यतिइतिपरःकश्चिदाहवतअहोअस्मिन्म
तेलववतोलवस्तरुरिवतरुस्तस्मिन्रौद्रः उग्रः शाणोद्धृतः अशनिः खड्गः परंपतेत्परिमित्यव्ययमुत्कृष्टार्थे अस्मिन्मतेनवांश
वृक्षोपरि अत्यर्थरौद्राशनिपातोभवेन्नवांशफलोच्छेद इत्यर्थः एवंसयुक्तिकामुदयास्तशुद्धिमुक्त्वाधुनाजन्मराशिलग्नाभ्या
मष्टमांशसंशुद्धिमाह लग्नंचभंचलग्नभेजननेलग्नभेजन्मलग्नजन्मराशीतयोर्मृतिशासितुः अष्टमस्थानाधिपतेःमृतिगतस्यता
भ्यामष्टमस्थितग्रहस्यचराशीनांनवांशकाः यदिविवाहकालेतनुगतालग्नस्थितास्युःतदावधूरतिलकाअभर्तृकासतीति

वाशनिः २४ जननलग्नभयोर्मृतिशासितुर्मृतिगतस्यचराशिनवांशकाः तनुगतायदितत्रतदेववधूरतिलका
तिलकायजलांजलीन् २५ अपिचषष्ठजननर्क्षविलग्नयोर्भवनमष्टममभ्युदितंत्यजेत् सितपुलस्तिम

लकायभर्त्रेजलांजलीन् ननुतेविस्तारयतिददातीत्यर्थः तिलकः शृंगार तिलकःनास्तितिलकोयस्याःसाअतिलकाविधवे
त्यर्थः तिलकइवतिलकस्तिलकःभर्तातियावत् मृतभर्त्रेस्वयमेवांजलिदानेनवध्वाअनपत्यतापिसूचिता एतदुक्तंभवति
कस्यचिज्जन्मलग्नंवृषःजन्मराशिःकर्कःतयोरष्टमभवनेधनुर्धरकुंभौतयोरधिपतीगुरुशनी एतौनित्यौकदाचित्तत्रधनुर्धरकुं
भेवाकश्चनग्रहःस्थितःसचेच्छुक्रःतेषांगुरुशनिशुक्राणांराश्योधनुर्मीनमकरकुंभतुलावृषाःएष्वन्यतमस्यनवांशोयदि
तस्यविवाहेलग्नगतोभवतितदापरिणीतास्त्रीअनपत्याविधवाभवेदिति एवंवध्वाअपिजन्मलग्नाज्जन्मराशेश्च २५॥

अथाष्टमलग्नदोषं तदपवादं चाह जननर्क्षविलग्नयोर्जन्मराशिजन्मलग्नयोरष्टमं भवनमभ्युदितं उदयंगतं विवाहेत्यजेत्
जन्मराशेर्जन्मलग्नाद्वा अष्टमं लग्नं त्यजेदिति तात्पर्यार्थः कथंभूतं अलिवृषं वृश्चिकवृषव्यतिरिक्तं वृश्चिकवृषावष्टमावपि न
त्याज्यावित्यर्थः अत्र हेतुमाह सितपुलस्तौति तयोरलिवृषयोरष्टमतास्वामिनोस्तनुसमायोहि लग्नाधिपतिः स एव अत्र
दिति इति हेतोः सितपुलस्योर्मैत्रे दूषणं न समेति न संगच्छते तनुरितिराशेरप्युपलक्षणं सूतं दुक्तं भवति वृश्चिकोष्टमो मे
षस्यैव भवति यो वृश्चिकस्याधिपः स एव मेषस्य स एव वृषोष्टमस्तुलाया एवं तयोरधिपतिरेक एव अत एकाधिपतित्वा
त् वृषवृश्चिकयोरष्टमत्वेन दोषः इति केचित्सुहृत्त्वेपि न दोषमाहुः मेषकुलीरवृषालिमृगांगनाजननराशिविलग्नगृहाष्ट

तेननदोशनात्तनुसमेति समेति न दूषणं २६ चरलग्नं चरवेश्मगमुत्सृजेन्मृगतुलाधरगे मृगलक्ष्मणि युव
तिरत्र भवेत्कृतकौतुका मदनवत्यनवेक्ष्यजनोन्मुखी २७॥ माः शुभफला भृगुणा कथिताः तयोरधिपती सुहृदौ हि य
रस्परमिति २६ अथ चरत्रयसंनिपातदोषमाह चरलग्नं चरनवांशं चरवेश्मगं चरराशिलग्नस्थितमुत्सृजेत् परित्यजेत् कस्मि
न्सति मृगलक्ष्मणि मृगतुलाधरगे सति मृगः शशः लक्ष्मलांछनं यस्यासौ तथा तस्मिन् चंद्रे मकरस्थे तुलास्थे वेति चरा मेष
कर्कतुलामकराः तत्र कर्के मेषस्थिते चंद्रे विवाहनक्षत्राभावात् मृगतुलाधरगइत्युक्तं अत्र फलमाह युवतिरिति अ
त्रयोगे कृतकौतुका युवतिः मदनवती सती अनवेक्ष्य जनोन्मुखी भवेत् कौतुके विवाहकंकणांकृतं कौतुकं यस्याः सा तथा

वि॰ वं॰ टी॰ २९ विवाहितेत्यर्थः नतवः अनवः पुरातनस्तस्य जनंतत्रीन्तु स्त्रीउत्सुकामदनार्त्तासती पूर्वभर्तृपरित्यागेउत्कंठिता परपुरुषगा अ॰ ४
मिनीत्यर्थः केचित्तु वर्गोत्तमे सति नैष दोष इत्याहुः वर्गोत्तमेवरगृहेन चरोन वांशइति अतस्त्वाहुरन्येपि कर्कलग्नेष ।
वामेषेघटांशोयदिदीयते तुलायां मकरे चंद्रे वैधव्यं लभते तदेति १७ अथ चतुर्थद्वादशलग्नस्य दोषं तदपवादं चाह ।
ततुश्चजन्मचतत्तनुजन्मनी तयोस्तनुजन्मनोः जन्मलग्नजन्मराश्योः सुखगृहं चतुर्थभवनं तत्तु गतमित्यत्रेदग्निःसुखहत्सुख ।
नाशनंस्यात् कैः सुखकर्तृभिर्गृहैः अबलताशबलैः कालाद्येति सप्तम्यर्थे तृतीया अबलानां भावः अबलता तया शबला

सुखगृहंसुखहत्तनुजन्मनोरबलताशबलैःसुखकर्तृभिः अपितयोर्व्ययभंव्ययभंक्तृचेद्विगतवाधनकाधन
कारिणः १८ अशुभकृत्खलगःखलुयोंशकोजनुरनेहसिनेहसितांशुगे १९ मलिनात्तैर्बलरहितैरित्यर्थः अर्थात्सुख

कर्त्तारोग्रहायदिवलिनःस्युस्तदाजन्मलग्नराशिभ्यां चतुर्थलग्नं नसुखहत्स्यादिति अपीति तयोर्जन्मलग्नजन्मराश्योः व्ययभं ॥
द्वादशभवनमपि तनुगतं तदाव्ययभंक्तृस्यात् व्ययं भनक्तीति व्ययभंक्तृ व्ययनाशनं तदाकदायदा धनकारिणो ग्रहाः विगत श्रीराम॰
वाधनकाःस्युः विगतंवाधनकं येषां ते तथा वाधारहिताः निर्दुष्टा इत्यर्थः यदा तारोग्रहाः दोषरहिताः स्युस्तदा जन्मलग्नराशिभ्यां २९
द्वादशलग्नं व्ययनाशकरं स्यादित्यर्थः अर्थादेते निर्बलास्तदा सततद्वयकरं स्यादिति तेषां च वर्गः चतुर्थद्वादशेकाद्यैः
लग्नेतद्गुणाश्रिते इति अधिवाकार्ये योगबलात् द्वादशं चतुर्थे इति १८ अथजन्मगृहवशेन नवांशस्यदोषान्तरं तदपवा
दायन३

जनुष: अनेहाजनुरनेहास्तस्मिन्जन्मकालेअंशक: अशुभकृत्खलगोभवति अशुभंकरोतीत्यशुभकृत् सचासौखलश्च अ
शुभकृत्खल: तंगच्छतीति अशुभकृत्खलग: जन्मकालेदुष्टकार्यपापग्रहोयस्मिन्नवांशेस्तिसनवांशइत्यर्थ: इहास्मिन्नवांशे
सितांशुगेसितांशुश्चंद्रंगच्छतीतिसितांशुग: तस्मिन्सितांशुगे तनुगते लग्नगतेपि अपि वा यदि युवयोषितोर्वरवध्वो: शिवंशुभंन
स्यात् वरवध्वोर्जन्मकालेदुष्टकारीपापग्रहोयस्मिन्नवांशेस्तिसनवांशोयदिविवाहकालेचंद्रगतोवाभवेत्तदा अशुभकृत्स्या
दित्यर्थ: इत्यादिकस्यांशजनितदुष्टस्यापवादमाह बलवन्इतिबलवत: बलयुक्तान्नवलोंशात् क्वचिद्भयंनस्यात् चेज्जातको

तनुगतेपिशिवंयुवयोषयोर्बलवतोलषतोनभयंक्वचित् १९ अनुजनुर्मृतिमोमृतिपश्चय: सतनुगस्त
नुतेनशिवंक्वचित् इतिविविक्तिरियंफलदासदासइहसिध्यतिचेत्समय: स्फुट: २० ॥ ॥ ॥

क्तेन अधिपयुतोदृष्टोवेत्यादिप्रकारेणबलवानंशराशिस्तदायस्यकस्याप्यंशजनितस्यदुष्टस्यभयंनस्यादित्यर्थ: १९ अथ
जन्मकालिकग्रहवशेनदोषांतरमाह जनुरनुक्रम्य अनुजनुरव्ययीभाव: अथवा अनुगतोजनु: अनुजनु: अत्यादय: क्रांताद्य
र्थे द्वितीययेतितत्पुरुष: पुंवत् जनुर्जननजन्मानीत्यमर: जन्मकालानुक्रमेणयोग्रहोमृतिग: जन्मलग्नादष्टम: यश्चजन्मल
ग्नान्मृतिप: अष्टमस्थानाधीश: सग्रहोयदिविवाहकालेतनुगतोलग्नगतस्तदाशिवंशुभंक्वचिन्नतनुतेनकदाचिच्छुभंक
रोतीत्यर्थ: इतीयंजन्मकालवशेनयाउक्ताविविक्ति: विवेक: विवेचनंविविक्ति: सासदातदाफलदास्यात् नदाकदाचेत्सज

वि॰ वृं॰ टी॰ ३० न्मकालोविवाहकालश्च इह कालेस्फुटः सिध्यतियदा घटीपलात्मिकः स्फुटोजन्मकालोविवाहकालश्चसाधितः स्यात्तदैवेदं अ॰ ४
सूक्ष्मफलविवेचनंस्यान्नान्यथेत्यर्थः २० इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशविरचितायांविवाहवृं
दावनटीकायांविवाहदीपिकायांनवांशचिंताध्यायश्चतुर्थः ४ सर्वलग्नेनवांशशुद्धिमभिधायाधुनाग्रहबलशुद्धिमाह त
त्रादौलग्नाद्रवेः शुभाशुभस्थानान्याह अत्रापिद्रुतविलंबितवृत्तानि अरिः षष्ठंपराक्रमस्तृतीयं लाभएकादशंविनाशोष्ट
मंएषुगच्छति तथालग्नादेषुवर्तमानोरविः मृगदृशांस्त्रीणांशयसंग्रहे पाणिग्रहे अविश्रमसौख्यसुतार्थदः स्यात् नास्ति

इतिविवाहवृंदावनेनवांशचिंताध्यायश्चतुर्थः ४ अथलग्नबलाध्यायः अरिपराक्रमलाभविनाश
गोरविरविश्रम सौख्यसुतार्थदः मदनमूर्तिशयः शयसंग्रहेमृगदृशामशनिः शनिराहुवत् ॥१॥

विश्रमोविश्रांतिर्यस्यनद विश्रमं नचतत्सौख्यंचतद्दातीतितथा पंचशाखः शयः पाणिरित्यमरः शेषेष्वष्टसुस्थानेषुदु
ष्टइत्यर्थसिद्धं तत्राप्यतिदुष्टस्थानद्वयमाहमदनेति मदनमूर्तिशयः अशनिः स्यात् अतिदुष्टः स्यादित्यर्थः मदनःसप्त राम
मंमूर्तिर्लग्नंतत्रशेतेसौमदनमूर्तिशयः सप्तमस्थोलग्नस्थोवेत्यर्थः अशनिर्वाशनिः खड्गः घातकइतियावत् श ३०
निराहुवत् यथैषुस्थानेषुशनिराहूतथैवरविरिति शनिराह्वोरपीदमेवफलमितिभावः अत्रराहुशब्देनकेतुरपि
गृह्यते तस्यापितद्रूपत्वात् यतोवक्ष्यतिच वृत्तपातमपरंस्वपाततोराहुरेतीत्यादि अतएवस्पष्टमाह श्रीपतिः प्राग्लग्नं

द्रविनंदनेनशिखिनास्वभोजुना चंक्रमादिति १ अथचंद्रस्यत्रयस्तृतीयं धनंद्वितीयंलाभएकादशंसुखंचतुर्थंएषुशशीभः स्याच्छे
षेष्वशुभः तत्राप्यतिदुष्टान्याह निधनेतिनिधनमष्टमंमूर्तिर्लग्नंरिपुःषष्ठं एष्वतिगर्हितोनिदुष्टः एतत्प्रसंगेनदोषांतरमाहअशुभइ
अशुभपश्चशुक्रस्यअशुभेशुक्रेतयोःसखासतथाराजाहः सखिभ्यश्च पापयुक्तः शुक्रयुक्तोवेत्यर्थः असून्प्राणान्खनति प्राणना
शकोभवतीति अर्थाद्बुधयुक्तोगुरुयुक्तोवाशुभः दोषांतरमाह दिनकरेतिदिनकरोनकरः शंसुखंनकरोतिदिनकरेणऊनाः
करारश्मयोयस्यसतथा अस्तंगतइत्यर्थः २ अथभौमस्य अवनेर्जातो अवनिजोभौमः त्रिभवारिषुवृद्धये भवतिशेषेषुनव

त्रिधनलाभसुखेषुशुभः शशीनिधनमूर्तिरिपुष्वतिगर्हितः अशुभशुक्रसखःसखनत्यसूनदि
नकरोनकरोनकरोतिशं २ अवनिजस्त्रिभवादिषुवृद्धये मृतिकरोमृतिमूर्तिमदाश्रितः ॥:॥

सुदुष्टः तत्राप्यतिदुष्टानिमृतीतिमृतिरष्टमंमूर्तिर्लग्नंमदः सप्तमं एतानिआश्रितःएषुस्थितइतियावत्मृतिकरःस्यात् इहा
स्मिन् भौमेनभोयुजिसतिनभसायुनक्तीतिनभोयुक्तस्मिन्नभोयुजिदशमस्थेसतिवधूश्वश्रुतनयासनीननयामिषभुक्स्यात्
च्युतस्यक्तोन्यथोपयासातथा अन्यायमार्गवर्तिनीतनयस्यामिषंमांसंभुनक्तीतितथा अस्यापवादमाह जीवदृशेतिविना तस्मि
नदशमस्थेभौमेगुरुणादृष्टेसतिनायंदोषइत्यर्थः ३ अथबुधस्यहिमांशुजोबुधद्वादशगृहंविरहय्यपरित्यज्यशेषेषुसामव्य
तिरिक्तेषुवेश्मसुस्थानेषुवेश्मगृहसुताःपुत्राःअर्थाद्द्रविणंतन्मदःसप्तमाष्टमयोस्तु अतिदोषमाह सतियनमितिसबुधःम

करेंगितमृत्युगः वधूवरंयमकरेनियतंविदधानिकरोनिमकरेणइंगितंचेष्टितंयस्यसमकरेंगितोमदनः सप्तमेमृत्युरष्टमं तत्रगतोवधूवरंयमहस्तेविदधातिमारयतीत्यर्थः ४ अथगुरोः अंत्यंद्वादशंमदःसप्तमंताभ्यामन्यानिअनंत्यमदानि तेषुद्वादशसप्तव्यतिरिक्तेषुस्थितोगुरुः मुदंहर्षंश्रियंलक्ष्मींचसजनिददाति तत्राष्टमेमहादोषमाह कालगृहइति कालोमृत्युःतद्गृहमष्टमं तत्रस्थितोगुरुगृहभंगदःस्यात् गृहंभार्यातस्याभंगोमृतिस्तत्प्रदः एतत्प्रसंगेनगुरोर्दोषांतमाह अशुभकृदिति मकरेपि स्थितोगुरुः करग्रहे अशुभकृत्स्यात् नीचराशिस्थितत्वात् दोषांतरमाह नमृगेति मृगराजः सिंहस्तत्र

इहनभोयुग्जिजीवदृशंविना च्युतनयाननयाभिषभुग्वधूः ३ व्ययगृहंविरहय्यहिमांशुजःसकलवेश्म
सुखेमसुनार्थदःसनियतंविदधातिवधूवरंयमकरेमकरेंगितमृत्युगः ४ गुरुरनंत्यमदेशुमुदंश्रियंस
जनिकालगृहेगृहभंगदः अशुभकृन्मकरेपिकरग्रहे नमृगराजगतोजगतोहितः ५॥ ७ ॥

गतोगुरुःजगतोविश्वस्यकरग्रहेनहितःनशुभः ५ अथशुक्रस्यसहसहजंतृतीयंएकदेशग्रहणेननामग्रहणात्कसत्वःशत्रुः पं [illegible]मीलनंमरणमष्टमेमन्मथोमदनःसप्तमंराशुमथमदेवगुरुःगुरुभीतिकृत्स्यात् मध्यमादेवादैत्याःपूर्वदेवाःसुरद्विषः इत्यभिधानात् तेषांगुरुःशुक्रःगुरुभीतिर्महाभयंमरणादितत्कारीभवेत् शेषगृहेष्वष्टसुस्थानेषुमहोत्सवान्वाहयति प्रापयति ददातीत्यर्थः तत्रद्वादशेविशेषःव्ययगतइति सशुक्रोव्ययगतोद्वादशस्थःमत्तांतरादन्येयामतेसमतांमध्य

त्वंवहनितयावनहाकंकेप्याहुरंस्ये शुभदौ स्तितेज्याविनिशनिराहुके नूनांफलंरविवदित्युक्तमेव एवंप्रातिस्विकं भावफलमुक्त्वा
धुनाकर्त्रीलसर्णविशेषफलंजामित्रफलंचाह ६ ननुलग्नंरोहिण्यामित्रंरोहिणिमित्रं रोहिणीभर्ताचंद्रः उभयोःसंज्ञाया
मितिद्वंद्वः तयोर्लग्नचंद्रयोः खलकृतापापग्रहकृतादुर्धरावधूंविधुरांवियुक्तांकुरुतेदुर्धराजातके प्रसिद्धातथाच।
स्थितैर्दुर्धरेतिलग्नाच्चंद्राद्वाद्वितीयद्वादशस्थयोः पापग्रहयोः सतोः पापग्रहकृतादुर्धरास्यात् साचकर्तरीत्युच्यते सा
वधूंवाकुरुते अथजामित्रदोषः श्रुतीतिनयोस्तनुरोहिणिमित्रयोः शुनिशांशायंचांशदशांइत यासमपुण्यपापग्रहं।

सहस्रपत्रनिमीलनमन्मथे प्रथमदेवगुरुर्गुरुभीतिकृत् वहतिशेषगृहे शुभमहोत्सवंत्र्ययगतः

समनासमनांजरान् ६ खलकृतानतनुरोहिणिमित्रयोर्दुर्धराविधुरांकुरुतेवधूं ॥ ९ त्यजेत्तु किंतु किमिव।

अपुण्यमिवलग्नंचंद्रोवायस्मिन्नवांशेस्तितस्माच्चतुःपंचाशत्तमेनवांशेयदिपापोस्तितंपापग्रहंपातकंतद्दूरंत्यजेदित्यर्थः ७
अथगुरुशुक्रयोर्बाल्यादिदोषमाह सुरगुरुर्भृगुश्चगतेष्ययोरुदयास्तयोःसप्तदिनानिक्षिपतिशुभमितिशेषःकालनैरंतर्ये
द्वितीयागुरुःशुक्रोवास्वोदयादनंतरंसप्तदिनानिबालः अस्तात्प्राक्सप्तदिनानिवृद्धः क्षिपतिप्रेरयतिनाशयतीत्यर्थः ३ स्वा
स्मिन्युगेयुग्मेगुरुशुक्रयुगलेगलदोजसिस्थानादिबलहीने अस्तंगतेनीचस्थितेचेत्यादिसूचितं ८ एवमनंतरानासाम्य
नवालत्ववृद्धत्वेउत्काहनादिकपरत्वेननयोः सयुक्तिकंविशेषमाह अंगिरसोबृहस्पतेःशिशुजरत्वक्रमेणदशचतु।

दशाश्चहानिस्फुटंस्यात् शिशुश्चजरश्च शिशुजरंतौज्ञेनो जीर्णो जरन्नपीत्यमरः तयोर्भावः शिशुजरत्वं दशदिनानि बालत्वंच
तुर्दशाहवृद्धत्वमिति अत्रस्फुटमित्युक्तेः पूर्वसाधारण्येनोक्तमितिसूचितं उशनशः शुक्रस्यशिशुजरत्वे पश्चिमेपश्चिमाश
शक्रमेणदश पंचच अहानिस्यात् पश्चिमोदये दशदिनंबालत्वं अस्तेपंचदिनंवृद्धत्वमित्यर्थः अपश्चिमेपूर्वदिशो त्रि
दशाहंस्यात् त्रयश्चदशचत्रिदशत्रिदशचनानि अहानित्रिदशाहस्तंकालनैरंतर्येद्वितीयाअहः शब्दात् द्वंद्वेतान्नान्हा

अतिशांशामितंस्मरभेत योर्ग्रहमपुण्यंमपुण्यमिवत्यजेत् ७ क्षितिपतिसप्तदिनान्युदयास्तयोः सु
सुरगुरुश्चभृगुश्चगतेष्वयोः इहयुगेपियुगस्यकरग्रहस्फुटनमंगलदोगलदोज्ञसि ८ शिशुजरत्व
महान्युदयास्तयोर्दशचतुर्दशचांगिरसः स्फुटं उशनसोदशपंचचपश्चिमेगनिवशान्त्रिदशाहम

हाः पुंसित्रिदिनंबाल्यंदशदिनंवृद्धत्वमित्यर्थः कस्माद्गतिवशात् शुक्रस्यवक्रमध्यस्थपश्चिमास्तपूर्वोदयश्चभवति अतोर्कस्यशी
घ्रगतित्वाच्छुक्रस्यपश्चिमगतित्वाच्चगतियोगेनतदंतरवृद्धत्वेसति अल्पदिनैरेवशुक्रस्योज्ज्वलतास्यात् अतोत्रबालत्वं वृद्धत्व
मल्पदिनमुक्तं पश्चिमोदयपूर्वास्तोऽनुमार्गगतावेवभवतः अतस्तत्रगत्यंतरेणांतरवृद्धौसत्यांबहुदिनैरुज्ज्वलतास्यादतस्तेबहुदिन
मुक्ते अतोत्रहेतुर्गतिवशादिति एवंलग्नाद्ग्रहबलान्युक्तानितत्रकेषामवश्यकत्वंतदाह ९ द्युमणिः सूर्यः जीवोगुरुः लवोदयो
शिशस्तोलवोदयशास्तिनो अंशपतिलग्नपतीतेषांचतुर्णांमुडुपतेश्चंद्रस्यइतिपंचबलीविनाचलश्चवांफलानिविर्दिशि

कमलासनः तेनकृतान्यपिशुभविरिंचिपरिणमंतिपंचानांवलानांसमाहारः पंचवलीचलाचंचलाभूर्यासांताश्चलभुवस्त्रियः तासांफलानिविरिंचिः कमलासनइत्यमरः तेनकृतान्यपिशुभंविरिंचेंनितानिशुभविरिंचिशुभनाशकानि भवंमाव इवचनंरिंचविरेकेकर्तरिक्विप् परिणमंतिपरिपच्यंते यत्रलग्नेद्युमणिजीवादीनांपंचानांवलंनलभ्यतेतदास्त्रीणांसर्वाणिफलानिब्रह्मकृतान्यपिशुभनाशकत्वरूपंपरिपाकंप्राप्नुवंतीत्यर्थः १० अथद्वादशबुधगुरुशुक्राणांमतांतरमाह व्ययगृहंद्वादशस्थानंयदिबुधभार्गवजीवयुग्नभवति यद्येकोपिव्ययस्थानेनभवेत्तदानरनीरजनेत्रयोः नरोवरः नीरजंकम

द्युमणिजीवलवोदयशासिनामुडुपतेर्दिनिपंचवलींविना परिणमंतिफलानिचलभुवांफलविरिंचि
विरिंचिकृतान्यपि १० व्ययगृहंबुधभार्गवजीवयुग्यदिनतत्कुलमित्रजनेष्वपि कृपणतोनरनीरजनेत्र
योरितिनशक्रमतेक्रमतेक्रमतेमतिः ११ ॥ लंतद्वन्नेत्रेयस्याःसावधूःवरवध्वोःकृपणतास्यात्केष्वपिकुलमित्रजनेष्वपिकुलमित्राणिकुलपरंपरागतमित्राणि यद्वाकुलपुत्रभ्रात्रादिमित्राणिसुहृदःतेचतेजनाश्चतेष्वपिकिंपुनरन्येषु इदंकस्यमतमित्याह इतीतिइत्येवंविधेशक्रमतेइंद्रमतविषये अस्माकंमतिर्नक्रमतेनचलतिसर्वविधेइंद्रमते स्माकंबुद्धिःप्रवर्ततइत्यर्थः तथाचसंद्रविवाहपटले बुधभार्गवजीवानामेकोपियदिनव्यये तदौदार्यंनदंपत्योःपुत्रमित्रातिथिष्वपीति ॥ ११ ॥ इतिश्रीसकलाचार्यवर्यश्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशविरचितायां विवाहवृंदावनटीकायां विवाहदीपिकाया

लग्नावलाध्यायः पंचमोध्यायः ५ एवंलग्नवलमुक्त्वाधुनावधूवरयोश्चंद्रवलविचारमारभ्यते तत्रादौमतांतरमनूद्यदूष
यति अत्राध्यायेरव्योद्धृतचूतानि कन्यकाया वितरणदानं तस्मैकन्यादानाय पूरुषोवरः पुरुषाः पूरुषानराइत्यमरः पात्रे
मात्रं पात्रमेव पात्रमात्रं इतिहेतोरस्यवरस्य संदवंवले इंदोरिदमैंदवं चंद्रवलंकेचित्कोविदाबुधाः सन्सुधीः कोविदोबुधइत्य
मरः नवितरंतितदद नि वरः पात्रमात्रमितिहेतोर्वरस्यविवाहे चंद्रवलंनावलोक्यमिति केषांचिन्मतं तद्वाक्यचनाधि
कारोनराणांचविवाहेगर्भशोधनइतितेषामुपहासमाह कोविदामितितेषांमनस्तन्मनः किलकः विदांकरोतुविचारयतु

इतिविवाहवृंदावनेलग्नवलाध्यायः पंचमः ५ अथचंद्रवलाऽध्यायः कन्यकावितरणायपूरुषः
पात्रमात्रमितिनैंदवंवलं केचिदस्यवितरंतिकोविदाः कोविदोकिलकरोतुतन्मनः १ ईदृशंयदि
ततः प्रतिग्रहग्राहिणोस्यकिमभिप्रपंचितैः सांशनाडिगणयोनिशुद्धिभिर्जन्मलग्नभवनव्ययाष्टमैः २

नकोपितेषांनामसंततएवजानंत्वित्यर्थः विदांकुर्वंत्वित्यन्यतरस्यामिति आम्लोटोलोपः लोडंतः कृञोनुप्रयोगश्चतेनविदा
मित्योमंतमव्ययं अतोनयोर्व्यवधानेपिप्रयोगोघटते यथारघुकाव्ये तंपातयांप्रथममासपपातपश्चादिति १ एवंये
मन्वानास्तेषामनिष्टमाह ततस्तस्मादुक्तहेतोः यदीदृशंयात्रमितिहेतोर्वरस्यचंद्रवलंदद्यादिति तदास्यप्रतिग्रहग्राहि
णोवरस्यसांशनाडीत्यादिभिः अभिप्रपंचितैः सविस्तरंप्रतिपादितैः किंप्रपंचिविस्तारंप्रतिग्रहं गृह्णातीतिप्रतिग्रहो

ग्राही अंशश्च नाडिश्च गणयोनिश्च नेषां शुद्धयः नाभिः सहवर्तमानानि तानि तथा जन्मनि लग्नभवने नाभ्यां व्ययाष्टगाद्वि
या अयंभावः यत्वयोच्यते वरः प्रतिग्रह ग्राहकः स्वपान्नमात्रं अनोस्यनैं दवंवलं एवं चेन्न हि वरस्य पराशरः ग्राह।
नवांशभेदादित्यादिनांशशुद्धिः नाडीयोनिगणानां शुद्धयश्च जन्मलग्नजन्मराशिभ्यां द्वादशाष्टमगतानि लग्ननवां
शादीनि सप्रपंचं कथं प्रतिपादितानि द्वन्त्वादीनि वरस्य त्वपापि गृह्यंते न तर्हि एकं चंद्रवलं कथं न गृह्यते इति तस्यानि
त्यं —— किंच २ अस्य श्लोकद्वयस्य स्वमादीत्यनेन संबंधः लग्ने भवेद्धामिकः नवलवो नवांशः यदि स्वासितानि

लाग्निकोनवलवः पुमंतकृस्वामिनाथदिनयुक्तवीक्षितः संगमं दिशति दीर्घनिद्रया पत्युरिंदुतनुका
मगोग्रहः ३ चंद्रमस्युपचयान्मविच्युते चारुगोचरचरैः परैरपि कर्तृरायनिशुभं सभंगुरं तु दिशत्यसित

जाधिपेन युक्तो वीक्षितो वा न स्यात् पुंसः अंतः पुमंतः अंतो वसानं किंच संगममिति इंदुश्च तनुश्च इंदू शौनकादयः ४॥
दुतनू ताभ्यां कामगः सप्तमगः जामित्रस्थितो ग्रहः पत्युर्भर्तुर्दीर्घनिद्रया मरणेन सह संगमं समागमं दिशति ददाति दिश
दाने भर्तुर्मरणकृदित्यर्थः ३ चंद्रमसी निचंद्रे उपचयान्नवृद्धेः सकाशान्मविच्युते वलहीने सति कर्तुर्वरस्य [illegible]नि
शुभं उत्तरकालीनं शुभं उत्तरः कोल आपतिनित्यमरः सभंगुरं सभंजनं भंजे भीवेकुरः विनश्यदितियावत् असित
शौनकादयो मुनयो निर्दिशंति कथयंति केरपि परैर्भौमादिभिर्ग्रहैश्चारुगोचरचरैरपि चारुश्चासौ गोचरश्च तत्र

वि·टं· चरंतितेनयागोचरेशुभस्थानस्थितेऽपि अयंभावः चंद्रेक्षीणत्वादिनाबलहीनेसति अन्यग्रहाणांगोचरबललाभेसत्यपिवरस्योत्तर अ·
टी· कालीनंसर्वंशुभफलंनश्यतीत्यस्मिनशौनकादयोजगुः उक्तंचतैः नकुर्वीतास्तगेचंद्रेदुःस्थितेजन्मराशितः क्रूरग्रहयुतेनष्टे[illegible] ६
३४ लान्यखिलान्यपीति ४ इत्याद्यनिष्टप्रसंगेनतन्मतंदूषयति नृणांएवमादिफलवादिनः एवमादीनिफलानिपुरुषाणांइ[illegible]
तिनसकंचंद्रबलंकथंनेच्छंतीतितेषामनिष्टं अतस्तेऽपिवरस्यचंद्रबलंस्वीकर्त्तव्यमित्यर्थः यदुक्तंतैः पुंसांरविबलंग्राह्यमितित
त्स्वीकरोति भानुरपीतियेषांमतंयन्मतं यन्मते उक्तयः यन्मतोक्तयः तासुयन्मतवचनेषु नृजन्मतः नरस्यजन्मराशेः सका
शात्भानुरुपचये भाव्यइत्यध्याहारः गोचरेहिभानुरुपचयस्थानएवशस्तः तन्नोस्माकमपिइष्टंसंमतमेव तथाचतद्वाक्यं

एवमादिफलवादिनोनृणामैंदवंबलमुशंतिकिंनते भानुरप्युपचयेनृजन्मतोयन्मतोक्तिषुतदिष्टमेवनः ५

योनिःस्त्रीणांशिशिरकिरणश्चित्रभानुश्चपुंसांइत्यादि अत्रयदुक्तंस्त्रीणामेवचंद्रबलंतन्निराकृतंयदुक्तंरविबलमितितदस्मा
कमपीष्टमितिभावः अतोवरस्यवध्वाअपिगोचरेण चंद्रबलंचग्राह्यमितिसिद्धं वरस्यतिच योषितांगुरुयतंगगोचरइत्या राम·
दि ५ एवमनिष्टप्रसंगेनतन्मतंनिरस्यपुनरप्यन्तरेणापिपुनर्दूषयति त्रिवर्गपतिनानरेणशशिबलंनसमाप्यतेकन्ययाच ३४
त्वासमाप्यतेलभ्यते त्रिवर्गपतिनेति हेतुगर्भं धर्मार्थकामानांस्वामिनापुरुषेणकन्याद्वारायदिचंद्रबलंप्राप्यतेतर्हिद्व
हविवाहसमयेयत् गोमहीमहिष्यादिदीयते नहिंतद्बलेनेषांगोमहीमहीष्यादीनांयच्चंद्रबलंतत्तस्यवरस्यदिशादेहि[illegible]

धेनुः मही क्षेत्रवाटिकादिमहिषीप्रसिद्धा आदिशब्देनदासीदासशय्यादीनांग्रहणंयदिपात्रमात्रमितिहेतोःकन्यायायच्चंद्र
बलंतदेववरस्यतर्हिगवादिकंयद्दीयतेनेनतस्यापियच्चंद्रबलंतद्देयंवरस्यभवेदित्यतिप्रसंगः यद्वाऽयमन्वयः चेत्त्रिवर्गपति
नानरेणशशिबलंनसमाप्यतेनेनप्राप्यतेयदिकन्ययासमाप्यतेतर्हिइहविवाहेयज्ञवादिकंदीयतेनेतस्यवादेस्तद्बलं नतुचंद्रस्य
बलंदिशेत्यतिप्रसंगः ६ पञ्चपरमतेयोनिःस्त्रीणांशिशिरकिरणइत्यादितदनद्दूषयति इंदुश्चंद्रमाः इंदुवदिंदुवदनानुगंबल
लंयच्छतिददातिइंदुरिववदनंयस्याःसाइंदुवदनानां अनुगच्छतीति इंदुवदनानुगं अंगनानुसारंयत इंदुःयुवतिग्रहः

नत्रिवर्गपतिनानरेणचेत्कन्ययाशशिबलंसमाप्यते दीयतेयदिहगोमहीमहिष्यादितर्हिदिशतस्य
तद्बलम् ६ इंदुरिंदुवदनानुगंबलंयच्छतीहयुवतिग्रहोयतः तन्नृणामपिकथंषडष्टगः खंडयत्ययमसू।

स्त्रीग्रहः तस्मात्तद्बलंस्त्रीणामेवनतुनराणामितिचेत्तर्हि अयंचंद्रमाःप्रसूतिषुजन्मकालेषुषडष्टमः (न्प्रसूतिषु ७॥
सन्नृणांपुरुषाणामपि असून्प्राणान्कथंखंडयति अयमर्थः चंद्रमास्त्रीग्रहइतिकृत्वाविवाहेस्त्रीणामेवचंद्रबलंग्राह्यं
तर्हितेनैवहेतुनाजन्मकालेषष्ठाष्टगेनचंद्रेणनृणामरिष्टंनकार्यंतच्चतेषामप्यस्ति अतोवरस्यापिचंद्रबलंग्राह्यमि
तिसिद्धं ७ एवंनकेवलंपुरुषफलेजातकेनचंद्रःस्वीकृतः किंत्वन्येष्वपीत्याह होरयाजातकेनहिमरश्मिरादृतःस्वी
कृतःकेषुसुनफानफादिष्वपिपुंस्फलेषुयोगेषुपुंसांफलयेषांतेनतथारविवर्जंद्वादशगैरनफाचंद्राद्द्वितीयगैःसुनफा

इत्यादिषु चंद्रयोगेषु अन्येष्वपि चंद्रकृतेषु राजयोगादिष्वपि जातके न पुरुषफले चंद्रः स्वीकृत इत्यर्थः अतो वरस्यापि चंद्र
बलं विलोक्यमिति सिद्धं अथ कृष्णपक्षे केचित्ताराबलिपक्षीमाहुस्तद्विषयमुपन्यस्यति अत्रिरिति बहुले कृष्णपक्षे
पि तारकापतेश्चंद्रस्य बले सति तारकां बलीयसीं अत्रिमुनिराह कृष्णपक्षेपि न केवलं तारा बलीयसी किंतु तारकापति
बले सति अतः कृष्णपक्षे चंद्रबलालाभे सति ताराबलं न प्रमाणमिति मुनेराशयः ८ अथ मतांतरं दूषयितुमुपन्यस्यति
विकलं वर्ष्म शरीरं यस्यासौ विकलवर्ष्मा शरीरं वर्ष्म विग्रह इत्यमरः तस्मिन्विकलशरीरे प्रोषिते प्रवासं प्राप्ते वा प्रियेभ

होरयापि हिमरश्मिरादृतः पुंस्कलेषु सुनफानफादिषु अत्रिराह बहुलेपि तारकां तारकापतिबले बली
यसीम् ८ प्रोषिते विकलवर्ष्मणि प्रियेनोलिलिः स्त्रियमियेष कार्यिणीं अस्तु किंतु न पतिः प्रतीयतां
सान्यथा घटयितुं पटीयसी ९॥

र्तरि सति नोलिलिर्मुनिः स्त्रियं कार्यिणीं इयेष वोढुं न कार्यं विद्यते यस्याः सा कार्यि
णी कार्यकर्त्री अत इनिठनाविति मत्वर्थे इनिः कृत्यस्य यात्रस्य निषेधेपि क्वचिद्विधानात् कृष्णपक्षे चंद्रस्य क्षीणशरीरत्वा
त् वनस्यन्यादिषु प्रोषितत्वाच्च तत्पत्न्यास्ताराया स्वबलं मुख्यमिति भावः सतदप्युपेत्य दूषति अस्तु किंत्विति तारका का
र्यिणी अस्तु तर्हि किंतु सा तारा अन्यथा प्रकारांतरेण पतिं प्रतीयतां भर्तुरभिप्रेतानां हि परीत्यं घटयितुं न पटीयसी न समर्थाभि
तिशयेन पटुः पटीयसी सा स्वयं कर्त्री भवतु परं तु भर्तृप्रतिकूलकार्येन क्षमेत्यर्थः अतः कृष्णपक्षे चंद्रबलाभावेनाराबलं म

अथयदिकृष्णपक्षेनष्टश्चंद्रइत्युच्यतेतद्विषयमाह सच्चंद्रमाःबहुलेकृष्णपक्षेकेवलंक्रौर्यमेति अमावसन् सन्नैवन
श्यतितमांक्रूरस्यभावः क्रौर्यं अतिशयेननश्यतितमां आख्यातात्तमप् आमेत्र तदंतमव्ययं कृष्णपक्षेचंद्रःक्रूर
त्वमेवप्राप्नोतिक्षीणत्वात् दर्शेनुवर्तमानश्चंद्रोनातितरांनश्यति किंत्वदृग्गोचरएव अतोनष्टइत्युच्यते यद्वा
अमावसन्निति पाठः तत्र अमेत्यव्ययंसहार्थे अमासाकंसमंसहेत्यभिधानात् सूर्येणसहवसन्नित्यर्थः एषचं
द्रः तत्र अमायां अमासमीपेचयदिनास्ति अतितरांनष्टोभवति तत्तदाजविधुजन्मकालेषु तत्कृतातेनचंद्रेणकृता

क्रौर्यमेतिबहुलेसकेवलंनैवनश्यतितमाममांवसन् नास्तिचेषयदि तत्रतत्कथंतत्कृताजनिषुरि
ष्टरौद्रता १० पार्श्वगेनिजपतौकुटुंबिनीदुर्बलेपितदभीष्टकार्यकृत् तारकापिशशिनोनुकूलता
संभवेभवतिपक्षपातिनी ११ ॥ ॥

रिष्टरौद्रताकथंस्यात् रिष्टस्यरौद्रता उग्रत्वं रिष्टस्यअतिशयिता यदि
तत्रचंद्रस्यसर्वथा अभावस्तदातज्जनितमत्युग्रमरिष्टंकथंस्यात् अतोऽमायांनैवनश्यतीति किंतुप्रकाशहीनः
तिष्ठतीति ग्रहगणिते प्रत्यक्षमप्यस्ति यदिसनष्टोभवतितदातत्कृतंसूर्यग्रहणंकथंस्यादित्यादि १० अथेति
हासमाह दुर्बलेपिनिजपतौस्वभर्तरि पार्श्वगेसमीपवर्तिनिसतिकुटुंबिनीकुटुंबनिर्वाहकारिणीपत्नीतदभीष्टका
र्यकृत्स्यात् तस्यभर्तुर्यदभीष्टंकार्यंतदेवकरोति तत्तुतत्प्रतिकूलं एवंतारकापिशशिनश्चंद्रस्यानुकू

ल्लनासंभवेनुकूलत्वाल्लाभेसतिपक्षपातिनी अनुकूलत्वंविलोक्यमित्यर्थः अतःकृष्णपक्षेपिचंद्रबलसद्भावेताराबलंग्रा
ह्यमितिसिद्धंतथाचाहुः चंद्रस्यसर्वदाबलमसितेताराबलंग्राह्यमिति ११ इति श्रीसकलागमाचार्यवर्य श्रीकेशवसांवत्सरात्म
जगणेशविरचितायांविवाहवृंदावनटीकायांविवाहदीपिकायांचंद्रबलाध्यायःषष्ठोऽध्यायः ६ अथकेचिद्रहस्यवेत्तारो होराम
न्यंतेतेनदर्पसस्वकौशलंदर्शयन्राहुसत्ताध्यायंवदति तत्रादौवराहोक्तमार्गमप्रामाण्येनदूषयति सत्तदारभ्यवर्योदशरथो
द्धतवृत्तानि यद्वराहमिहिरोनराहु रित्याहराहुर्नास्तीतिब्रूते कथंभूतं उच्चकैस्तांडवितबाहुः उच्चैरेवोच्चकैः अव्ययसर्वना
म्नामकच्प्राक्टेरित्यकच् तांडवंनृत्यविशेषः तांडवंजातंययोस्तौतांडवितौतौबाहूयस्यासौतथा उच्चैर्नर्तितबाहुः

इतिविवाहवृंदावनेचंद्रबलाध्यायःषष्ठः६ अथराहुसत्ताध्यायः यद्वाराहमिहिरोनराहुरित्याहतांडवितं
बाहुरुच्चकैः

सोपहासमिदंविशेषणं अत्रास्मिन्विषयेनत्यथविमाथिनीसंहितास्मृतिसहायिनीश्रुतिर्वहति तस्यपंथास्त
त्पथः अकृपूरब्धूःपथामानक्षइत्यप्रत्ययः तंविमथ्नातितथा तेस्यवराहस्ययोमार्गस्तस्यभंगकर्त्री संहिताश्चतयश्चताःसहायाः
संतिअस्यांसातथासंहितास्मृतिसहिताश्रुतिर्वहति प्रसिद्धास्तीतियावत् राहुर्नास्तीति वराहेणयदुक्तंतत्संहितास्मृतिश्रुतिभिरा
गमैर्विरुद्धमितिभावः तद्यथावराहेणवृसस्वस्वच्छायेत्यादिनासर्वमुपरागकारिणमुक्तमिदंदिव्यदृग्भिराचार्यैःराहुरकारणमस्मि
स्मिन्नित्युक्तःशास्त्रसद्भावादितियोसावसुरोराहुरित्यादिनाचग्रहणेराहुर्नकारणमिति प्रतिपादितं तद्विरुद्धाःसंहिताजित्वाच

लेदिपरिगः स्तिमिरनुदो मंडलं यदि सल्लेहमिति अशनिभयसंप्रदायी पाटलिकुसुमोपमो राहुरित्यादयः स्मृतयश्च सर्वं भू
मिसमं दानं सर्वे ग्रहसमा द्विजाः सर्वं गंगासमं तोयं राहुग्रस्ते निशाकरे इति सर्वेषामेव वर्णानां सूतकं राहुदर्शनमित्यादयः श्रुतयश्च तत्र
माध्यंदिनीश्रुतिः स्वर्भानुर्ह वा आसुरिः सूर्यं तमसा विव्याधेति अथर्वश्रुतौ हंसोपनिषदि च सोहं घनमिति घनमिति किलिकिलिले।
स्य राहोः शिर आच्छादयति भाच्छिन्नपाप्मा वे छायारजनीरूपा पाप्मानं करोति दुराधर्षयति कर्षयति घृणी विरश्मिं विरेचयति पृथ्वी
माच्छादयति दीप्तिमाच्छादयति द्युतिमाच्छादयतीत्यादयः एतत्त्वकौशलदर्शनाय ग्रंथकृतः पांडित्यमात्रयतो राहुर्नास्तीति वरा।

संहितास्मृतिसहायिनी वहत्यत्र तत्पथविमाथिनी श्रुतिः १ नैर्ऋतीदिगियमस्य दिक्पतेर्ध्यानदानबलिभिः
फलाप्तये वेश्म चास्य शशभृद्दिमंडलक्रांतिमंडलमिथश्चतुष्टयं २॥

१ होन ब्रूते किंतु ग्रहणे सैनकारणमिति न
छादक इत्यर्थः अस्य स्मृत्यादिविरोधोऽपि नैव परिहृतः यो सावसुरो राहुस्तस्य वरो ब्रह्मणा पुरा दत्तः सः आप्यायनमुपरागे दत्तहुताशे
नतेन भवितास्मिन्काले सान्निध्यमस्य तेनोपचर्यते राहोरित्यादिना च अथ वराहोक्तिः सम्यगेव १ अथ राहोरस्तित्वे प्रमाणां
तराण्याह अस्य राहोर्दिक्पतेर्दिशाधिपतेरियं प्रसिद्धा नैर्ऋती दिक् अस्ति प्राच्यादिशा रविसितेत्यादिना राहोर्नैर्ऋती दिक् प्र
सिद्धा किंच अयं ध्यानदानबलिभिः फलाप्तये अभीष्टफलसिद्ध्यै भवति तत्र ध्यानं यद्यामलादौ करालवदनः खड्गचर्मशू
लीवरप्रद इत्यादि दानं गोमेदादि बलयः पूजा कृष्णपुष्पोपहारादयस्तैः फलाप्तये भवति एभिः प्रमाणै राहुरस्तीति भावः ननु

वि·वृ· स्यान्येषांग्रहाणांक्रांतिवृत्तेमेषादिग्रहेषुभ्रमणमस्तितद्वदस्यनास्तीतिचेन्नराहोःवेश्मचेतिअस्यराहोःशशभृद्विमंडलक्रांति अ·
टी· मंडलमिथस्त्रत्तुष्यर्थंवेश्मचास्तिचत्वरःपंथानःसमाहतादृतिचतुष्पथद्विगोःक्लीबत्वंपूर्ववदप्रत्ययःविमंलंविक्षेप ७
३७ मंडलंनामैकदेशेननामग्रहणांशशभृतःविमंडलंचक्रांतिमंडलंचेतयोर्मिथःपरस्परंचतुष्पथंशशभृद्विमंडलमिथश्चतुष्प
थं चंद्रस्यशरवृत्तक्रांतवृत्तेनोयःसंपातश्चतुष्पथरूपस्तदेवास्यस्थानमित्यर्थःनचलनेनअस्यापिचलनंसिद्धं तदेवचंद्र
स्यशरपातस्थानंग्रहगणितेप्रसिद्धं ननुदिकृदेशकालावरणादिभेदान्नछादकोराहु रितिब्रुवंतीतिग्रहगणितेप्रत्यक्षंतत्
द्विरुद्धाःस्मृत्यादयःसंति २ अतस्तत्समाधानमाह सराहुरंधकारचरतांवहन्सन्महींछाययासहसोममंडलंविशत्तिअंध

सोंधकारचरतांवहन्महींछाययाविशतिसोममंडले दीपित्तापरदलेंदुमंडलछाययासहचसूर्यमंडलं ३॥

कारेचरतीतिअंधकारचरस्तस्यभावस्तया भूछायाकिलांधकाररूपिणीसोप्यंधकारचरःअतस्तत्साहित्येनचंद्रमंडलंविशति
आछादयतीत्यर्थःदीपितेति अंधकारचरतांवहन्संदीपित्तापरदलेंदुमंडलछाययासहसूर्यमंडलंचविशतिदीपि तमप राम·
रदलंउपरिस्थितदलंयस्यतत् दीपितापरदलंतच्चतदिंदुमंडलंचतस्यछायातथादर्शेकिलचंद्रस्योर्ध्वदलंप्रकाशे अतों ३७
धकाररूपस्यचंद्रमंडलाधोभागस्यछाययासहसोप्यंधकाररूपःसूर्यमंडलंप्रविश्यछा दयतीति अनेनगोलगणितस्य
स्मृत्यादीनांचविरोधःपरिहृतः तथाचोक्तंगोलाध्यायःराहुःकुंभामंडलगःशशांकंशशांकगःछादयतीवबिंबमिति ३॥

ननु शरवृत्तक्रांतिवृत्तयोः संपातो कथं राहुरस्तीति तत्राह पतनं पातः वृत्तयोः शरवृत्तक्रांतिवृत्तयोः पतनमेव पात इत्याहुर्गोलविदः य
तो वृत्तयोः संपातस्ततः पात इत्युच्यते अत्र पाते स्थितो राहुः आपतंतं आगच्छंतं अमृतद्युतिं चंद्रमसमीक्षते गृहीतुमवलोकयतीति किलेत्याग
मेतमेवागमं विशेषणद्वारेणाह सुधेति सुधा अमृतं सुधा च स्नानदानहवनं च तेषामंशो विभागस्तत्र लालसस्तत्परः अत्र संपाते स्थितो
राहुरमृतांशोर्ग्रहणनिमित्तस्नानादीनां मंत्राश्च ब्रह्मवरप्रदानान्मम भविष्यतीति चिंतयन्नमृतद्युतिं गृहीतुमीक्षत इति भावः।
चंद्रो हि अमृतद्युतिः राहुश्च सुधालालसः अतस्तं गृहीतुमीक्षत इति युक्तं रविग्रहेपि चंद्रच्छायासांनिध्यमस्त्येव ब्रह्मवरप्रदा

वृत्तयोः पतनमेव पात इत्याहुस्तत्र किल राहुरीक्षते आपतंतममृतद्युतिं सुधास्नानदानहवनांशलालसः ४
सैंहिकेयगृहतामुपेयुषोर्दूरगो वियति वृत्तपातयोः ग्रासमेति न रविर्न चंद्रमा गृह्यते सन्खलु पार्श्वगस्तयोः ५॥

नादिकं ब्रह्मपुराणादौ प्रसिद्धं अत आगमात्तत्र संपाते राहुरस्तीति भावः स तदेवोक्तं वराहेण योसावसुरो राहुस्तस्य वरो ब्रह्मणायमाज्ञप्तः
आप्यायनमुपरागे दत्तहुतांशेन तेन भवितेत्यादि ४ एवं चेत्तर्हि प्रतिपर्वणि ग्रहणं कथं न स्यात्तत्राह सिंहिकाया अपत्यं सैंहिकेयो रा।
हुस्तस्य गृहं तस्य भावः तां सैंहिकेयगृहतां उपेयुषोः प्राप्तयोः उपेयतुरित्युपेयिवांसौ तयोरुपेयुषोः इण्गतौ उपेयिवाननाश्वा
ननूचानश्चेति क्वसंतो निपातः वृत्तपातयोः शरवृत्तक्रांतवृत्तसंपातयोर्दूरगो रविर्वियति आकाशे स्थितः ग्रासं नैति न प्राप्नोति न च
चंद्रमा ग्रासमेति तयोर्वृत्तपातयोः पार्श्वगः समीपवर्ती स रविश्चंद्रश्च खलु निश्चितं गृह्यते राहुणेति शेषः यद्वा कर्मकर्तरि रू

वि·वृं· एतदुक्तं भवति शरवृत्तक्रांतिवृत्तयोर्द्वौ किलसंपातौ एकश्चंद्रपातस्थाने द्वितीयस्तत्सप्तमं चेति तेद्वे अपि राहुस्थाने एकं राहो अ·
टी· रपरं केतोश्चेति तयोर्दूरगो रविश्चंद्रो वा ग्रासं नेति शरबाहुल्यात् शरो हि राहुचंद्रबिंबमध्ययोरंतरं अतो मानैक्यार्धादूने ७
३९ शरे सत्येव ग्रहणानन्तर्वाधिके एतद्ग्रहगणिते प्रसिद्धं ५ एवं गणितेन राहुसंज्ञा वं प्रतिपाद्य अधुना संहिताजातकाभ्यामप्या
ह स राहुः सूर्यवद्भावगोचरफलेर्न हीयते यतोसौ राशिचक्रवसतिः राशिचक्रे क्रांतिवृत्ते वसतिः स्थानं यस्य स तथा सूर्यो हि क्रां
तिवृत्तेस्ति तत्र राहुरपि चंद्रपातत्वात् अतः संहितासु सूर्यस्य यादृशानि भावफलानि तादृशानि राहोरप्युक्तानि अतो रा

राशिचक्रवसतिः स सूर्यवद्भावगोचरफलैर्नहीयते रिष्टभंगजननैकनायको होरिकैरपि सकेतनीकी
र्त्यते ६ एष शेषखगपाततुल्यतां नेति चंद्ररविपर्वगर्वितः जातकादिषु यथेंदुमंदिरान्कितथानफलम

होर्भावगोचरफलसद्भावाद्राहुरस्तीति भावः एवं जातकेपि रिष्टभंगे निराहुः रिष्टभंगजननैकनायकोभं ॥ न्यराशितः ७
गश्च जननं च भंगजनने रिष्टस्य भंगजनने तयोरेकश्चासौ नायकश्च स तथा होरां विदंति ते होरिकाः तैः कैः कीर्तितः अपि तु रा राम
हुः सर्वैर्जातकविद्भिः रिष्टभंगस्य रिष्टजननस्य च एक एव कर्ता कीर्तित एव तद्यथा राहुश्चतुरस्रयस्थो मरणाय निरीक्षितो ३९
भवति पापैरित्यादीनां रिष्टजननानां अजवृषभकर्किलग्ने रक्षति राहुः समस्तपीडाभ्यः इत्यादीनां च कर्ता ग्रहांतराणां पे
क्षया एक एव कीर्तितः अतोसावपि जातकेनापि स्वीकृत इति भावः ६ नन्वसौ किल चंद्रपातस्तस्य चेद्ग्रहत्वं तर्हि भौमादिग्र

तानामपि कथंनग्रहत्वमितितत्राह एषचंद्रपातः शेषखगानां भौमादीनांयेपातास्तत्तुल्यतांनैतिनप्राप्नोति यतोयंचंद्ररविप
र्वगर्वितः चंद्ररविपर्वणागर्वितः चंद्ररविग्रहणकर्तृत्वेनगर्वंप्राप्तेः यतस्तस्यसंनिहितावेवचंद्रार्कौग्रासंप्राप्नुतः नत्वि
तरेषां अतोसावन्यपातसाम्यंनप्राप्नोतीत्यर्थः किंच जातकादिषुजातकसंहितास्वरशास्त्रयामलादिषुयथाइंदु
मंदिराच्चंद्रराशेः फलंतेषांभौमादीनांराशितः फलंनास्ति अतोयथासर्वत्रफलानिचंद्रराशेस्तथातत्पातराशेरपि
अतश्चासौशेषपातसाम्यंनैति ७ एवंप्रथमेसंपातेराहुस्थितिमुक्त्वाद्वितीयेपितत्स्थितिमाह चंद्रसशावृत्तकोति
वृत्तयोः संपातएवचंद्रपातस्तद्राहोस्थानमितिकिलोक्तं तस्मात्षड्भांतरेद्वितीयः संपातस्तमपरं वृत्तपातंराहुरेतिगच्छ

वृत्तपातमपरंस्वपाततोराहुरेतिसमयात्स्वयंभुवः मंदिरंतदपितस्यतत्क्षतस्त्यज्यतेजगतिदिव्यरिष्टवत् ८

ति तत्राप्यस्तितल्लोकेकेतुरुच्यते तदपिराहोः स्थानंकस्मात् स्वयंभुवोब्रह्मणः समयात् वरस्यसंकेतात् समयाः शपथाचा
रकालसिद्धांतसंविदइत्यमरः संपातद्वयस्यासमीपवर्तितोश्चंद्रार्कयोर्ग्रहणसंभवः अतोब्रह्मवरप्रदानात् संपातद्वयेपिराहोर
वस्थितिरागमसिद्धा तत्रतस्मिन् द्वितीयसंपातेगतोराहुर्जगतिइहलोकेदिव्यरिष्टवत्त्यज्यते दिविभवंदिव्यंतच्चतद्रिष्टंच
तद्वत् दिव्यान्यरिष्टानिनक्षत्रजानितेषुमुख्यंदिव्यंकेतुः अतोत्रदिव्यरिष्टशब्देनकेतुर्गृह्यते द्वितीयसंपातेगतोराहुरेवलो
केकेतुनाम्नात्यज्यतइतिभावः यतोब्रह्मपुराणादिषुविष्णुनासुदर्शनच्छिन्नराहोः शिरोराहुरपरंकेतुरित्युक्तं अतएवकमे

वशरीरं द्विधाभूतं राहुकेतुसंज्ञमिति ८ ननु एवं शेषखगेत्यादिना यदुक्तं सर्वग्रहेषु मध्ये फलदातृत्वे चंद्रस्य मुख्यत्वात्तस्यापि फलदातृत्वं नहिं तदुच्चस्यापि तत्कथं न भवेदित्यनूद्य परिहरति शीतगोः उच्चं फलदं किलास्तु किंवत् पातवत् केन हेतुना गतिवशेन यथा प्रागुक्तं चंद्रस्य फलदातृत्वं मुख्यत्वात्तत्पातस्य फलदातृत्वं गतिसद्भावात् तद्वत्तदुच्चस्यापि गतिसद्भावात्फलदातृत्वं किलास्त्विति भावः इतिचेदस्तु नहिं किंतु हि यस्मात्कारणात्तदुच्चं विरिंचिना ब्रह्मणा ग्रहपदे ग्रहपंक्तौ न निवेशितं तेन तस्यापि तत् उच्चस्य ग्रहत्वाभावात्फलदातृत्वमिति भावः ९ एवं चंद्रोच्चस्य फलदातृत्वमागमाभावान्निरस्य गोलयुक्त्यापि

पातवद्गतिवशेन शीतगोरुच्चमस्तु फलदं किलेति चेत् अस्तु किंतु नहि तन्निवेशितं राहुवद्ग्रहपदे विरिंचि
ना ९ किंच गोलगणितानि यन्मही मध्यकेंद्रमधिकृत्य तेनिरे ॥ ९

दूषयति किंच युक्त्यंतरेणापि दूषणमस्ति यत् गोलगणितादीनि कक्षावृत्तादीनि मही मध्यकेंद्रं मही मध्ये वृत्तस्य मध्यं किल केंद्रमुक्तमिति सिद्धांतोक्तेः तत् अधिकृत्य प्राथम्येन धृत्वा तेनिरे विस्तृतानि कर्मकर्तरि रूपं यतः सर्वेषां कक्षावृत्तनाडिकावृत्तादीनां मध्यं भूगर्भ एव एतद्गतत्वस्मिन् भूगर्भे स्थितो नरः पातवर्त्मनि पातमार्गे स्थितं स्फुटं शशिनं नित्यमुच्चहेतुमीक्षते पश्यति अपिरेवार्थे विगतः उच्चहेतुर्यस्मात्तथा उच्चस्य हेतुं विनापीत्यर्थः एतदुक्तं भवति फलभंग्या कक्षावृत्तस्य भूगर्भो मध्यं प्रतिवृत्तस्य मध्यं भूगर्भादंत्यफलज्यांतरे तत्र प्रतिवृत्ते मध्यमचंद्रस्तदुच्चं च तन्मध्ये चंद्रकेंद्रकक्षावृत्ते तु स्फुटचंद्रः तत्रैव तत्पातः अथ उक्तं च चंद्रस्य कक्षा।

वलयेहि पातइति अतोभूगर्भस्थोद्रष्टाकक्षावृत्तेस्फुटचंद्रे पश्यति नत्वैवतन्यातग्रं अतोनयोरेकवृत्तचारित्वाच्चंद्रवशेनतन्यातस्यापि फलदातृत्वं ननूच्चस्य अतउक्तंव्युच्चहेतुमिति एतत्तु ग्रंथकृतोक्तं जनानाव्यामोहनमात्रं वास्तवंतुनैतत् तथाहियद्यपिप्रतिवृत्तस्यनीचोच्चवृत्तस्यवायदुच्चस्थानंतदेवोच्चमित्यस्ति तथाप्युच्चहेतुंविनाकक्षावृत्तेस्फुट चंद्रदर्शनंकथंस्यात् स्फुटचंद्रस्यकारणमुच्चंभवत्येव उक्तंचसूर्यसिद्धांते अदृश्यरूपाःकालस्यमूर्तयोभगणाश्रिताः शीघ्रमंदोच्चपाताख्यग्रहाणांगतिहेतवइत्यादि अतोव्युच्चहेतुमिति यदुक्तंतन्नचतुरस्रमिति प्रतिभाति अतएवयुक्तंपतरेवस्यति अर्कमर्कजेत्यादि १० अथपदुक्तंगतिवशेन

तद्गतः शशिनमीक्षतेस्फुटं व्युच्चहेतुमपिपातवर्त्मनि १० अत्रयेनविकलादलार्धमप्यह्नियांतिफ
लमस्तुकिंततः तावदेवफलगौरवंगतिर्यावतीत्यधिफलःकलानिधिः ११ ॥९

तद्दृढयन् अन्यपातानांफलदातृत्वासंभवं प्रतिपादयन्चंद्रस्यफलगौरवंदृढयति अत्रयेभौमादीनांपाताःविकलादलार्धं विकलायादलंतदर्धमपि अह्नि दिवसेन यांतिनगच्छंतितेभ्यःफलंकिमस्तु अपितुनास्तुनहितेवर्षशतेनापिकलामात्रंचलंति अतोयावतीगतिस्तावदेवफलगौरवं यथा यथागतिरधिकातथातथाफलगौरवं अल्पकालेनैवफलवैफल्यवैचित्र्यात् इतिहेतोःकलानिधिश्चंद्रमाःसर्वग्रहेभ्योधिफलः अधिअधिकंफलंयस्यासावधिफलः अन्यग्रहाणांगतियोगोपिचंद्रगतिसमोनस्यादतोसावधिकफल इतिभावः तथाचोक्तं सकलस्वग्रहाः सर्वएकतःशशलांछनः ततोधिकतरश्चंद्रस्तस्माच्चंद्रपरीक्षयेदिति ११ अत्रयःसंपातःसएवरा

हुरित्यर्थे प्रमाणांतरफलमाह किंचप्रमाणांतरमप्यस्तिजिष्णुजोब्रह्मगुप्तः सोमः प्रसिद्धः रोमकोमुनिः मयोमयासुरः आदिश
ब्देनपितामहवसिष्ठादीनांग्रहणं नत्रुएते तांत्रिकाः शास्त्रप्रणेतारः राहुपातयोर्नामनी पर्याये गौणविदधुः पातपर्यायेराहुश
ब्दंप्रयुंजते घटकलशवत् तथाचोक्तं कुमुदिनीपतिपातोराहुमाहुरिहकेपितमेवेति अतोयः पातः सएवराहुरितिसोमरोमकादीनां
मुनेवृंतसंपातएवराहुरित्यर्थः १२ ननुपातएवराहुर्भवतु उच्चस्य फलदातृत्वाभा किमायातं नत्रह्युच्चहेतुर्निमित्तकारणमुपन्यस्तं
तदपिसूक्ष्मदृष्ट्या विचार्यमाणेसंदिग्धमित्याशंकांमनसिधृत्वा तन्निरासेयुक्त्यंतरमाह तदुच्चयदिपृथग्भवेत्फलदातृत्वेस्वतंत्रं

किंचगोलगणितेषुजिष्णुजः सोमरोमकमयादयोपिचपर्ययेणतत्रराहुपातयोर्नामनीविदधुरेवतांत्रि
काः १२ अर्कमर्कजकुजार्यतुंगतांकिंनयंतियदितत्पृथग्भवेत् ॥१ भवेत्तर्हिसोमरोमकादयः अर्कजकुजार्यतुंगताः अर्कं।

किंनयंति आर्यो गुरुः अर्कजकुजार्याणांतुंगतस्यभावस्तथा शनिभौमबृहस्पतीनांशीघ्रोच्चसूर्यएवेति कथं वदंतीति यद्येषांसूर्य
एवशीघ्रोच्चंतदातस्यफलदातृत्वेपृथक्त्वंनस्यात् ततस्मात्कारणादियंकल्पनाउच्चंहिकल्पनामात्रंमंदफलानिसाधनायेति
उक्तंचगोलाध्याये यःस्यात्प्रदेशः प्रतिमंडलस्यदूरेभुवस्तस्यकृतोच्चसंज्ञासोपिप्रदेशश्चलतीति तस्मात्प्रकल्पितातुंगगतिर्मु
निंद्रैरिति अतउच्चस्यकल्पनामात्रत्वात्नफलदातृत्वंतर्हि पातोपिशरसाधनायकल्पनामात्रं कथंतस्यापिफलदातृत्वंभवेदित्या
शंकायामाह उच्चमुच्चरंतितिउच्चंरोपितफलमुच्चरनकथयन्कोपिनक्षत्रः शीघ्रितंफलंयस्मिन्तत्तथा उच्चस्यफलंकुत्रा

पिनश्रुतं तस्यफलश्रवणाभावात्कल्पनामात्रत्वमितिभावः अतःपातस्यग्रहत्वंयुक्तं उच्चस्यफलदातृत्वाभावेग्रंथकृताकिमं
र्थमेतावत्प्रपंचितंपर्यवसानेतुआगमएवअतः प्रथमंतस्यवतत्रागमाभावःकारणंकथंनवक्तव्यमिति १३ ननुदिनादेराधि
पत्यंतस्यपातस्यकथंनास्तीति तत्राह शालिनीवृत्तं अह्नोराह्नोरहोरात्रवर्षाधिपत्यंनास्ति अहोरात्रंवारःवर्षंवत्सरःमासा
स्होरादीनामुपलक्षणंतेषांस्वामित्वंराहोर्नास्तीतिसत्यंसत्यमेवेति व्यंग्योक्तिःतथापिसर्वव्योमगानां अधीशौपुष्पवंतौ
चंद्रार्कौयस्यराहोःछायापिनष्टिचूर्णयति पिषपेषणेतस्यराह्नोःस्वामितायाविनष्टिःविनाशःकास्तेनकुत्रापीति स्वकपो

कल्पनातदियमुच्चमुच्चरन्कोपिरोपितफलंनचश्रुतः १३ राहोर्नाहोरात्रवर्षाधिपत्यंसत्यंसर्वव्योमगानाम
धीशौ यस्यछायापुष्पवंतौपिनष्टिकास्तेनस्यस्वामितायाविनष्टिः १४ प्रतिदिनंखचरःप्रचरन्फलंकिम

त्यापुष्पवंतौदिवाकरनिशाकरावित्यमरःग्रहाधीशौचंद्रार्कौयस्यछायामात्रंविह्वलयति न ((पियच्छतिचारफलंहिसः
स्यस्वामित्वंनास्तीतिवक्तुंनशक्यते अतःपारंपर्येणदिनवर्षादीनामप्याधिपत्यंतस्यास्त्येवेतिभावः १४ अथगतिवशात्फलमिति
प्रतिपादयन् राहोर्गतिसद्भावप्रमाणमाह द्रुतविलंबितंखचरःप्रतिदिनंप्रचरन्सन् किमपिफलंयच्छति हियस्मात्कारणा
त्सखचरः चारफलंचारेणागत्याफलंयस्यासौतथायस्मात्खचरःचारफलइत्युच्यते तस्माद्यथायथायोग्रहःकिंचिच्चलति
तथाफलंयच्छतीत्यर्थःसराहुःग्रहणाकृष्टगएवास्तिग्रहणेतस्त्रेस्थितएवास्तिकुत्यकइतिप्रकृतिकत्वं विपक्षेप्रत्यक्षवाध

माहस्तचेदिनिसराहुः चेद्ग्रहणसंगोनास्तीतर्हिउपप्लवः किंचित्किंचलति उपप्लवोग्रहणं एतदुक्तंभवति ग्रहणोराहुसान्निध्यमस्त्ये
वेति प्राक्प्रतिपादितं ग्रहणेहि किंचिन्ननिमासंसार्धैकभागप्रमाणेतिषण्मासैर्नवभागैः एष्ठतश्चलत्येवतत् एकंग्रहणांयस्मिन्नस्
त्रेहष्टंतत्परं नत्स्थतस्त्रेनत्परमपि नत्स्थनस्त्रेइतिप्रत्यक्षंदृश्यते अतोग्रहणचलनमेवराहुगतिः ग्रहणेवश्यंतत्
त्सांनिध्यात् अतश्चराहोर्गतिसद्भावात् ग्रहत्वंफलदातृत्वंचसिद्धं १५ एवंराहोर्ग्रहत्वादिकंसंस्थाप्यानयैवयुक्त्याकेतोरपिग्र
हत्वंसंस्थापयति इतिविलंवितंयदादिवि आकाशेतत्परंतस्यराहोः परंपश्चिमकायःउदयंएतितदाकेतुरपिप्रतिवासरंचरतीति

ग्रहणाक्षसंगएवसचेन्नकिंचलतिकिंचिदुपप्लवएवतत् १५ उदयमेतियदादिवितत्परंचरति
केतुरपिप्रतिवासरं भवतिनग्रहएवगतिं विनाजगति कर्मविपाकवदावदः ॥ १६ ॥ ६ ॥

स्यात् एतदुक्तंभवतिवृत्तपातमपरमित्यादिनाराहोः षड्भांतरेयोद्वितीयःसंपातस्तस्यग्रहस्यकेतुरितिप्रतिपादितंतत्सांनिध्यादपियद्ग्र
हणंतदपिप्राग्वच्चलति अतः केतोरपिगतिःसिद्धागति सिद्धौसत्यांग्रहत्वंफलदातृत्वंचसाधयति भवतीतिगतिंविनाग्रहएवनभ
वति कथंभूतः जगतिइहजनेकर्मविपाकवदावदः कर्मणोविपाकस्तंवदतीतिकर्मविपाकवदावदः पचादित्वादच् चरिचलि
पतिवदीनांवादित्वमच्याक्चाभ्यासस्येति द्वित्वमभ्यासस्यात्वंच यस्यहिगतिरस्तिसएवग्रहोभवति अतोसौपूर्वकर्मविपाकजनि
तस्यशुभाशुभस्यसूचकोभवेत् तस्मात्केतोरपिग्रहत्वंफलदातृत्वंचसिद्धं १६ ननुग्रहणेतमएवप्रत्यक्षंदृश्यतेसकथंग्रहोभवे

दितिपरमताशंकांभोजराजेनदूषितेत्याह इतिविस्तंविते उपरागेग्रहणेपरागतंप्राप्तंतमउपप्लवोरिष्टमेवेति परिहरंतित्यजंतिसकिं
ग्रहःसग्रहएवनभवतीतितथाहि चंद्रार्कयोर्ग्रहणेस्वाभाविकदीप्तेरवरोधकंमत्स्यंयन्नमोदृश्यते तदुत्पातएव प्रकृतेरन्यत्व
मुत्पात इत्युक्तत्वात् परिवेषादिवत् अतस्ततमउत्पातएवेतिपरिहरंति आचार्या इतियन्मतं तन्मणित्थवचांसिविवृण्वता
मणित्थवाक्यानांविवरणंकुर्वता भोजमहीभुजा भोजराजेनअतस्तत अच्छिद्युत नसूतत्रुकरशो कर्मणिलङ् एतन्मतंमणित्थ
वाक्यविवरणेभोजराजेननिराकृतमित्यर्थः तद्यथाउत्पातोहिगणितागतत्वान्नोपलभ्यते ग्रहणंहिसम्यगुपलभ्यते अतोनोत्पातः

परिहरंत्युपरागपरागतंतमउपप्लवएवसकिंग्रहः इतिमणित्थवचांसिविवृण्वतामतमतस्ततभोजमहीभु
जा २७ अथाप्यसौकेवलवासनायांनायातिसिद्धिंतदपिप्रियंनः अवासनंकिंनसुरद्युरात्रमर्कायनाभ्यांभव
((तैवभेजे २८।

किंचउत्पातोहिदोषविशेषेणयत्रक्वचनदृश्यते चंद्रग्रहणंतुसर्वदेशे अतश्चनोत्पातइतिगणितागतमन्यसं
आगमश्चब्रह्मणोवरप्रदानादिग्रहचारेतत्फलकथनंचलोकप्रसिद्धिश्च राहुकृतंग्रहणंस्यादागोपालांगनादिसिद्धमिदमितिब्रह्म
गुप्तः अन्यापिपुरस्तादुक्तायुक्तयश्च इत्यादिप्रमाणैस्तन्मतंभोजराजेननिराकृतमितिभावः २७ नन्वागमप्रामाण्येनराहोःसिद्धिर
स्तिपरंतुदिग्देशकालावरणादिभेदैर्गोलवासनायांसिद्धिर्नास्तीतितत्राह उपजातिका अथापियद्यपि असौराहुःकेवलायांस
कलायामेवगोलवासनायांसिद्धिंनायाति तदपिनोस्माकंप्रियं मास्तुगोलवासनायांसिद्धिःतत्कथं अर्कायनाभ्यांसूर्यस्योत्तर

दक्षिणायनाभ्यासुराणांदेवानांद्युरात्रमहोरात्रं। अवासनंवासनाबाह्यंभवतान्वयैवकिंनभेजेकिंनस्वीकृतं अपितुस्वीकृतमेवद्यु
इत्यव्ययंदिनवाचकमितिक्षीरस्वाम्यादयःएतदुक्तंभवति मेरुगतानांदेवानांनाडिकामंडलंक्षितिजंतस्मादुपरिस्थिताःक्रांति
वृत्तेमेषादयःषट्राशयोदृश्याःतुलादयःषट् अधःस्थिताः अदृश्याः अतोमेषादिषड्राशिस्थितेर्के देवानां दिनंतुलादिस्थिते
रात्रिरितिद्युरात्रंगोलवासनासिद्धं शिशिरपूर्वमृतुत्रयमुत्तरंह्ययनमाहुरहश्चतदापरमित्यादिना पुराणादिषुउत्तरायणं
दिनंदक्षिणायनंरात्रिरित्यागमस्यविरोधभयादिदंवासनाबाह्यमपिद्युरात्रंत्वयापिस्वीकृतमतोस्माभिरप्येकमिदं अ

सिद्धांतपक्षस्तुपरंदिनार्धान्निशानिशार्धान्परतोदिनश्रीः सर्वंपुराणेगणितेचसाम्यमर्कायनाभ्यांस
दसत्फलेषु २९ कर्कंगतेर्केहिसुरापराह्णःफलंपुरारात्रिवदाहुरस्य २९ वासनमागतभयात्स्वीकृतमितिभावः

॥२८ अथानयोर्विरोधंपरिहरति उपजातिकासिद्धांतपक्षस्त्वयंसिद्धांतस्यायमाशयइति दिनार्धात्परंनिशानिशार्धात्परतोदिन
श्रीर्दिनलक्ष्मीर्दिनमेवेतियावत् सर्वंसत्यमर्कायनाभ्यांसकाशात्सदसत्फलेषुविषये पुराणेगणितेचसाम्यस्यात् एतदुक्तं भवति
गणितेकिलकर्कसंक्रमेदिनार्धतत्परंरात्र्युन्मुखत्वाद्रात्रिरित्युच्यते सर्वंमकरसंक्रमंनिशार्धतत्परंदिनोन्मुखत्वाद्दिनमेवेतितत्
थाचसिद्धांतेविरोधपरिहारःदिनंसुराणामयनंयदुत्तरंनिशेतरत्संहितिकैःप्रकीर्तितं दिनोन्मुखेर्केदिनमेवतन्मतंनिशात
थातत्फलकीर्तनायतदिति २९ अथैतदेवस्पष्टयति उपजातिका व्याख्यातप्रायमेतत् हियस्मात्कारणात्कर्कंगते अर्के

सतिसुराणांदेवानां अपराह्णःस्यात् अन्हः अपरं अपराह्णः दिनोत्तरार्द्धं अस्यफलंपुनःफलंतुरात्रिवदाहुःनक्तंमकरंगतेअर्के
सति एषांदेवानां अपररात्रसमंरंनिरात्रेः अपरं अपररात्रः अह्नःसर्वैकदेशेन्यच रात्राह्नाहाःपुंसीति पुंस्त्वे एतत्परं एतस्मात्परंवास
रवत्समंरंनिसंहिताकारादयः अस्यदृढीकरणार्थं एतदृष्टांतमन्यत्राप्याह २० उपजातिकाकिलेत्यहं नक्रे अतश्चहेतोः दशमीष्व
पिप्राक्पूर्वकापालिकोवेधविधिरुक्तः निशार्धाद्दिनार्धपर्यंतंप्राक्कपालेदिनार्धान्निशार्धपर्यंतंपश्चिमकपालंग्रहगणितेप्रसिद्धं
तयोःकपालयोर्भवःकापालिकः अयंभावः दशमीशेषसंयुक्तोयदिस्यादरुणोदयः वैष्णवैस्तुनकर्तव्यंतद्दिनैकादशीव्रतमित्यादि

नक्रेगतेचापररात्रमेषामेतत्परंवासरवत्समंरंनि २० अतश्चकेश्चिद्दशमीष्वपिप्राक्कापालिकोवे
धविधिःकिलोक्तःमासोन्यएवन्नियमव्रतादौपित्र्येनिशार्धेसतिपूर्णिमास्या २१ ॥ ७ ॥

वाक्यैररुणोदयेदशम्याविद्धैकादशीयथावैष्णवैस्त्यज्यते नहूत्केश्चिन्निंबादित्यसंप्रदायिभिरर्धरात्रेदशम्याविद्धैकादशीत्य
ज्यते अर्धरात्रादुपरि उत्तरदिनप्राप्तेः तद्वाक्यंच अर्द्धरात्रेपिकेषांचिद्दशमीवेधइष्यतेश्च धर्मशास्त्रेपित्र्याशौचांतेवा
दिषुकेचिदर्धरात्रादुपर्युत्तरदिनमिच्छंति अतश्चविष्टिरंगारकश्चैवव्यतीपातश्चवैधृतिः प्रत्यरिर्जन्मनक्षत्रंमध्यान्हा
त्परतःशुभमित्यादिवाक्यानामवकाशः अपिचमासोन्यइति एवमनेनैवहेतुनापौर्णमास्यांपित्र्येनिशार्धेसतिनिय
मव्रतादावन्योमासःस्यात् पितॄणामिदंपित्र्यंतु नियमाः चातुर्मास्येशाकदध्यादित्यागादयः व्रतानिकार्तिकव्रतादी

निनेषामारंभः पूर्वमासस्य पूर्णमासीमारभ्यैव यतस्तत्र पितृणां निशार्धं तथा हि चंद्रस्योर्ध्वभागे वसंतः पितरः स्वमस्तकोपरि द
र्शे सूर्यं पश्यंति अतस्तत्र दिनार्धं एवं पूर्णमास्यां सूर्यस्य अधोर्ध्वस्थितत्वादर्धरात्रः कृष्णपक्षार्द्धे सूर्योदयः शुक्लपक्षार्धेऽस्तमयः।
इति पिच्यमानस्य वासनायां सिद्धांते प्रसिद्धं २१ अथ राहुसद्भावे प्रमाणांतरमाह द्रुतविलंबितं तत्तस्मादिति हेतोः स राहुर्विद्यत एव
परैरन्यैर्हेतुभिः किं अन्यैर्हेतवः क्लिष्टं तु तमेव हेतुमाह रुधिरेति रुधिरबिंदुवपुर्ये यातनायां ये तामसकीलककेतवो विलसंति तेऽस्य
पितृराहुसमर्थनहेतवः स्युः रुधिरस्य बिंदवो यस्मिन् तद्रुधिरबिंदु तच्च तद्वपुश्च तत्तथा वपुः शरीरं तामसकीलकाश्च ते केतवश्च

तदिति विद्यत एव स किं परै रुधिरबिंदुवपुर्विलसंति ये तदूहतामसकीलककेतवः स्वपितृराहुसमर्थनहेतवः २२
यः पर्वगस्तस्य गतिर्न दृष्टास्यैव ग्रहत्वेऽपि महत्प्रमाणं विलोमगामी विधुपात एव तस्माद्ग्रहो राहुरिति प्रतीतः २३

तेन यास्त्वश्वासौ पिता च स्वपिता तस्य समर्थनं संस्थापनं तत्र हेतवस्ते तथा तामसकीलकाख्या ये केतवस्ते राहुसुताः सुतत्वात्तेषां
केतूनां पिता राहुरस्तीत्यर्थः तथा चोक्तं वराहसंहितायां स्तनजानलानुरूपाः त्रिभूलताराः कुजात्मजाः षष्टिः नाम्नाच कौकुमारास्ते
सौम्याशासंस्थिताः पापाः त्रिंशत्त्र्यधिका राहोस्ते तामसकीलका इति ख्याताः रविशशिगाः दृश्यं तेन तेषां फलमर्कवच्चोक्तमिति।
॥२२॥ राहोर्ग्रहत्वं प्रागुक्तप्रमाणेन भंग्यंतरेण द्रढयति उपजातिका यः पर्वगो ग्रहणगो राहुस्तस्य गतिः साक्षान्न दृष्टा किं
त्वनुमानेन ग्रहणक्षः स्पगएवेत्यादिना अतो गतिरस्तीत्यनुमानसिद्धं सैव यतिर्ग्रहत्वे महत्प्रमाणं हि यस्मात्कारणादेव विधुपा

तोराहुर्विलोमगामीसदावक्रचारी अस्ति यथा चंद्रार्कौसदानुलोमगामिनौ तथैवायंसदाविलोमगामीति तथाचभूपालः राहुकेतू सदावक्रौशीघ्रगौशशिभास्करावितिं तस्माद्धेतोराहुरितिप्रतीतः प्रत्ययप्राप्तः सतद्राकांग्रथकृतोनभवतीतिप्रतिभाति प्रतिदिनं खचरइत्यादिनापौनरुक्त्यापत्तिः नदिति विघातइत्यनेनाध्यात्समाप्तिप्रतीतेश्च २३ इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसूनो सरात्मजगणेशदैवज्ञविरचितायांविवाहवृंदावनटीकायांविवाहदीपिकायांराहुसंज्ञाध्यायः सप्तमः ७ अथषड्वर्गादिफला नि विवक्षुस्तावत्तन्वादिभावानयनं जातकशास्त्रीयमप्यत्रसौकर्यार्थमाह नवशालिनीवृत्तानि लग्नादर्कवद्धीत्रिखंडंकृ

इतिश्रीविवाहवृंदावनेराहुसंज्ञाध्यायः सप्तमः ७ अथषड्वर्गाध्यायः कृत्वालग्नादर्कवद्धीत्रिखंडंभू
योव्यक्षैस्तद्धटीभिर्विलग्नं चक्रार्धोनेतेचतत्कालएवंजाये यातामस्तमध्यान्हलग्ने १॥ ६ ॥

त्वातस्यघटीभिर्भूयःपुनर्व्यक्षैर्लग्नंकार्यं तद्यथा लग्नमेवसूर्यंप्रकल्प्य अयनांशान्दत्वातस्माच्चरं कृत्वारात्रिदलंकार्यं तमिष्टकालंप्रकल्प्यतस्मात्सायनांशलग्नात् लंकोदयैर्भोग्यादिकंकृत्वालग्नंकार्यमिति अर्थात्तच्चतुर्थलग्नेस्यात् तेद्वेलग्नेच क्रार्धोनेषड्राश्यूनेकार्येएवंतेतत्काले अस्तमध्यान्हलग्नेक्रमेणजायेयातां उत्पन्नेभवेतां १ लग्नंतुर्याच्चतुर्थलग्नाच्चोर्ध्वं तुर्यमस्तात्सप्तमलग्नाच्चोर्ध्वं अस्तंमध्यात् दशमलग्नाच्चोर्ध्वंमध्यमैंद्रीविलग्नाच्चोर्ध्वं इंद्रस्येयमैंद्रीपूर्वादिक् तत्रवि लग्नंतदेवलग्नमित्युच्यते तस्मान्मध्यंशोध्ये शेषाणांचतुर्णामपिपृथक् पृथक्त्र्यंशान् आद्येषुलग्नादिषुहिद्विवारंदद्या

वि॰ वृ॰ टी॰ ५५ एवममुनाप्रकारेण भावाः स्युः तद्यथा लग्नं चतुर्थाद्विशोध्य तत्षडंशं लग्ने दत्त्वा द्वितीयभावो भवेत् पुनरपि तमेव षडंशं द्विती अ॰ ८
यभावे दत्त्वा तृतीयभावो भवेत् एवं तुर्यं सप्तमाद्विशोध्य तत्षडंशेन तुर्ये दत्ते पंचमषष्ठौ भावौ स्तः एवमष्टमनवमो
दयः एतयोः दलैक्यं संधिः स्यात् तद्यथा द्वादशभावलग्नयोरैक्यदलं तन्मध्यवर्ती संधिः स्यात् एवं लग्नद्वितीययोर्द्वितीयतृती
ययोरित्यादि २ अथ ग्रहफलानां भावकल्पनवशात्तारतम्यमाह संधौ स्थितो ग्रहो निःफलः शुभफलोऽन्यशुभफलोऽपि भा
वभागे तुल्यः खेटः सम्यक् परिपूर्णां भावपंक्तिं भावफलं व्यनक्ति प्रकटयति ददातीति यावत् संधेः सकाशादूनाधिक्यमाप्तः

लग्नं तुर्यात्तुर्यं सप्तमाद्विशोध्यं मध्यादस्तं मध्यमेंद्री विलग्नात् शेषषडंशान् द्विर्द्विराद्येषु दद्यादेवं भावाः संधिरे
तद्दलैक्यं २ संधौ खेटो निःफलो भावभागे तुल्यः सम्यक् भावपंक्तिं व्यनक्ति संधेरूनाधिक्यमाप्तो गतैष्यबाधी।
नां संदधाति स्वपाकं ३ नांगीकारो भावजानां गुणानां नो तद्दोषाणां न त्वतस्त्याग एव॥ प्राप्तः खेटगतैष्यभावाधीनां स्व

पाकं संदधाति संधेरूनो ग्रहो गतभावजं फलं अधिकश्चेदेष्यभावजं फलं ददातीत्यर्थः तत्पदं पादोऽर्धमिति त्रैराशिकेन कल्प्यं रा॰
मनेन विधिना यत्र भावे स्थितो ग्रहस्तत्फलं भावजं लग्नराशेः सकाशाद्यावतिराशौ स्थितो ग्रहस्तत्फलं स्वाभाविकं ३ अन्योन्य ५४
भेदे सति निर्णयमाह भावेन भावकल्पनायां ये जाता गुणास्तेषां गुणानां नांगीकारः न स्वीकारस्तस्माद्भावकल्पनवशाद्ये दोषास्तेषां
दोषाणां नत्वतः साकल्येन त्याग एव अत्र प्रथमस्योदाहरणं भावेति स्वाभाविके लग्नात्सप्तमः सशशिः सूर्यो भावव्यत्यासे।

त्यांभावकल्पनया अष्टमंगतोपित्याज्य एव सप्तसप्तयोश्वा: यस्यासौतथासतदुक्तंभवतिसूर्य: किलसप्तमोदुष्ट: अशुभ:
शुभ:स्वाभाविकेनसप्तम:सूर्य: यदिभाववशादष्टमोभवेत्तदासौशुभोपित्याज्यएव ४ अथसयुक्तिकंद्वितीयोदाहरणमाह।
यस्मात्कारणाद्दोष:पाक्षिकोपिमन्यारव्येयस्या गुणस्तु य: सम्यग्व्यापीसोनुगम्य: अनुसरणीय: सम्यग्व्याप्नोतीति सम्यग्व्या
पीसर्वसंमत:पक्षांतरगतोपिदोषस्त्याज्योगुणस्तुसर्वसंमतएवग्राह्यइत्यर्थ:तस्मात्कारणात्पंचमोपिभार्गव: स्वांशेभोगैर्गेहह
भावाङ्गहभावभोगेभ्य: अधिक:सन्भूत्यैशुभायनस्यात् अयंभाव: पंचम: शुक्र: किलशुभ:षष्ठोशुभ:भावादुभयतोये संधीन

भावव्यक्तावष्टमत्वंगतोपित्याज्योलग्नात्सप्तम:सप्तसप्ति: ४ मन्यारव्येय:पाक्षिकोपीहदोष: सम्यग्व्या
पीयोगुण:सोनुगम्य: यस्मादंशेर्गेहभावाधिक:सन्नस्याद्भूत्यैभार्गव:पंचमोपि ५ ॥ छ ॥ ॥ ॥

दंतवर्त्तिनोंशास्तेनतद्भावस्य अत:पूर्वसंधे:सकाशादंशेरधिकोग्रहउत्तरभावस्थितोभवेत् अत:स्वाभाविकेनपंचम:शुक्रोय-
दिभाववशेनषष्ठोभवेत्तथापित्याज्य एवेति अथलग्नानद्दृटिकाज्ञानंविवस्वत्तदर्थंतावत्संक्रांतिज्ञानमात्रेणसूर्यज्ञानंलग्नां
शज्ञानंचाह ५ अंतर्मध्येवासरा: अंतर्मध्येवासरा:संक्रांत्योरंतर्वा रास्तैस्तथा नैर्युर्वृंदादिनगणायद्वादिराश्यादिलब्धंत
न् मेषादिराशिभिर्भिश्रयुक्तभानु:स्यात् तद्यथा संक्रांतिमारभ्यइष्टदिनपर्यंतं योगतो दिनगण:सपूर्वसंक्रांतिमार-
भ्यउत्तरसंक्रांतिपर्यंतेयेमध्यवर्त्तिनोदिवसास्तैर्भक्त: तस्माद्राश्यादियल्लब्धंतत्संक्रांतिवशेन गतराशिभिर्युक्तरा

ष्याद्दिको भानुः स्यात् अथ लग्नांशाल्लग्नं भक्ताइतिलग्नस्य भुक्तायेनवांशास्तैदिग्भिर्निघ्नाराम्भैर्भक्तास्त्रिंशदंशाभागा भवेयुः तद्यथा
यथोक्तविधिनालग्नशुद्धिं नवांशशुद्धिं च विचार्य अजमृगाननतौलीत्यादिवक्ष्यमाणा तया लग्नादिममंशमारभ्यइष्टनवांशात्पूर्वे
नवांशाभुक्तास्तेदशघ्नास्त्रिभक्तास्तल्लग्नराश्याद्योभागाः स्युरितिराश्यादिलग्नं स्यात् ६ अथाभ्यां कालमाह रात्रौ भानुर्भार्धयुक्
षड्राशियुक्तः दिवातु यथास्थित एव सायनांशः अयनांशसहितो वा रात्रौ च अर्थाल्लग्नं च सायनांशं कार्यं तन्वर्कांशाः क्रमेण भुक्ता
भोग्याः पृथक् स्वोदयघ्नाः त्रिंशद्भक्ताः पलादि स्यात् अर्थाद्भुक्तं भोग्यं च तद्यथा तनोर्लग्नस्य भुक्तभागा लग्नोदयेन गुणिताः त्रिंशद्भ

संक्रान्त्यंनवीसरैर्येयुतं दाल्लग्नं भानुर्भादिमेषादिमिश्रं भक्ताराम्भैर्लग्नभुक्ता नवांशादिग्भिर्निघ्नास्त्रिंशदं
शा भवेयुः ६ रात्रौ भानुर्भार्धयुक्सायनांशस्तन्वर्कांशाः स्वोदयघ्नाः पृथक्ते त्रिंशद्भक्ता भुक्तभोग्याः फलादि
नादृक्कालो मध्यगः स्वोदयाद्यः ७ तत्कालार्कन्यूनलग्नांशपिंडो भक्तः पंचसोपिभिर्भुक्तहोराः ॥ ८ ॥

क्ताः फलादि भुक्तं स्यात् एवमर्कस्य भोग्यभागाः अर्कोदयेन गुणिताः त्रिंशद्भक्ताः पलादिकं भोग्यं स्यात् दिनितादृक्कालः स्वोदयाद्यो म राम
ध्यगः स्यात् तदिव दृश्यते सौ तादृक् स चासौ कालश्च तादृक्कालः पलादिभुक्तभोग्यकालः स्वोदयैर्मध्यवर्तिभिरुदयैराढ्यः ॥ ४५
ध्यगः लग्नार्कयोर्मध्यवर्ती कालः स्यात् ७ अथ लग्नकालमुत्काललग्नात्कालहोरामाह स चासौ कालश्च तत्कालः तत्कालिकं
तेनन्यूनं तच्च तल्लग्नं च तस्य अंशाः तेषां पिंडः समूहः पंचसोपिभिः पंचदशभिर्युक्ताः भुक्तहोराः स्युः तदीशाः तासां होराणामी

णाभास्वदादयोवरमारभ्यसंख्यायेरन्गणयेरन् कर्मणिलिङ् भास्वान्सूर्यः शुक्रः प्रसिद्धः ज्ञोबुधः इंदुश्चंद्रः शौरः शनिः आर्योगु-
रुः भौमः प्रसिद्धः ८ अथपापहोराभंगमाह सौम्यग्रहहोराशुभापापहोराशुभेतिस्पष्टमर्थसिद्धंच सौम्यवर्गैः अधिकेतस्मिन्सौम्य-
वर्गाधिकेलग्नेसतिक्रूराः पापहोरामोघानिःफलाःस्युः गृहादीन्षड्वर्गान्वक्ष्यति तत्रचतुरधिकाः सौम्यवर्गाश्चेत्स्युस्तदासौम्यवर्गाधि-
कत्वमितिस्पष्टं किंचवारेरात्र्यांचक्रूराहोरामोघाःस्युः सौम्यवारेसेदारात्रौक्रूरवारेसत्यपीत्यर्थः तथाचगर्गः क्रूरवारेक्रूरहोरा-
शस्ताइहमंगले नातिदुष्टाशुभेवारेरात्रौस्वल्पफलामतेति वैद्यनाथः तेलग्नेसच्चतुर्वर्गेदुष्यतेकालहोरयेतिसत्तद्भंसंगेन

भास्वच्छुक्रज्ञेंदुसौरार्यभौमाः संख्यायेरन्वारतस्तेतदीशाः ८ होराः क्रूराः सौम्यवर्गाधिकेसुर्लग्नेमोघाः
सौम्यवारेचरात्र्यां पापारिष्टंनिःफलंशक्तिभाजोस्यात्षड्वर्गेलग्नगेसद्ग्रहाणां ९ ॥ ६ ॥

अन्यस्यपापजनितस्याशुभफलस्यभंगमाह पापारिष्टमिति पापारिष्टंपापग्रहजनितमरिष्टं अशुभंनिःफलंस्यात् कस्मिन्सति
शक्तिभाजांवलिनांसद्ग्रहाणांसौम्यग्रहाणांषड्वर्गेलग्नगेसति ९ एवंकालहोराणांमतांतरमुक्त्वा सर्वसंमतंवक्ष्यन् तदर्थंतावद्वा-
रप्रवृत्तिमाह उपजातिका चरार्धंदेशांतरंचग्रहगणितेप्रसिद्धं तत्रचरार्धमेवचरमुच्यते देशांतरयोजनानिस्वचतुर्थांशोमि-
तानितत्पलानिस्युः तेषांचरार्धपलानांदेशांतरपलानांचक्रमेणायुग्वियोगौकार्यौ कस्मिन्सति याम्योत्तरगोलगेर्केसतिया-
म्यगोलेयोगः उत्तरगोलगेवियोगइत्यर्थः तत्रयोगेसतितैःपलैर्दिनवारकर्तुःप्रवृत्तिरव्युदयात्पुरापूर्वंस्यात् वियोगेसतिप

पश्चाद्भवेत् अतो दक्षिणगोले सदा पूर्वं वारप्रवृत्तिः उत्तरगोले पश्चादिति दिनस्य दिवसस्य वारस्य कर्त्ता वारस्वेतियावत् इय मुक्ता वारप्रवृत्तिरसंगता वासनाबाह्यत्वात् सप्तर्षिवाराहादिवचनविरोधाच्च तथाहि लंकायां सूर्योदयात्सर्वदेशे किल वार प्रवृत्तिः लंकायां यत् क्षितिजं तदन्यदेशे उन्मंडलं उत्तरगोले स्वक्षितिजादूर्ध्वमुन्मंडलं दक्षिणे त्वधः तदंतरं चरमेव अत उत्त रगोले मध्यरेखायां स्वोदयादुपरि चरपलैर्वारप्रवृत्तिः दक्षिणे तु पूर्वं मध्यरेखास्वदेशोदययोरंतरे देशांतरपलामितैः पलैः रेखा याः पश्चिमदेशे ऊर्ध्वमुदयः पूर्वदेशे त्वधः अतोऽनेन विधिना चरदेशांतरयोः संस्कारवशादूर्ध्वमधो वा वारप्रवृत्तिरिति अतः

चरार्धदेशांतरयुग्वियोगो क्रमेण याम्योत्तरगोलगेऽर्के योगे पुरा रव्युदयाद्वियोगे पश्चात्प्रवृत्तिर्दिनवारकर्तुः १०

बोक्तं सिद्धांते अर्कोदयादूर्ध्वमधश्चेत्यादि तथा च संहितायां सप्तर्षिभिश्च उत्तरदक्षिणाच्चरदलहीनयुतानाडिकाः रवेरुदयात् प्राक्पश्चा नरदेशांतरयोजनस्वाष्टांशकेनायीत्यादि अन्यैश्च सौम्ये गोले सवितुरुदयादित्यादि अत उक्तमनेन तद्गोलन्यासेनो विरुद्धं सप्त र्षिप्रमुखवचनैर्विरुद्धं अथ वक्तव्यमस्य पाठांतरमस्तीति चेन्न यतः सर्वत्राप्ययमेव पाठः अथ त्वं वक्तव्यमस्यार्थांतरमस्ती ति चेत्तदपि न उक्तानार्थत्वे सत्यर्थांतरसंभवात् अर्थांतरं भविष्यति चेद्विचारयंतु नास्त्येवार्थांतरं अथ वक्तव्यमसौमध्य रेखायाः पश्चिमदेशनिवासी भविष्यति अतस्तेन स्वदेशाभिप्रायेणोदमुक्तमिति तदपि न उत्तरगोले देशांतरपलेभ्योऽधि केचरे सति व्यभिचारात् तथाहि तदा वयोः संस्कारे क्रियमाणे पश्चिमदेशांतरस्यावशेषत्वात्तुल्यैः पलैः पूर्वमेव वारप्र

वृत्तिर्भाव्या असौ तु वदति वियोगेपश्चादिति अतः कुत्रापि नालंबने सतीदं वक्तव्यं अनेन पश्चिमदेशनिवासित्वात्स्वदेशा
भिप्रायेणोक्तमुक्तं यन्नूतेरगोले अल्पचरे सति व्यभिचर्यते तत्कदाचित्कत्वात्तेनोपेक्षितमिति मंतव्यं १० अथ होरानयनं
दुंद्रवज्रा वारप्रवेशो द्वारप्रवेश मारभ्य द्विघ्नाश्च ता इष्टनाड्यश्च ताभ्यः शरैः पंचभि यल्लब्धं तेन तुल्याः काल
रेशाः स्युः अपि सतां तद्द्योतने प्रागुक्तहोराः स्युरेता अपि भवंतीत्यर्थः तासु होरासु संख्यागणना उक्तवत्स्यात् भास्वच्छु
क्रज्ञेन्या दिना अनयोर्मतयोः फलितमाह यदीतियशुभाभ्यां प्रकाराभ्यां क्रूरा होरा भवेत् कुवर्गः पापवर्गोऽधिकश्च

द्विघ्नेष्टनाडीशरलब्धतुल्या वारप्रदेशादपि कालहोराः संख्योक्तवत्तास्वयथशुभाभ्यां क्रूरा कुवर्गो
श्चेत्तदातिदोषः ११ गंडांतेष्वपि वैधृतावुभयतः संक्रांतियामद्वये यामार्धं व्यतिपातविष्टिकुलि कैर्भग्नं न विलग्नं जगुः ॥

तदातिदोषो महादोषो भवेत् तदा तल्लग्नं सर्वथा त्याज्यमेवेत्यर्थः ११ अथैतत्प्रसंगेना
न्यांश्च महादोषानाह शार्दूलविक्रीडितेन गंडांतानि त्रिविधानि मूलवैधृतवरीयसामित्यादिना वक्ष्यमाणानि वैधृतः स
प्तविंशो योगः संक्रांतेः सकाशाद्यामद्वये उभयतः संक्रांतिकालात्प्राक्पश्चाच्च षोडश घटिकास्वित्यर्थः यामार्धं अर्धया
मः स तु शास्त्रांतरोक्तः मनीषिणोर्धप्रहरा द्वितीयादित्यादिना व्यतिपातः सप्तदशो योगः विष्टिर्भद्राख्यं सप्तमं करणं कुलि
कोऽनंतरमेवोक्तः एतैर्गंडांतादिदोषैर्भग्नं विलग्नं जगुर्मुनयः एष्वन्यतमे दोषे सति लग्नभंगः स्यादित्यर्थः अत्र कुलिक

वि॰वृ॰ माहद्विघ्नाइति द्वाभ्यां द्वाभ्यामूनाद्विघ्नाः मनवश्चतुर्दश अर्कतः सूर्यमारभ्य कुलिकिनो मुहूर्ता भवंति कुलिकोस्तियेषां मु॰
टी॰ ते कुलिकिनः रवौ चतुर्दशो मुहूर्तः कुलिकश्चंद्रे द्वादशो भौमे दशमे इत्यादि निशि तु व्येकाः रवौ त्रयोदश चंद्रे एकादशे इत्यादि। ८
४७ दिनस्य रात्रेर्वा पंचदशांशो मुहूर्तः प्रसिद्धः अथैतत्प्रसंगेनान्येषां वारादिदोषाणां विषयमाह त्याज्या इति ये मयात्र उक्ता
दोषाः तेभ्यः परे ये तिथ्युडुवारजा दोषाः खशादीन्विना नत्याज्याः आदिशब्देन हूणवंगानां ग्रहणं तिथिश्च उडुश्च वारश्च तेभ्यो
जातास्तेन था तत्र तिथिजा दग्धतिथ्यादयः नक्षत्रजा उपग्रहादयः वारजाः कंटककालवेलादयः ते खशादिष्वेव वर्जनीया ना

द्विघ्नूनामनवोर्कतः कुलिकिनो व्येका मुहूर्ता निशि त्याज्यास्तिथ्युडुवारजाश्च न परे दोषाः खशादीन्विना
१२। राश्यंशाः शशिभूगुणेक्षणाहतास्तिथ्यभ्रभूदिक्शरैर्भक्ता भार्धदृकाणनंददिनकृद्भागा ग्रहं

न्यत्रेत्यतोत्र नोक्ता इति ये त्वत्रोक्तास्ते सर्वदेशे त्याज्या इत्यर्थः उक्तं च तिथ्युडुदिनपतिजाता योगा ग्राह्या मुहूर्णखशांव ((यस्य यत्
गइत्यादि यद्वा तिथिश्च उडु च तिथ्युडु इति तिथ्युडु च वारश्च तिथ्युडुवाराः तेभ्यो जातास्तेन था तिथिवारजा नक्षत्रवारजाश्चेत्यर्थः उ राम॰
क्तं च श्रीपतिना विरुद्धयोगास्तिथिवारजाता इत्यादि तिथिवारजाः संवर्तकादयः उडुवारजाः मृत्युयोगकालदंडादयः तत्र के मृत्यु। ४७
योगं सर्वदेशे त्यजेत् तद्वाक्यं च सर्वदा सर्वदेशेषु मृत्युयोगं विवर्जयेदिति १२ अथ लग्ने षड्वर्गशुद्धिमाह शार्दूलविक्रीडितेन रा
शेः अंशाः राश्यंशाः राशिभुक्तांशाः राशीन्संत्यज्य अंशा ग्राह्या इत्यर्थः ते चतुर्षु स्थानेषु क्रमेण शशीभूगुणेक्षणाहताः १।१।३।२

ई स्तणे द्वौ शेषास्त्वष्टाः निघ्यभ्रभूदिक् शरैर्भक्ताः २५।१०।१०५॥ अभ्रभुवोदशशेषाः प्रसिद्धाः लघ्वानिभार्धोदयोवर्गाः स्युः
भार्धं होरा दृक्काणो द्रेष्काणः नंददिनकृद्भागोनवांशद्वादशांशौ एवंचत्वारोवर्गाः यस्य गृहस्य यहृहंतन्नस्यैव अयमेकोगृहा
व्यः अथत्रिंशांशाः समराशौसितोदीनांपंचादयस्त्रिंशांशाः त्रिंशतः पूरणास्त्रिंशाः शादंतविंशातेर्श्चेतिडप्रत्ययः त्रिंशांश्चते
अंशाश्चत्रिंशांशाः तद्यथासमराशावाद्याः पंचभागाः शुक्रस्यततः सप्तबुधस्यततोष्टौगुरोः ततः पंचशनेः ततः पंचभौमस्येति ओ
जर्क्षेषुविषमराशिषुव्युत्क्रमात् भागानामधिपतीनां चतद्यथा आद्याः पंचभौमस्येति ओजर्क्षेषुविषराशिषुव्युत्क्रमात्॥

त्रिंशांशाः सितसौम्यजीवरविज क्ष्माजन्मनांव्युत्क्रमादोजर्क्षेषुशराश्वसंयमकृतः पंचेतिषाड्वर्गिका १३॥
कुजकवींदुजचंद्ररवींदुजाः सितकुजेज्ययमार्कजसूरयः भवनपालवपाश्चनदादयस्त्वजमृगाननतौलि

((कुलीरकाः १४

भागानामधिपतीनांच तद्यथाआद्याः पंचभौमस्यततः पंचशनेःततोष्टौगुरोः ततः सप्तबुधस्यततः पंचशु
क्रस्येति अत्रसितादीनामेवोत्क्रमइतिनव्याख्येयं गर्गादिवचनविरोधात् इतीयंषड्वर्गिकास्यात् षण्णांवर्गाणांसमाहारः
षड्वर्गीसैवषड्वर्गिका १३ अथसौम्यपापवर्गज्ञानायराश्यधिपानाह कुजेति विलंवितंकुजोदयोभवनपाराश्यधिपाः स्युः मेषादी
नां द्वादशराशीनांकुजादयोद्वादशक्रमेणाधिपाःस्युरित्यर्थः सर्वगृहाधीशाः अथनवांशस्य स्वतेलवपानवांशपतयश्चस्युः
नवांशराशेरप्यधिपाःस्युरित्यर्थः तमेवनवांशराशिमाह तदादयइति तस्यनवांशस्योदयः प्रथमाः अजमृगाननतौलि

कुलीरकाः स्युः मेषराशौ प्रथमनवांशो मेषस्य वृषे मकरः मिथुने तौली: कर्के कर्क एवं पुनः सिंहे मेषः कन्यायां मकर इ
त्यादि एवं प्रथमनवांशं ज्ञात्वा तमारभ्य प्रागानीतभुक्तनवांशान्गणयित्वा वर्तमानो नवांशराशिः स्यात् तदधिपो नवां
शाधिप इति १४ अथ होरादीनाह वसंततिलका समे समराशौ अङ्गखगयोर्होरे स्तः अङ्गश्चंद्रः खगः सूर्यः खगः पूषा
गभस्तिमानित्यभिधानात् विषमे राशौ अर्कमेरा होरे स्तः प्रागानीतलब्धवशात्समे राशौ प्रथमा होरा चंद्रस्य द्वितीया सूर्यस्य
विषमे प्रथमा सूर्यस्य द्वितीये दोरित्यर्थः अथ द्रेक्कोणाधीशाः द्रेक्काणकाइति स्वगृहात्प्रथमपंचनवेश्वराणां द्रेक्काणाः स्युः

होरे समेऽङ्गखगयोर्विषमे रवींद्वोर्द्रेक्काणकाः प्रथमपंचनवेश्वराणां स्युर्द्वादशांशपतयः स्वगृहा
च्छुभानि भानि ग्रहाश्च निजमित्रशुभांशभाजः १५ भजेन भुक्त्या नरभुक्तियोगेः ॥ ॐ ॥

तद्यथा यदा शून्यं लब्धं तदा प्रथमो वर्तमानः यदा एकं तदा द्वितीय इत्यादि अनेन विधिना प्रथमो द्रेक्काणो राश्याधिपस्यैव ।
द्वितीयस्तस्माद्राशेः पंचमाधिपस्य तृतीयो नवमराश्यधिपस्येति अथ द्वादशांशाः स्वगृहात् द्वादशांशपतयः स्युः स्वीयलब्धव
शात् द्रेक्काणवत् त्रिंशांशानां स्वामिन एवोक्ताः एवं षड्वर्गाधीशा उक्ताः अथैषां शुभत्वमाह शुभानीति शुभानां सौम्यग्रहाणां
भानि राशयः शुभानि स्युः यद्वर्गस्य राशेरधिपः शुभः स वर्गः शुभः स्यादित्यर्थः न केवलं राशिः किंतु ग्रहाश्च निजमित्रशुभांश
भाजः शुभः निजश्च मित्रं च शुभश्च तेषामंशो नवांशः तं भजंति तेन यथा स्वसुहृच्छुभानां नवांशस्थिता इत्यर्थः वर्गराशेरप्यधि

पः एवंविधस्तदैववर्गः शुभ इति भावः २५ अथ तिथ्यादीनां संधिकालमाह उपजातिका षष्टिगुणान् गुणाग्नीन् पृथक्पृथक्
भुक्त्यंतरभुक्तियोगैः भजेत्क्रमेण तिथीभयोगांतरनाड्यः स्युः भुक्त्यंतरं च भुक्तिश्च भुक्तियोगश्चेति तथा चंद्रार्कयोर्भुक्त्यंतरभु
क्तिश्चंद्रस्यैव योगश्चंद्रार्कभुक्तियोगः तद्यथा त्रयस्त्रिंशतं षष्ट्यासंगुण्य त्रिधा संस्थाप्य क्रमेण चंद्रार्कभुक्त्यंतरेण चंद्रभुक्त्या चं
द्रार्कभुक्तियोगेन च विभज्य तिथिनक्षत्रयोगानां संधिनाड्यः स्युरित्यर्थः तिथिशब्दस्य स्त्रीलिंगेपि सत्वात्कृदिकारात् ङीषिकृतेति
थीति सिद्धं उक्तं च सिद्धांते शशितनुविकलाभ्य इति एता एवं मध्यगत्या आनीय वक्ष्यति नक्षत्रयोगेत्यादिना चंद्रार्कयोः संक्र।

पृथक्पृथक् षष्टिगुणान् गुणाग्नीन् तिथीभयोगांतरनाड्य इंदोः पुण्या रवेः पुण्यतमास्त्विमास्युः २६
कुजादिकानामपि विंवलिप्ताः खषड्गुणाः स्वस्वजवेन भाज्याः २७ मणकालमाह इंदोरिति इमान्यनेनैव प्रकारेण साधिता

अंतरनाड्यः इंदोः पुण्या रवेस्तु पुण्यतमाः स्युः एतदुक्तं भवति रवेश्चंद्रस्यापि विंवत्रय स्त्रिंशत्कलाः अतोनयैव रीत्या त्रयस्त्रिंशतं षष्ट्या
संगुण्य स्वस्वगत्या विभज्य अंतरकालः स्यात् स चंद्रस्य पुण्यः रवेस्त्वतिशयितपुण्यः अयं कालो नक्षत्रयोराश्योर्वा क्रांतरालेभवेत्
संक्रमेणकाल इत्यर्थः २६ अथ भौमादीनामपि संक्रमणकालमाह उपजातिका कुजादिकानां भौमादीनामपि प्रागुक्ता विंवलि
प्ताः खषड्गुणाः स्वस्वजवेन स्वस्वगत्या भाज्याः संक्रमणांतराल कालो नाड्यादिको भवेत् अत्र विंवनिमध्यान्येवोक्तानि तेभ्यः
कृतो यं संक्रमणकालः सोपि मध्यो भवेत् तत्स्फुटभुक्तिविंवैः स्फुटः स्यात् तेषां भौमादीनां ग्रहगणितोक्त्या स्फुटभुक्तिभिः स्फुटविं

वैभ्यस्फुटकालः स्यात् एषांसंधिकालादीनामर्धेन दंताद्भयत्रेत्यर्थसिद्धं १७ अथऋत्वादिसंधीन्विवक्षुःऋत्वानयनंतावदा
ह उपजातिका एकगृहाधिकस्यएकराशियुक्तस्यसायनांशस्यअयमांशसहितस्यरवेर्यदंशवृंदंभासमसमूहोभवेत् तद्रा
शिद्वयभागैः षष्टिभिस्तष्टं भक्तंयल्लब्धंतेनवसंतादृसंतमारभ्यऋतवोभवंति मृगादिराशिद्वयभोगादित्युक्त्यामीनादौवसं
तारंभः अतउक्तं एकगृहाधिकस्येति यावद्भिरंशैरयनच्युतिः स्यादित्युक्त्वा नृसायनस्येत्युक्तं एवंकेचिदृत्वयनादीनिसा
यनार्कादिष्वंति तदभिप्रायेणोदग्रुक्तं केचित्तुकेवलादेवउभयादपिकेचित्कालनिर्णयकारादयः १८ अथऋत्वादीनांसंधि

नाड्यादिकःसंक्रमणांतरालंकालःस्फुटस्तत्स्फुटभुक्तिविंवैः १७ रवेर्भवेदेकगृहाधिकस्ययदंशवृं
दं खलुसायमस्य यदत्रराशिद्वयभागतष्टंलब्धंवसंतादृतवोभवंति १८ तत्संधयोगांगघटीसमाः
स्युर्द्विसंगुणाश्चेद्विषुवायनीयाः ससंधिसंधिः खलु यत्रशेषः शून्यंभवेदेषविशेषपुण्यः ॥ १९ ॥

कालमाह तेषांऋतूनांसंधयः अंगांगघटीसमाः षट्षष्टिघटिकातुल्याः स्युः तदंतास्त्रयस्त्रिंशद्घटिकाः पूर्वेपश्चाच्चेत्यर्थः चे
द्विषुवायनीयास्तर्हि द्विसंगुणाः द्वात्रिंशदधिकशतघटिकाइत्यर्थः विषुवंच अयनंचविषुवायने तयोरिमाविषुवायनीयाः वि
षुवंमेषतुलासंक्रमौ अयनंकर्कटमकरसंक्रमौतत्पूर्वेपश्चाच्चषष्टिघटिकाइत्यर्थः यत्रकालेशेषशून्यंभवेत् राशिद्वयभाग
तष्टमितिक्रियमाणेयदाशून्यंशेषंभवेत् एकस्यानोन्यस्यादित्यर्थः ससंधिसंधिर्भवेत् संधेरपिसंधिः संधिसंधिः एषका

लोविशेषपुण्यः अतिशयितपुण्यः अत्रसंधिसंधिः पुण्योविशेषग्रहणात्संधिकालेसाधारणपुण्यमस्तीतिसूचितं १९ अथैषांसंधीनां
फलमाह उपजातिका संधौतिथिनक्षत्रादिसंधिकालेपुरंध्रीस्त्रीशोकंसतिप्राप्नोति यदिसंधिसंधिस्तदापुरंध्रीवंध्यामृतप्रजावाभवे
त् अथैतत्प्रसंगेनमध्यरात्रसंधिकालयोः फलमाह वदंतीति निशीथमध्यंदिनसंधिषुऊढांविवाहितांऋतुनाविमूढां आर्तवर
हितांवात्स्यासुनयोवदंति वत्सस्यापत्यानिवात्स्याः निशीथोर्द्धरात्रः मध्यंदिनस्येतिमध्यंदिनंतेषांसंधयः तन्यविभ्रमणंसुक्तंग्रंथांत
रे मूर्तः कालोनिवसतिमहानिशायांचदिनदलेयस्मात् दशपूर्वेदशपरतस्तस्माद्वर्ज्यानिचपलानीति २० अथमूलादियो

संधौपुरंध्रीप्रचमेतिवंध्यामृतप्रजावायदिसंधिसंधिः वदंतिवात्स्याऋतुनाविमूढांनिशीथमध्यंदि
नसंधिमूढां २० मूलवैधृतवरीयसांचयत्पंचमेषुचतिथिष्ववांतरे रेवतींद्रफणिभोद्भवंतुदप्यागताद्वि
गुणमुत्सृजेत्सुधीः २१

गसंधीनांविशेषमाह रथोद्धतं मूलस्यवैधृतस्यवरीयांसस्य एषांयोगानांयत्प्रागागतं अवांतरं
यच्चपंचमेषुतिथिषुपंचमीदशमीपंचदशीषुयच्चरेवतींद्रफणिभोद्भवंरेवतीज्येष्ठाश्लेषोद्भवंतदपि आगतांदेवांतराद्द्विगुणंसु
धीः उत्सृजेत्त्यजेत् एतेषांमत्रादेतत्तुल्यंपूर्वः पश्चाच्चेत्यर्थः एतद्गंडांतसंज्ञं २१ अथतिथ्यादीनांसंधिव्यवहारार्थंमध्या
गत्यानीयपठति वसंततिलका नक्षत्रयोगतिथीनांसंधिषु एकानाडिकाक्रमेणतिथ्यष्टविंशतिपलैः सहिताउभयत्रपू
र्वंपश्चाच्चत्याज्या एकानाडिकापंचदशपलैःसहिताउभयत्रपूर्वंपश्चाच्चत्याज्याएकानाडिकापंचदशपलैःसहिता

नक्षत्रसंधिः अष्टपलैः सहितायोगसंधिः विंशतिपलैः सहितानिथिसंधिरित्यर्थः लग्नसंधिमाह कर्कालीति कर्कालिमी
नतनूनांकर्कवृश्चिकमीनलग्नानांसंधिषुदिक्पलानिदशपलानि उभयत्रत्याज्यानि एषांअंतान्पूर्वपश्चाच्चेतिशेषाणां
वृषादिलग्नानांविवरेषुसंधिषुपंचपंचपलानि उभयत्रत्याज्यानि एषसंधिरंशानामपिज्ञेयः लग्नोपलक्षणात् २२ अथ।
माससंधिमाह उपजातिका अमावास्यातिथिः पार्श्वयोस्तिथिद्वयेनसमंसहसार्द्धंसाकंसमंसहेत्यमरः चतुर्दश्या प्रतिपत्सहि
तेत्यर्थः मांगल्यंनउपादधातिनधारयति अत्रहेतुमाहलोकमितियस्मात्कारणात्तत्रतस्मिन्तिथित्रयेलोकंपृणश्चंद्रमाः

नक्षत्रयोगतिथिसंधिषुनाडिकैकातिथ्यष्टविंशतिपलैःसहितोभयत्र कर्कालिमीनतनुसंधिषुदिक्प
लानित्याज्यानिशेषविवरेष्वपिपंचपंच २२ अमातिथिःपार्श्वतिथिद्वयेनसमंनमांगल्यमुपादधा
तिलोकंपृणास्तत्रतिथेःप्रणेतायस्मान्नपीयूषवपुर्वपुष्मान् २३ ॥ लोकंपृणाति असौलोकंपृणः पृपालनपू
रणयोः कर्त्तरिशः खित्वात्नांलोकस्यपृणोऽइतिमुम् तिथेःप्रणेताप्रवर्त्तकः पीयूषवपुरमृतशरीरःवपुष्मान् प्रशस्तंवपुर्य
स्यासौवपुष्मान्नास्ति चतुर्दश्यादिषुकृष्णापक्षेएवंविधस्यचंद्रस्य अस्तंगतत्वादित्यर्थः चंद्रोह्यमृतकिरणोलोकाप्याय।
कस्तिथिप्रवर्त्तकइति अन्यैश्चंद्रवाल्यत्वात्द्वितीयानिषिद्धा २३ तन्मतंनिषेधयन्किंचिद्विशेषमाह उपजातिका।
अयंचंद्रमाप्रतिपत्समासोऽप्रतिपदंतेउदेतिचसामीप्येसप्तमी प्रतिपदंतेतत्समीपेइत्यर्थः दृक्कर्मादिसंस्कारवशात् ।

सउदितश्चंद्रः कृशोपिवर्धिष्णुतयाहेतुनाप्रशस्तः वर्धनशीलोवर्धिष्णुः तस्यभावस्तथायथाशिशुर्वर्धमानतयाप्रशस्
तेनदृष्टश्चंद्रोपीत्यर्थः अतोस्यबालत्वदोषोनास्तीतिसूचितं तस्यापिविशेषमाह द्वीपेति द्विर्गता आपोयस्मिन् तद्वी
पं तस्मादन्यद्वीपंद्वीपांतरंतत्रतिष्ठतीति द्वीपांतरस्थः देशांतरदृष्ट इत्यर्थः देशांतरदृष्टश्चंद्रस्तावद्विफलः तावत्के
षांयावत्पृथ्वीनयनाध्वनीनोनास्तिपृथ्वीशब्देनतत्रस्थाजनालक्ष्यंते तेषांनयनानिपृथ्वीनयनानि तेषांमध्यामार्ग
स्तस्मिन्नलंगच्छतीति पृथ्वीनयनाध्वनीनः अध्वनोयत्खावितियलंगाम्यर्थेखः आत्माध्वानोखेइतिअतः प्रकृतिन्वंय

उदेतिचांयंप्रतिपत्समाप्तौकृशोपिवर्धिष्णुतयाप्रशस्तः द्वीपांतरस्थोविफलोपितावद्यावन्नपृथ्वी
नयनाध्वनीनः २५ नोजन्ममासतिथिभेषुनचाधिकोनेमासेतिथौचपृथुमंगलमामनंतियज्ज्ये
ष्ठगर्भजमपत्यमुपेनमेतज्ज्येष्ठेमहोत्सवमवश्यमियान्नवृद्धिम २५॥९९ द्वापृथ्वीनयनाध्वनिर्द्वनसम
र्थः पृथ्वीनयनमार्गेसमइति एतदुक्तं भवतिशास्त्रेणादृष्टश्चंद्रोदेशांतरदृष्टइदंलंकापुरेर्कस्यपदोदयः स्कंदादिना
र्धयमकोटिपुर्यामित्यादिगोलवासनयाप्रसिद्धं अतःस्वदेशभूमिस्थितैर्यावन्नदृष्टस्तावद्विफलइत्यर्थः अभ्रा
दिनातुअदर्शनेनदोषइतिप्रसिद्धमेव २५ अथजन्ममासादीनांनिषेधमाहवसंततिलकाजन्मनिमासतिथिभा
नितेषुजन्ममासिजन्मतिथौजन्मनक्षत्रेवेतिपृथुमंगलंचोलोपनयनविवाहादिकंनोआमनंतिनकथयंति नचअ

थिकोमिमासे अधिमासेसंयमासेचेति अधिकोनेति यौचदिनवृद्धौदिनक्षयेचेति ज्येष्ठमासस्यविशेषमाह यज्ज्येष्ठेतियज्ज्येष्ठगर्भज मपत्यंपुत्रःकन्यावातज्ज्येष्ठमासेमहोत्सवंचौलोपनयनविवाहादिकंउपेतंप्राप्तंसन्नदवश्यंच्छिन्नंईयात्तत्प्राप्नुयात्तज्ज्येष्ठापत्यस्यज्ये ष्ठमासे मंगलंशुभंनेत्यर्थः २५ अथैषांगुणदोषाणांविवेककर्त्तुःप्रशंसामाहरथोद्धतं इतियदुक्तंगुणागुणमयंगुणाश्च अगुणा अगुणागुणाःतैःप्रचुरंगुणागुणमयं अतींद्रीयदृशोदिव्यदृष्टारोमुनीश्वराःनिरूचिरेनिजगदुः विदितजन्मतन्मार्गःलग्नलग्न धीःदैवविन्कीर्तिभाग्भवति तच्चतन्मतं अस्यतच्छब्दस्यपूर्वेणयच्छब्देनान्वयःजन्मचतन्मतंचजन्मतन्मतेयेनासौतथा स

इत्यतींद्रियदृशोनिरूचिरेयद्गुणागुणमयंमुनीश्वराः दैवविद्विदितजन्मतन्मतःकीर्तिभाग्भवतिल ग्नलग्नधीः २६ इतिविवाहवृंदावनेलग्नषड्वर्गाध्यायोऽष्टमः ८ ॥ अथगोधूलिकाध्यायःप्राचींकु कुंमचर्चितामिवदिशंमुक्ताफलस्रग्विणींकौसुंभांशुकभासिनीमिवदिशंप्राचेतसींदर्शयन् ॥ ९ ॥

वंविधगुणदोषविचारचतुरोलग्ननिहितैकबुद्धिःकीर्तिमान्भवतीत्यर्थः २६ इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांवत्सरात्मज गणेशदैवज्ञविरचितायांविवाहवृंदावनटीकायांविवाहदीपिकायांलग्नषड्वर्गादिशुद्ध्यधिकारोऽष्टमोऽध्यायः ८ सर्वेसर्वलग्ना

नांशुद्धिमभिधायेदानींगोधूलिकलग्नविशेषशुद्धिरारभ्यते तत्रतावत्तस्यकालंदर्शयन्स्वकविताकौशलंदर्शयति शार्दूलविक्री डितेन तावत्पर्यंतमंगलग्नसुरभीरेणोः कुमार्याःकरंपाणिंगृह्णतःस्वीकर्त्तुःपुरुषस्यमंगलंभवतिसुरभीणांधेनूनांरेणुःधूलिः

सुरभीरेणुः अंगेषु लग्नाः संसक्ताः सुरभीरेणवो यस्याः सा तथा धेनुधूलिधूसरायाइत्यर्थः तावत्कथं यावद्रविः सूर्यः संध्याकुरंगी
दृशा सह करग्रहं याति कुरंग्या दृगिव दृग्यस्याः सा तथा मृगलोचना संध्येव कुरंगीदृक् संध्याकुरंगीदृक् तथा अत्र संध्या सायंसंध्येवतत्र
सुरभीरेणूनां संभवात् किं कुर्वन्सन् कुंकुमचर्चितामिव प्राचीं दिशं प्रति आत्मानं दर्शयन् इवोत्प्रेक्षायां कुंकुमेन चर्चितां मंडितां तां दृशेत्यि
जंतत्वाह्निकमेकत्वं सायंकाले प्राच्यां कुंकुमसदृशः स्वाभाविकः संध्यारागः स कुंकुममिवेत्युत्प्रेक्षा कथंभूतां प्राचीं मुक्ताफलस्र
ग्विणीं मुक्ताफलानां स्रक् मुक्ताफलहारः सोस्ति यस्याः सा मुक्ताफलस्रग्विणी तां मत्वर्थीयो विनिः अर्थान्नक्षत्रमालेव मुक्ताफल
स्रक्कामिव दर्शयन् प्राचेतसीं दिशमिव प्रचेतसो वरुणस्येयं प्राचेतसी तां प्रतीचीं इव यथार्थे यथा प्राची तथा प्राचेतसीमि

यावद्याति करग्रहं सह रविः संध्याकुरंगीदृशा तावन्मंगलमंगलग्नसुरभीरेणोः करं गृह्णतः १ उत्कर्णा
तर्णकविलोकनवल्गुवल्गत्पीनस्तनोद्घृषितदुर्धरधेनुधूलिः ॥ ११ ॥ तितेन प्राचीं दिशं प्राचेतसीं च दिशं दर्शयन्नि

ति भावः कथंभूतां प्राचेतसीं कौसुंभांशुकभासिनीं कुसुंभ्याः पुष्पाणि कुसुंभानि तैः रक्तं कौसुंभं तच्च तदंशुकं च तेन भासते सा तथा अर्था
त्संध्याराग एव कौसुंभांशुकमिति यद्वा कौसुंभांशुकमिव भासने सा तथा यावत्सायंसंध्याकाले सतादृशः संध्यारागः सुरभीरेणव
श्च दृश्यंते तावत्काले करग्रहकर्तुर्मंगलं स्यादिति तात्पर्यार्थः १ अथ गोधूलिकप्रशंसां तदधिकारिणश्चाह वसंततिलका पंच
श्लोकाः उद्ध्वीकर्णौ येषां ते उत्कर्णाः ते च ते तर्णकाश्च तर्णकावत्साः तेषां विलोकनं तेन वल्गवः शोभमानाः वल्गंति तावल्गंत्यः

वल्गानं गतिविशेषः पीना मांसला स्तना यासां ता पीनस्तनाः उद्धुत्कर्षेणाहृषिताः संतुष्टा उद्धृषिताः हर्षेर्निष्ठायां वेट्‌त्वेदुःखेन धर्तुं शक्यं तेनाः दुर्धराः उत्कर्णेन र्णक विलोकनेन वल्गा वश्चना वल्गान्यः पीनस्तना उद्धृषिताः दुर्धराश्चता धेनवश्चतासो धूलय स्ता स्तथा नाः कर्मगो धूलिकं लग्नं कर्तुं गोप पृथग्जनानां सृजत्युत्पादयति ददातीत्यर्थः गवां धूलयस्तत्र भवं तदुपलक्षितं का लेजातं लग्नं तद्गो धूलिकं गोपाः पशुपालकाः पृथग्जना हीनवर्णाः गोपादीनां गोधूलिकलग्नेन एवंविधधेन दे॰ एवंती तिभा वः अस्य माशस्त्यमाह दोषैरिति कथंभूतं लग्नं अन्यैर्महद्भिर्दोषैः अनूनं सहितमपि अयं भावः गोधूलिकलग्ने सदा सम

गोधूलिकं सृजति गोपपृथग्जनानां दोषैर्महद्भिरपि लग्नमनूनमन्यैः २ गोधूलिकेपि विधुमष्टमष

ष्ठमूर्तिं यन्मोचयंति तदयं स्वरुचिप्रपंचः ॥ ९९ मः सूर्योस्त्येव अयं महादोषः मदनमूर्तिशयइत्युक्तत्वात् एतदन्यै

र्महादोषैरष्टमभौमादिभिः सहितमपि लग्नं शुभं भवेदिति यद्येवं तर्हि केचित्षष्ठाष्टमचंद्रे सति लग्नस्य भंगमाहुस्तन्निरस्य

ति २॥ गोधूलिकेपि अष्टमषष्ठमूर्तिं विधुं यत्केचिन्मोचयंति त्याजयंति तत्तस्मात्कारणादयं स्वरुचिप्रपंच [illegible]

च अष्टमषष्ठे तयोर्मूर्तिर्देहो यस्यासौ तथा अष्टमषष्ठस्थित इत्यर्थः तद्वाक्यं त्वजामित्रं न विचिंतयेद्गृहयुतमित्यादि हित्वा

चंद्रमसं षडष्टमगतं गोधूलिकं शस्यते इति अयं स्वरुचेः स्वस्याभिरुचेः प्रपंचो विस्तारः यद्वा स्वरुच्या कृत्वा प्रपंचो व्या

मोहनं जनानां तस्मात्कुतः यस्मादिदं गोधूलिकं विवाहधिष्ण्यैः सह पंचांगशुद्धिमयमेव पंचांगशुद्ध्या प्रधानं पंचांग।

शुद्धिमयं गोधूलिके विवाहनक्षत्रेषु सत्सु पंचांगशुद्धिरेव मुख्या नन्वन्यत् लग्नशुद्ध्यादिकमिति पंचांगादीनि तिथ्यादीनि प्रसि
द्धानि तेषां शुद्धिः स्वाभाविकदोषविरहः यथा रोहिण्यादिषु विवाहे हितत्वात् न हि विवाहधिष्ण्यैरितिपौनरुक्त्यं तन्नक्षत्रस्य प्राधा
न्यात् उक्तधिष्ण्यमधिकृत्य पंचांगशुद्धिर्विलोक्येत्यर्थः एतदग्रे प्रपंचयिष्यामः एतत्कथं यस्मात्कारणादिदं गोधूलिकं सततं नि
त्यं अस्तगते समगते पतंगे सूर्ये सति भवेत् एतादृशे महादोषे गृहीते सति किं त्वन्ये षष्ठाष्टमचंद्रादय इति भावः [illegible]
भौमादयोपि निराकृताः किंच ३ इहास्मिन् गोधूलिके अंशो नवांशः स्वभर्त्रा स्वस्वामिना दृष्टयुतो नास्तु लग्नं च स्वभर्त्रा दृष्टयुतमा[illegible]

पंचांगशुद्धिमयमेव विवाहधिष्ण्यैर्यस्मादिदं सततमस्तगते पतंगे ३ नांशो न लग्नमिह दृष्टयुतं स्वभर्त्रा ॥
नाकारसौरतमसामपि संगमंगः किं चंद्रचारभयमेकमिहास्तु किं चिन्नात्र प्रमाणवचनं किमपि श्रुतं ॥

अर्कारसौरतमसां सूर्यभौमशनिराहूणां संयोगस्तेन भंगो लग्नभंगः सोपि नास्तु एवं सत्येकं चंद्रचारभयं किमस्तु चंद्रस्य चारस्तस्मा
द्भयं हित्वा चंद्रमसं षष्ठाष्टमगतमिति एतदेकं कथमस्त्विति अपि तु तदपि नास्तु नन्वत्रागम एव प्रमाणमिति चेत्तत्राह किंचे
ति किंच अन्यच्च अत्रास्मिन् चंद्रचारविषये वो युष्माकं प्रमाणवचनं किमपि न श्रुतं अस्मिन्विषये यद्वाक्यं प्रमाणीकर्तव्यं
तादृशं महर्षिसंमतं वाक्यं नास्तीति भावः ४ न ह्यत्र किं विलोक्यमिति आह तद्गोधूलिकं शनौ शनिवारे सार्कं कार्यं दृश्ये रवौ
सतीति चित्रशिखंडिनः सूनौ गुरुवारे विरविकार्यं विगतो रविर्यस्मिन् न हि रवि अस्तंगते अर्के सतीति कस्मात् कुलिकयाम

वि·वृं· दलोपलंभात् कुलिकस्य यामदलंचतयोरुपलंभः प्राप्तिः शनौ हि रात्रौ प्रथममुहूर्ते कुलिकः अतः सार्कं गुरौ तु अष्टमयामार्धं अ·
टी· अन्तो विरवौ इति केवलमिदमेव पंचांगमध्ये वारदोषसद्भावात् ननु अन्यदितिरूननत् किं तत्राह प्रायेणेति संकरेण जातिसंकरेण भ ९
५३ वंतीति संकरभुवः तेषां हीनवर्णानां करपीडनं प्रायेण बाहुल्येन अशुभक्षेपक्रूरक्षणेषु शुभकृत्स्यात् क्रूरक्षणं च पूरुषस्य
क्षपक्षौ अशुभौ च तौ क्षपक्षौ च तेन तथा क्रूरश्चासौ क्षणश्च स तथा अशुभक्षेपक्षौ च क्रूरक्षणश्च तेन तथा एतदुपलक्षणा
दुष्टवारयोगादिष्वपि शूद्रेष्वपि विहीनवर्णानां पाणिपीडनं शुभं किं पुनः पंचांगशुद्धावित्ति भावः तथा च शौनकः अंत्या
नामशुभर्क्षेइत्यादि ५ यदुक्तं सार्कमित्यादि तत्परिमाणमाह अत्रास्मिन्नगो धूलिके यस्मात्कारणादुभयत्र अर्धास्त

सार्कं शनौ विरवि चित्रशिखंडिसूनौ तत्केवलं कुलिकयामदलोपलंभात् प्रायेण संकरभुवामशुभर्क्षप

मयात्पाग्पश्चाद्व घटिकादलमिष्टमाहुः तत्तस्मात्कारणादंबरमणेः ११ क्षक्रूरक्षणेषु शुभकृत्करपीडनं स्यात् ५
सूर्यस्य अर्धविंबोपि कालो न ग्राह्यः अर्धविंबकाले यस्मिन्सतु यातर्हि तद्वाचकवाक्यानां अर्धोदिते धास्ते इति सूर्ये वि·द·
शंगतइत्यादीनां गतिमाह कालार्गलेति इयं तपनार्धविंबवेलाव्यवस्थितिः कालार्गला नियतैयमुनिभिः रचैयाबभूवे अ तम·
रचिणिजंताद्वृत्तिः कर्मणि लिटि भुवोनुप्रयोगः तपनस्य अर्धविंबं तस्य वेला कालः तस्य व्यवस्थितिरवस्थानं काल ५
स्य अर्गला तस्या नियतिर्नियमः इयमर्धविंबात्मिकावेलाव्यवस्थितिः कालमध्यनियमाय रचिता किंतु तत्पूर्वं त·

त्पश्चाच्च कालांतरमस्ति अर्धघटिकात्मकत्वांनरदर्शनादिति भावः तथाचाहुः दिनांतेसूर्यविंबार्धपूर्वंपश्चाद्भदीदलं कालार्गलेववे लायांधात्रीह्यूहायनिर्मितेति अत्रगोधूलिकेपिविधुमष्टमषष्ठेत्यादियदुक्तंग्रंथकृतातत्सम्यग्विचारपदवींनाधिरोहति तथाहियदु क्तोत्रहेतुः पंचांगशुद्धिमयमेवविवाधिष्ण्येरित्यादिना तत्रपृष्टतेकेयंपंचांगशुद्धिरिति पंचांगानितिथ्यादीनिप्रसिद्धानि नारद सिष्ठादिभिः पंचांगशुद्धिविरहदोषस्त्वाद्यः इत्यादिनामहादोषप्रकरणेभिहितानि तेषांशुद्धिर्दोषविरहः दोषोद्वि[illegible] गंतुकश्चेति यस्मिन्कर्मणियदभिहितंनतिथ्यादिकंतस्मिन्प्राकृतिकोदोषः यथाविवाहेदर्शव्यतिपातभरण्यादौ आगंतुकोग्र हादिजनितः यथातिथौदग्धत्वं नक्षत्रेपापवेधादिकमिति अतः पंचांगानांप्रकृतिकदोषएवात्रशुद्धिः नत्वागंतुकदोषविर

अत्रोभयत्रघटिकादलमित्यमाहुर्ग्राह्यस्तदंवरमणेरपिनार्धविंबः ॥

हः तस्ययोगकरणयोरनभिधानात् अपिचशुद्धिशब्देन आगंतुकदोषविरहेउच्यमानेवारदोषःखार्जूरिकसमांघ्रिभमित्या दिनारदादिपठितेषुदोषेषुपौनरुक्त्यापत्तिः एकविंशतिपरिगणनाया असंभवश्चतस्मात्पंचांगानांप्राकृतिकदोषविरहएव शुद्धिरितिनिश्चितं अतएवंविधायांपंचांगशुद्धिस्तन्मयमेवगोधूलिकंइत्युक्तंभवति उतयदीदृशंब्रूषे पंचांगशुद्धिमयमेवविवा ह धिष्ण्येरिति वदतोयमाशयः विवाहविहितनक्षत्रेसतिपंचांगानांग्रहादिजनितदोषाभावलक्षणाशुद्धिर्विवक्षिता तद पिनयोगकरणयोस्तस्यासंभवात् यथासंभवमितिचेत्तदपिन पंचपदस्यवैयर्थ्यात् अतः शुद्धिशब्देनप्राकृतिकदोषाभावः

वि·वृं· स्वी कर्तव्यस्तर्हि पंचांगशुद्धिवाद्यैः सार्कं शनावित्यादिना कुलिकार्धयामौ कथं त्यज्येते वारदोषादिति चेन्न नारदवसिष्ठा अ·
टी· दिभिः पंचांगशुद्धिविरहइत्यादि पठितदोषेषु वारदोषस्य पृथग्ग्रहणात् तर्हि कुलिकं क्रांतिसाम्यं चेत्यागमबलात् कुलिका ९
५४ र्धयामौ त्यज्येते यद्येवं षष्ठाष्टमचंद्रेणा किमपराद्धं सोप्यागमबलात्त्यज्यते नात्र प्रमाणवचनं किमपि श्रुतमपि चेत्तद्दीपिन य
त आगमप्रमाणवाक्यानि संत्येव षष्ठाष्टमे मूर्तिगते च चंद्रे गोधूलिके मृत्युमुपैति कन्या कुजेष्टमे मूर्तिगतेथ वास्ते सुरस्य नाशं।
प्रवदंति गर्गाः धिष्ण्यं क्रूरयुतं त्याज्यं मूर्तौ षष्ठाष्टमे चंद्रं कुजं रंध्रास्तलग्नगं विनारंध्रं शुभैर्युक्तं गोधूलं शुभदं भवेदित्यादीनि एता
न्येव बहुसंमतानीति चेन्न दीपिन मत्याख्येयः पाक्षिकोपीह दोषइत्युक्तत्वात् किं पुनर्बहूक्तेः अतः षष्ठाष्टमचंद्रादयो गोधूलिके।

कालार्गलानियततये नपनार्धविंबवेलाव्यवस्थितिरियं रचयां बभूव ६ इति विवाहवृंदावने गोधूलिका

उक्तदोषास्तेपि त्याज्या इति सिद्धं ६ इति श्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशदैव ९ ध्यायो नवमः ९॥
ज्ञविरचितायां विवाहवृंदावनटीकायां विवाहदीपिकायां गोधूलिकाध्यायो नवमः ९ अथ विवाहे मासगोचरे [illegible]
रव्यायत्ते तत्रादौ सौरचांद्रमासयोर्विचारमाह मंदाक्रांतायस्मात्कारणाच्चैत्रे मासि शुक्ल प्रतिपदि तिथौ रवेर्वासरे सर्वैर्गगन राम·
गतिभिः रव्यादिग्रहैः मेषादौ स्थितैर्भूर्भुवः स्वः प्रवृत्तिः आसीत् भूर्भुवः स्वरित्यव्ययानि क्रमेण लोकत्रयवाचकानि तथा ५४
चोक्तं भूर्लोकाख्योदक्षिणो व्यक्षदेशात्तस्मात्सौम्योयं भुवः स्वश्च मेरुः इति अतः पृथिवी सत्वल्लोकत्रयाधिष्ठितास्पष्टां लोका

त्तोप्रवृत्तिः प्रथमनिर्माणं सृष्टावभवत्कमलोद्भवेनेतिलंकानगर्यामुदयाच्चभानोरितिचयदुक्तं तत्पौषमासेमृगमुख
गतेमकरादिस्थितेभास्वतिभास्करेनासीत् तस्मात्कारणात्परिणायविधौइंदुमासश्चांद्रमासः श्रेयान् श्रेष्ठउक्तः अयं
भावः लंकायांक्षितिजगतयोर्मेषादिस्थितिचंद्रार्कयोः किललोकत्रयस्ययुगपत्प्रवृत्तिः तत्रचंद्रार्कयोः सम[illegible]त्वाच्चांद्र[illegible]
सादिः सएवमेषगतार्कत्वात्सासएवचैत्रमासः तदानीमादित्यस्यैवहोराअतोर्कवारः इत्यादिसर्वंपौषमक[illegible]दिस्थितेक[illegible]
टतेयतः सौरवर्षमासादेः प्रवृत्तिः संहिताकारैर्मकरादेरेवस्वीकृता उक्तंचमृगादिराशिद्वयभानुभोगादितिअतश्चं[illegible]

अथमासगोचरविचाराध्यायः चैत्रेमासिप्रतिपदिदिनेयोवासरेर्कस्यसर्वैर्मेषादिस्थैर्गगनगतिभिर्भूर्भु ६
वःस्वः प्रवृत्तिः सएवपौषमृगमुखगतेभास्वतिस्यान्नवासावुक्तः श्रेयान्परिणयविधौविंदुमासोस्तितस्मा

त्स्य इतिग्रंथकारोक्तिः नैतच्चतुरस्रं प्रवृत्तिकालेमेषादिगतार्कत्वात्सौरमासस्यापिप्रवृत्तेःसाफल्यकीर्तनायैव वास्तवंतुमेषा
देरेवग्रहगणितेप्रसिद्धा तथाचोक्तं दिनंसुराणामयनंयदुत्तरमित्यादि किंच प्रवृत्तिकालेचांद्रदिनवर्षादेरपिप्रवृत्तेस्तस्यापि
मुख्यत्वंकथन्नवक्तव्यंतस्मादनयायुक्त्याचांद्रमासस्यश्रेष्ठत्ववक्तुमनुचितं किंतुयुक्तंतरसंहितागमवलात् तदुच्यतेतत्रसूत्रे
णायुक्तःकालः सास्मिन्पौर्णमासीतिसंज्ञायामितिचपाणिनेरनुशासनात्पौषीत्यादिसंज्ञासौरादौनोपपद्यते तस्माच्चांद्रमास
एवमुख्य इतिअतएवाहनारदोपि यस्मिन्मासेपौर्णमासीयेनधिष्ण्येनसंयुता तन्नक्षत्राह्वयोमासःपौर्णमासीतदाह्वया

तन्यसौ शुक्लकृष्णाख्यौ देवपित्र्यौ च तावुभाविति अभिधानं च पक्षौ पूर्वापरौ शुक्लकृष्णौ मासस्तु तावुभाविति अतएव सि
द्धांतेप्युक्तं मासास्तथा च तिथयस्तु हि नाश्मानात् इति अतः सौरादौ मासप्रयोगो गौणवृत्त्या योजनीय इत्यस्माकं सिद्धांतः
तर्हि रवेर्वैसारणमुत्तरायणमिति विवाहे सौरमासाः कथमुक्ताः नाषाढप्रभृतिचतुष्टये विवाह इत्यनेन चांद्रमासा ग्रंथांत
रे उक्ताः १ अनयोर्विरोधे सति सयुक्तिकं निर्णयं वक्तुं पूर्वपक्षमाह मंदाक्रांता सुंदरीणामुपयामे विवाहे मृगयुजि मकर
गते रवौ पौषो नेष्टः मकरगतार्कस्य शुभत्वेपि अशुभपौषयोगात्स नेष्ट इति भावः ननु विपरीतं कुतो न स्यादित्यत्राह आह

नेष्टः पौषो मृगयुजि रवावादृतश्चेत्प्रवीणैश्चारुश्चैत्रोप्यजसहचरे भास्करे सुंदरीणां मांडव्याद्यैः
स्मृतशुभफलस्यास्य किं नोपयामे मीनोपि स्यादविकृतफलः फाल्गुनस्य प्रसंगात् २ ॥ ॥

तइति प्रवीणैः पंडितंमन्यैः मृगयुजि रवौ पौषश्चेदादृतः स्वीकृतः मकरार्कस्य शुभत्वात् तदा चैत्रोपि अजसहचरे मेषग
ते भास्करे सति चारुः शुभं स्यात् न चैवमस्ति किंच अस्य प्रसिद्धस्य फाल्गुनस्य मांडव्याद्यैः स्मृतशुभफलस्य प्रसंगाद्योगा
त् मीनो मीनगतार्कोपि अविकृतफलः किं न स्यात् अपितु अविकृतफल एव न विकृतं फलं यस्यासौ तेषां यथावत् शुभफ
लमेवेत्यर्थः शुभस्यापि फाल्गुनस्य योगात् दुष्टोपि मीनो दुष्टफल एवेति भावः न चाप्येवमस्ति एवं सौरप्राधान्यं स्वीकर्तु
रनिष्टद्वयं २ एवं सति सिद्धांतमाह उपजातिका यदि फाल्गुनेझषो मीनगतार्कस्तदा न निंद्यः चांद्रस्य मुख्यत्वात् एत

त्प्रसंगेनव्रतबंधेपिनिर्णयमाहमेषइति मेषोमेषगतार्कस्तुयदिवैशाखगतस्तदाननिंद्यः मेषेर्केचव्रतंननहीत्युत्तरेणुभ
स्यापिमेषस्यशुभत्वेवैशाखयोगाच्छुभत्वमितिभावः प्रकृतमाह मधाश्विनेति मधाश्विनौचैत्रमासगतौद्वौमीनमेषग
तार्कावपिवर्जनीयौ चैत्रस्यदुष्टत्वात् मीनस्तुस्वरूपतएवाशुभः मेषस्तुचैत्रयोगादिति चांद्रस्यमुख्यत्वादितिसर्वत्र
हेतुः इत्यादिवाचांद्रत्वादिवक्षिणांयुक्तिरियमेव इत्यादिकमुक्तवतांयुक्तिरियमुक्तैवेत्यर्थः ३ यदिहिचांद्रमुख्यत्वंत
दाप्युपयुक्तसौरमानेकथमुक्तमित्याशंक्याह शालिनीयदिप्रायोवाहुल्येनसौरमानंविवाहेस्वीकृतंनतदापोलिनचेत्

झषोननिंद्योयदिफाल्गुनेस्यादजस्तुवैशाखगतोननिंद्यः मधाश्विनौद्वावपिवर्जनीयावित्यादि
वाचामियमेवयुक्तिः ३ प्रायःसौरमानमिष्टंविवाहेतत्किंचांद्रमाससमाहुःफलेनयस्मात्सम्यक्
तत्फलाप्तिस्तदैक्येसौरोमासःकेवलःकिंचिदूनः ४॥ ११ मासंकिमाहुःशौनकादयःधनमानपरिभ्रष्टाचै

त्रेचात्रसमैथुनात्वसतीत्यादिना यस्मादेतौसौरचांद्रमासौविवाहेउक्तौतस्मात्तदैक्येतयोःसौरचांद्रमासयोरेकत्वेसतिफ
लाप्तिःसम्यक्परिपूर्णास्यात् केवलःसौरमासःचांद्रापेक्षयाकिंचिदूनः चांद्रस्यमुख्यत्वादित्यर्थः ५ एवंसौरचांद्रयोर्ब
लाबलमुक्त्वागोचराष्टकवर्गयोर्बलाबलमाह रथोद्धतानि ३ योषितांस्त्रीणांगुरुपतंगयोःगुरुसूर्ययोःगोचरेशोभनेस
ति गोचरविधिनागुरुबलेरविबलेचसतीत्यर्थःकरग्रहःशुभकरःस्यात् तदन्यये तस्यगोचरबलस्यान्ययेअलाभेस

ति अष्टवर्गविधिनागुरुपतंगबलेसतिमतांतरमाहसूर्यशुद्धिमिति अपरेनृणांपुरुषाणांसूर्यशुद्धिंजगुः ननुगुरुशुद्धिंगोचर
विधिनातल्लाभेअष्टवर्गविधिनेतिउक्तंचप्राक् भानुरप्युपचयेति पुरुषाणांगुरुशुद्धिस्तुञ्जनवंधस्य अतोनविवाहे शूद्रा
दीनांतुञ्जनवंधाभावाद्विवाहस्यगुरुशुद्धिःसूर्यशुद्धिश्चेति ५ नन्वत्रगोचरस्यकथंमुख्यत्वंतत्राहजातकेअष्टकवर्गफल
मेवास्तितत्रयच्चंद्रराशिफलंतदेवगोचरफलंसंहितासुपठितं अतोस्यअष्टवर्गफलस्यपरिणयेतिमुख्यताकिंनस्यात्
गोचरफलंह्येकस्माच्चंद्रराशेरेव अष्टवर्गफलंत्वष्टराशिभ्यःअतोस्याधिक्यात् परिणयेपितत्प्राधान्यंकथंनस्यादिति

योषितांगुरुपतंगगोचरेशोभनेशुभकरःकरग्रहः अष्टवर्गविधिनातदत्ययेसूर्यशुद्धिमपरेनृणांज
गुः ५ अष्टवर्गफलमेवजातकेनास्यकिंपरिणयेपिमुख्यता सत्यमुद्वहेमजन्मशास्त्रयोरन्यतामुनि
भिरेवसंस्मरे ६ क्रूरमष्टममरिष्टमिष्टदंसप्तमंशुभमुशंतिजन्मनिनेयमुद्वहनरीतिरित्यसावत्रगोच

भावःसनदर्थांगीकारेणपरिहरतिसत्यमिति जातकेअष्टवर्गफलंमुख्यमितिमन्यामहेपरि ९ रपथोरथोद्धतः ५
णयेपिमुख्यत्वेतिनसह्यामहइतिकथंउद्वहजन्मशास्त्रयोःविवाहशास्त्रजन्मशास्त्रयोरन्यता अन्यत्वंमुनिभिरेवसं
स्मरेस्मृता विवाहशास्त्रस्यजन्मशास्त्रस्यचभेदोमुनिभिरेवस्मृताइति ६ अत्रोदाहरणमाहजन्मनिजन्मकालेअष्टमं
क्रूरमरिष्टमशुभमुशंति सप्तमंशुभंशुभग्रहंइ ष्टदंशुभप्रदमुशंतिकांक्षंतिशुभयः ह्ययमुद्वहनरीतिर्विवाहमार्गेनभवति

तथाहि जन्मकालेऽष्टमः क्रूरग्रहोऽशुभः विवाहे शुभः जन्मकाले सप्तमः शुभग्रहः शुभः विवाहे त्वशुभः अतोऽनयोः शा
स्त्रयोरन्यथात्वं इति हेतोरत्र विवाहे गोचरपथो गोचरमार्गः रथोद्धतरथैः रुद्धतः अतिघृष्टः अस्य मार्गेऽन्वेषः गोचरमा
र्गः पारं पर्यागतः स्फुट इत्यर्थः रथोद्धतं वृत्तिच्छंदसोऽपि नाम सूचितं ७ इति श्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांवत्स
रात्मजगणेशदैवज्ञविरचितायां विवाहवृंदावनटीकायां विवाहदीपिकायां मासगोचरविचाराध्यायो दशमः १०
अथ भानि स्विकं भावफलमुक्त्वा योगाजमाह शालिनी चक्रस्य प्राचि अर्द्धे पश्चादर्द्धे क्रमेण क्रूराक्रूरैः कृत्वा चक्रोम

इति विवाहवृंदावने मासगोचरविचाराध्यायो दशमः १० अथ ग्रहयोगाध्यायः चक्रस्यार्धे प्राचि
पश्चात्क्रमेण क्रूराक्रूरैश्चक्रमित्यामनंति अत्रोढायाः सुभ्रुवः स्वैरिणीत्वं भ्राम्यत्युच्चैश्चक्रवृत्ति

तियोगमामनंति मुनयः स तदुक्तं भवति दशमभावभागानारभ्य चतुर्थभावभागपर्यंतं चक्रस्यपूर्वा ‹‹ तद्वृत्तिः १
र्द्धं चतुर्थभावभागानारभ्य दशमभावभागपर्यंतं पश्चिमार्द्धं तत्र चक्रस्य पूर्वार्धे यदा क्रूरग्रहाः पश्चिमार्धे सौम्यास्तदा
चक्रं नाम योगः स्यादिति अस्य फलमाह अत्रेति अत्र योगे ऊढायाः परिणीतायाः सुभ्रुवः सुष्ठु भ्रुवौ यस्याः सा सुभ्रूः त
स्या योषितश्चित्तवृत्तिः मनोवृत्तिः स्वैरिणी त्वपोंऽश्वल्पविषये चक्रवदुच्चैर्भ्रा यति चतुर्थे स्वैरिणी प्रोक्ता पंचमे वध
कीसमृतेति स्मृतिः चतुर्थे चतुर्थे पुरुषोपभोगेऽपि अल्पविषये तस्या मनोवृत्तिरतितरां चक्रवद्भ्रमतीत्यर्थः अयं

सर्वग्रहकृतोयोगः इनविलं विनानि तनुलग्नंनिमीलनमष्टमं तत्रगतैः क्रमेणाशुभाशुभैः लग्नस्थैः शुभैरष्टमस्थैः पापग्रहै
रित्यर्थः अयं ध्वजइतियोगः इहास्मिन्योगेकृतोद्वहनाद्वधूः सगुणलाभवती भवति कृतमुद्वहनंयस्याःसातथागुणैः सहव
र्तमानः सगुणः सचासौलाभश्चसोस्यास्तीति सगुणलाभवती पुनः कथंभूताइंगितैः स्वचेष्टितैः हावभावादिभिः प्रियमनोयमनो
न्मुखविभ्रमाप्रियस्यभर्तुर्मनः प्रियमनः तस्ययमनमाकर्षणंतत्रोन्मुखः विभ्रमोविलासोयस्याःसातथा विभ्रमोभ्रांतिर्विलासयोरिति
विश्वः २ अखिलानिचतानिकेंद्राणिचतेषांसमाहारस्तेनथाटच् चतुर्ष्वपिकेंद्रेषुगतैः खलखेचरैः पापग्रहैः वापिनामयोगोभ

तनुनिमीलनगैश्चशुभाशुभैर्ध्वजइतीहकृतोद्वहनाद्वधूः सगुणलाभवतीभवतींगितैः प्रियमनोयमनो
न्मुखविभ्रमा २ अखिलकेंद्रखैः खलखेचरैर्भवतिवापिरिहार्पितपुंस्करा युवतिरुज्झितकांतगृहा
वति इहास्मिन्योगे अर्पितपुंस्करा अर्पितोदत्तः पुंसेवरायकरोययासा पि गृहेजनयितुः कुरुतेकुतोत्सवान् ३ ॥
परिणीतेत्यर्थः युवतिः स्त्री उज्झितकांतगृहासती उज्झितंत्यक्तंकांतगृहंभर्तृगृहंययासातथाजनयितुःपितुर्गृहेकुरुतेत्सवान्कु
कुते कुत्सितानिकृतानिकुरुतानिकुशब्दाःतेषामुत्सवाआनंदाः ३ गगनेदशमेतोयेचतुर्थेतपोनवमेतेषुयथातथंस्थितैः शुभग्र
हैः शंखसंज्ञंयोगंभृगुमुनिर्गदति असौयोगः अशमसुखंसकलयति निघ्नंनिवध्नातिनिराकरोतीत्यर्थः केनपरिणयेनकासांपयोरुह
चक्षुषांपयोरुहंकमलंतद्वच्चक्षुर्यासांतास्तथातासांस्त्रीणांकथंभूतानांधनयशोनयशोभितनुश्रियांधनंचयशश्चनयश्चतैःशो

भतेसा धनयशोनयशोभिनी तनोर्वपुषः श्रीःकांतिः तत्र श्रीर्धनादिशोभिनी तनुश्रीर्यासांतास्तथा ४ वसंततिलका एकादशे
कुजरवीसपत्नेशत्रौषष्ठेरविजःशनिः वित्ते धने विधुःतपस्विनवमेशोषनभश्चराःकुजरविशनिचंद्रव्यतिरिक्ताः श्रेस्युःतदा
श्रीवत्सोनामयोगाः एषयोगः रूपेणारिक्तारूपरिक्तासौंदर्यहीना तामपि स्त्रियं सुखयतिकथंभूतां सौभाग्येति सौभाग्यस्य
भोगःतस्यभरोभारःतस्यभंगिःरचनातयातरंगितानितरंगा जाताःयेषुतानित्तरंगितानितानिअंगानियस्याःसातथा ५ शालि
नीमूर्तौलग्नेसौम्याःस्वांत्यराश्योर्द्वितीयद्वादशयोर्यातातथाअसौम्याःपापाःकार्मुकनामयोगंकुर्युःअस्मिन्योगेपरिणीताकन्य

गगनतोयतयस्सुमभैर्भृगुर्गदतिशंखमशंसवलयन्यसौ धनयशोनयशोभितनुश्रियांपरिणायेनय
योरुहचक्षुषां ४ एकादशेकुजरवीरविजःसपत्ने वित्ते विधुस्तपसि शोषनभश्चराश्चेत् श्रीवत्सए
षसुखयत्यपिरूपरिक्तां सौभाग्यभोगभरभंगितरंगितांगीं ५ सौम्यामूर्तौस्वांत्यराश्योरसौम्याःकुर्युर्योगं
कार्मुकंकन्यकास्मिन् हत्वाकांतं कांतवेषाविषाद्यैर्वेश्यारामंरंरमीतिस्वतन्त्रा ६ ॥२२ कांकांतवेषासतीवे

श्यारामंरंरमीति अतिशयेनरमतइतिरंरमीतियङ्लुकवेश्याःरमयंतीतिवेश्यारामःवेश्योपभोगीतमप्येषा अतिशयेनर
मयतीति कथास्वतन्त्रानिजोपभोगकौशलेनकिंकृत्वाविषाद्यैः विषशस्त्रादिधनादिभिःकांतंभर्त्तारंहत्वा ६ सूनौपंचमेगु
रुःदुश्चिक्येतृतीयेसांगिराःसगुरुःगौररश्मिश्चंद्रस्तदांगनाभ्युन्नमश्चेत्स्यात् अंगनायाअभ्युन्नमोभ्युदयःविवाहइति।

वि.रं. टी. ५८ | अ. ११

यावत् यद्वा अंगनाभ्युद्गमः कन्यालग्नतदाद्ये आनंदो नाम योगः तेन योगेन सुंदरी सांद्रसौख्या सांद्रं निविडं सौख्यं यस्याः
सा तथा वंशयोः पितृभर्तृवंशयोरानंदं विस्तृणाति विस्तारयति णिजंतभावः ७ पुष्पिताग्राणि ३ व्यये यो द्वादशे रिपुः षष्ठं।
हिबुकं चतुर्थं एषु वक्रो भौमः शुक्रः प्रसिद्धः द्युमणिसुतः शनिः एभिः क्रमशः स्थितैः एष कुठारो नाम योगः स्यात् इहा
स्मिन्कुठारयोगे परिणीता विटपटले भंडसमूहे विहरति क्रीडति कथंभूता संहृतो मारितः स्ववंशो यया सा तथा पटेव
घ स्वांचलले खितः अभिसारो यस्याः सा तथा असंशं मनिसारिणीत्यर्थः कांतार्थिनी तु या याति संकेतं साभिसारिकेति

सूनौ शुक्रः सांगिरा गौरवरश्मिर्दुश्चिक्ये स्यादंगनाभ्युद्गमश्चेत् आनंदोयं सुंदरी सांद्रसौख्या तेनानंदं वं
शयोर्विस्तृणाति ७ व्ययरिपुहिबुकेषु वक्रशुक्रद्युमणिसुतैः क्रमशः कुठार एषः इह विहरति संहृ
तस्ववंशा विटपटले पटलेखिताभिसारा ८ रविकविरविजेंदुभिः क्रमेण व्ययधनषष्ठनिधनेषु कूर्मे

अभिधानात् यद्वा अभिचारे निपातः अभिचारो व्यभिचारो तत्पाठे व्यभिचारिणीत्यर्थः ८ रविः सूर्यः कविः शु एषः
क्रः रविजः शनिः इंदुश्चंद्रः एभिर्ग्रहैः व्यये द्वादशे धनं द्वितीयं षट् षष्ठं निधनमष्टमं एषु यथाक्रमं स्थितैः एषः कूर्मो राम.
नाम योगः इहास्मिन्योगे विहितः कृतः करग्रहो यस्याः सा तथा परं शतानि गृहाणि भ्रमति शतेभ्यः पराणि परःशता ५८
नि पारस्करादित्वात्सुट् यद्वा परःशब्दो निपात इति भोजराजः शतेभ्योऽधिकानीत्यर्थः कया हेतुभूतया भुजिष्य

तयादोषत्वेन भुजिष्यायाभावो भुजिष्यता त्वतलोर्गुणवचनस्येति पुंवद्भावः नियोज्यकिंकरप्रेष्यभुजिष्यपरिचारका इत्यमरः ९ भवः एकादशं परिभवः षष्ठं विक्रमस्तृतीयं एभिः स्थानैः द्युमणिः सूर्यः महीसुतो भौमः सूर्यस्यापत्यं सौरिः शनिः तैर्यथाक्रमं सनाथैर्युक्तः कृत्वा दलेंदुरर्धचंद्रो नाम योगः परिणमति परिपाकं प्राप्नोति किं करिष्यन् इंदुमुख्याः इंदुवदनायाः स्त्रियः कुलयुगलोद्धतिधूर्यतां विधास्यन् करिष्यन् कुलयुगलं पितृकुलं भर्तृकुलं चेति तस्योद्धृतिरुद्धरणं धुरं वहतीत्यर्थः औपच्छंदसिकं १० व्य-

इह विहितकरग्रहा गृहाणि भ्रमति भुजिष्यतया परःशतानि ९ भवपरिभवविक्रमैः क्रमेण द्युम
णिमहीसुतसौरिभिः सनाथैः परिणमति दलेंदुरिंदुमुख्याः कुलयुगलोद्धतिधूर्यतां विधास्यन् १०
व्ययनिधनतनूषु मंदचंद्रारुणकिरणैर्मुसलं जगुर्मुनींद्राः इह वृष्णिकुलांतके कुमारीकुलमारी न च
कापि कार्यसिद्धिः ११

यो द्वादशं निधनमष्टमं तनुर्लग्नं त्रियां मूर्तिस्तनूस्तनुरित्यमरः तेषु यथाक्रमं मंदः शनिः चंद्रः प्रसिद्धः अरुणकिरणः सूर्यः तैः स्थितैः कृत्वा मुसलं नाम योगं मुनींद्रा जगुः इहास्मिन् वृष्णिकुलांतके योगे वृष्णयो यादवाः तेषां कुलं तस्यांतकं संहारकं मुशलमित्यर्थः क्रीडद्भिर्यादवैः शांबजठरे यद्धेष्टितं मुसलं तेन मुसलेन यादवा विनष्टा इति भागवतादौ प्रसिद्धं अस्मिन्मुसले योगे कुमारीकुलनाशिनी भवति न च कापि कार्यसिद्धिर्भवति केवलकुलनाशिन्येवेत्यर्थः ॥११ पुष्पितानाग्रं तनुर्लग्नं नवनवमं भवएकादशं तेषु गतैः यथाक्रमं बुधः प्रसिद्धः विबुधार्चितो गुरुः पंगुः शनिः एभिः

कन्यागजोनामयोगःस्यात् इहास्मिन्योगेयुवतिःस्त्री अहंकृताहंकारंयासासतीकृतानिष्पादितान्यनेअर्थाश्चतान्वितरन्
तिददाति वाउन्यथवायुवतिःदैवतदैवतत्परास्यात् दैवतानिचदैवंचदैवतदेवानितेषुतत्परादेवार्चनरताभाग्यरताचेत्य
र्थःभाग्यवतीनियावत् १२ इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवदैवज्ञसुतगणेशविरचितायांविवाहवृंदावनटी
कायांविवाहदीपिकायांग्रहयोगाध्याय एकादशः११ पूर्वंमरिपराक्रमेत्यादिनासाधारण्येनग्रहफलान्युक्तानि अ
धुनाप्रतिस्थानंतानिसविशेषाण्याह तत्रादौलग्नस्थग्रहाणांफलानि शिखरिणीमूर्तौलग्नेस्थितोजीवःसुरगुरुःशत्रि

तनुनवभवगैःक्रमेणयोगोबुधविबुधार्चितपंगुभिर्गजःस्यात् इहयुवतिरहंकृताकृतार्थान्वितरति
दैवतदैवतत्परावा १२ इतिविवाहवृंदावनेग्रहयोगाध्याय एकादशः ११ अथग्रहाणांभावकुंड
लिकाध्यायः चिरंजीवांजीवःकविरविरलानंगसुभगांशशांकोर्वीपुत्रौयमयुवतिपार्श्वप्रणयिनीं

यंचिरंजीवांसृजतिचिरंजीवतीतिचिरंजीवाचिरमित्यव्ययंविभक्तिप्रतिरूपकंकविःशुक्रः अविरलानंगसुभगांसृज
ति अविरलोनिविडश्चासौअनंगश्च अनंगोमदनःतेनसुभगांसौभाग्यवतीं शशांकश्चंद्रःउर्वीपुत्रोभौमस्तौयमयुवति
पार्श्वप्रणयिनींसृजतःयमस्ययुवतिःतस्याःपार्श्वसामीप्यंतत्रप्रणयःप्रीतिरस्ति अस्याःसातया तांयमलोककां
क्षिणीमित्यर्थःबुधोभर्तुःभक्तांसृजतिशनिरपि अशीलांदुष्टशीलांत्रयीमूर्तिःसूर्यःशिखिरग्निःशस्त्रप्रसिद्धंते।

आदित्यैर्यातानि शिखिशस्त्रादीनि तेभ्योनि धनं यस्याः सा तथा तां १ अथ धनभावस्य फलं वृत्तं धने द्वितीयभावे स्थि
ताः सितसितांशुजीवेंदुजाः नितांतधनिनीं जनयंति सितः शुक्रः सितांशुश्चंद्रः जीवो गुरुः इंदुजो बुधः नितांतः धनं
तदस्त्यस्याः सा तथा धरानंदनो भौमः रुजादहनदस्युभिर्विधुरितां जनयंति रुजा रोगः दापं वै वहलं तानाग्निमिति दाप
दहनोग्निः दस्यवश्चौराः सर्पादयो वा विधुरा वियुक्ता भार्तृहीना तस्या भावो विधुरता वैधव्यं पुंस्त्वं पूर्ववत् अर्का
त्मजः शनिः सुतेषु पुत्रेष्वपि विषयेमितं पचां मलिनमूर्तिं जनयति मितं पचतीति मितंपचा कृपणा मितेन विशस्वि

बुधो भर्तुर्भक्तां मृगदृशमशीलां शनिरपित्रपी मूर्तिं मूर्तौ सृजति शिखिशस्त्रादि निधने १ नितां
तं धनिनीं धने सितसितांशुजीवेंदुजा रुजादहनदस्युभिर्विधुरितां धरानंदनः सुतेष्वपि मि
तंपचां मलिनमूर्तिमर्कात्मजः स्त्रियं सहजदुर्भगां जनयति द्युतीनां पतिः २ ११ त्वान्मम मलिना

मूर्तिर्यस्याः सा तथा द्युतीनां पतिः सूर्यः सहजदुर्भगां जनयति सहजातं सहजं स्वाभाविकं दुर्भगं अदैवं यस्याः सा तथा
यद्वा सहजे सोदरविषये दुर्भगो यस्याः सा तथा २ अथ तृतीयस्य द्रुतविलंबितं सहजे तृतीयभावे दुनशनीरविश
नीवधूं सधनां धनसहितां कुरुतः सचिवः शुक्र सचिवो बृहस्पतिः तनु धनोकरोति तनुरूपं धनं यस्याः सा तथा शशी
शीचंद्रः सुभगां सुष्ठु भगो भाग्यं यस्याः सा तथा कुजसोमजौ भौमबुधौ सुकृतिनीं कुरुतः सुकृतं पुण्यं तदस्त्यस्याः सा

वि॰चं॰ तथादेवरिपूपनीःशुक्राः देवरिंदेवरंनयतिप्रापयतिदेवरगामिनीत्यर्थः देवानांरिपवोदैत्याःतान्उपनयतेसौदेवरिपूपनीः अ॰
टी॰ दैत्यगुरुःदेवइतिकःकारांतःसमौतुदेवृदेवराविव्यभिधानात् ३ अथचतुर्थस्यमहर्षिणीसुखेचतुर्थेभावेरविःदारि १२
६० द्र्यंसृजति अवनीसुतोभौमः वरांगव्याघातंवरांगंशिरःतस्यव्याघातोभंगः गुरुभृगुजेंदुजाः प्रभुत्वंसृजंतिगुरुः।
वृहस्पतिः भृगुजःशुक्रः इंदुजोबुधः प्रभुत्वंस्वामित्वं अब्जश्चंद्रमाःवाल्येवालत्वेप्रियवियुतिंभर्तृवियोगं शनिः
स्तनोभःशून्यत्वंस्तनयोरंभःस्तनांभःस्तन्यदुग्धंतस्यशून्यत्वंअभावंसृजतिकासांसुवासिनीनांपौढांगमानांचि

इनशनीसहजेसधनावधूतनुधनासविवःसुभगांशशी सुकृतिनींकुरुतःकुजसोमजौन
यतिदेवरिंदेवरिपूपनिः ३ दारिद्र्यंरविरवनीसुतोवरांगव्याघातंगुरुभृगुजेंदुजाःप्रभुत्वंवाल्ये
ब्जःप्रियवियुतिंशनिस्तनांभःशून्यत्वंसृजतिसुखेसुवासिनीनां ४ सन्सुत्रामसुरसुरेज्यसोमपु
त्रारिंरविरसुतप्रजांद्विजेंद्रःशोकांतामवनिसुतःसुतस्यसेनिःसंतानेसततरुजंसृजेत्कुमारीं

रंडीतुसुवासिनीत्यमरः ४ अथपंचमस्यमहर्षिणी असुराश्चसुराश्चअसुरसुराःतेषामिज्यौशुक्रगुरुसोमपुत्रोबुधः राम॰
सतेषुसतस्थाःपंचमभावस्थिताःकुमारींसत्पुत्रांसृजेयुःकुर्युःरविःपुत्रारिंसृजेत् पुत्राणामरिःपुत्रघातिनीद्विजेंद्र ६०
श्चंद्रोसुतप्रजांसुतेभ्योन्याअसुतासाप्रजायस्याःसातथाकन्याप्रसूः अवनिसुतोभौमःशोकांतांशोकेनक्रांतांयां

डितां शेनिः इनस्यापत्यंशेनिः संज्ञानेसैततनि विषयेसततरुजं सततंनित्यंरुक्‌ रोगोयस्याः सातथातांसृजेत् ५ अथष
ष्ठेपृथ्वीवृत्तं वैरिगः षष्ठभावगः विधुः चारुभ्रुवां चारू वोभ्रुवोयासांताः तासांस्त्रीणां निधनंव्यनक्ति प्रकटयतिदर्श
तीत्यर्थः इंदुजोबुधः परभयंशत्रुभयंभानुमानभानुर्वारश्मयःसंत्यस्यासोतथासूर्यः जयंकुजोभौमः कुशलंसे
मश्चअर्कांङ्गवतीत्यर्कभूः शनिर्विगतवैरतां विगतंवैरंयस्याः साविगतवैरातस्याभावोविगतवैरता प्राग्वत्पुनस्त्व
उशनाशुक्रः सहचरेणमित्रेणसमं सार्द्धं रिपुत्वंशत्रुत्वं सहचरनीतिसहचरः वचसांपतिर्वृहस्पतिः भर्तारंअजा

विधुर्निधनमिंदुजः परभयंजयंभानुमान्कुजः कुशलमर्कभूर्विगतवैरतांवैरगः रिपुत्वमुशनासहं
सहचरेणचारुभ्रुवांव्यनक्तिवचसांपतिः पतिमजातशत्रुश्रुतिं ६ बुधोवंध्यामिंदुः परिचित्तस
पत्नीपरिभवांगलद्गर्भांपंगुः परनररतांदानवगुरुः भवीरामल्लेकौगुरुरमरसेव्यस्सनिनींविवा
हेमाहेयःस्त्रियमतिरजस्कांजनयति ७ ॥

तशत्रुश्रुतिंव्यनक्तिशत्रूणांश्रुतिः श्रवणं अजाताशत्रुश्रुतिर्
यस्यासोतथाशत्रुरितिश्रवणमपिनास्तीत्यर्थः ६ अथसप्तमेशिखरिणीविवाहे विवाहकाले अस्तेसप्तमभावेस्थि
तोबुधः स्त्रियंवंध्यांजनयति इंदुश्चंद्रः परिचित्तसपत्नीपरिभवांसपत्न्याःसंबंधीपरिभवः पराभवः सपत्नीपरिभवः
परिचितः परिरूढः सपत्नीपरिभवोयस्याः सातथापंगुःशनिः गलद्गर्भांगलंतश्च्यवंतः गर्भायस्याः सातथादान

वि॰चं॰ वग्रुरुः स्युक्रः परनरत्तांपरपुरुषगामिनीं अर्कः सूर्यः अवीरांनास्तिवीरोभर्त्तायस्याः सात्तथागुरुः अमरसेवाव्यसनिनीं अम अ॰
टी॰ रसेवायांव्यसनंविद्यतेयस्याः सातथा माहेयोभौमः अतिरजस्कांजनयति अतिशयितंरजोयस्याः सातथामदरव्याधियुक्ता॥ १२
६१ मित्यर्थः ७ अथाष्टमे मालिनीमृत्युवेश्मनिअष्टमभावेसितसितकिरणेज्याः द्रुहिणगृहसुखीनास्त्रीणामेरणायभवंति
सितभृगुक्रः सितकिरणश्चंद्रः ईज्योगुरुः द्रुहिणोब्रह्मातस्यगृहंपद्मंतद्वत्सुखंयासांतास्तथा सूर्यसौरीरविशनी अन
वरतसुखायुः संपदेभवतः सुखंच आयुश्च संपच्च सुखायुः संपत् द्वंद्वैकत्वंक्लीवत्वंच अनवरतमखंडितंचतत्सु॥

सितसितकिरणेज्यामृत्यवेमृत्युवेश्मन्यनवरतसुखायुः संपदेसूर्यसौरी भवतिपतिशरीरद्रोहकृद्रौहिणेयोद्रुहि
णगृहसुखीनांयस्मरोस्फोरिाजन्मा ८ शशिसुतगुरुभृक्राः सांद्रसौभाग्यलीलांसरलहसितकांतस्वांतके।

स्वायुः संपत्तसौरोहिण्या अपत्यंरोहिणेयोबुधः पतिशरीरद्रोहकृतस्यात् पत्युः शरीरंतस्यद्रोहः अथ ९ लिकुमारीं॥
घातः तंकरोतीतितथा स्रोणिजन्माभौमः यक्ष्मणव्याधयेभवेत् ८ अथनवमेमालिनीतपसिनवमभावेशशिसुतगुरुशु
क्राः कुमारींसांद्रसौभाग्यलीलांसरलहसितकांतस्वांतकेलिंकुर्वंति शशिसुतोबुधः गुरुशुक्रौप्रसिद्धौसांद्रंनिविडंयत सम॰
त्सौभाग्यंचतत्स्यलीलायस्याः सातथासरलं आर्जुनत्वनद्धसितंचतत्तथाकांतस्यभर्तुः स्वांतंमनः कांतस्वांतंसरलहसित ६१
तकांतस्वांतेकेलिः क्रीडायस्यसंबंधेनसातथारविरविसुतवक्राः केतवाक्रांतशीलांकुर्वंतिरविः सूर्यः रविसुतः शनिः

वक्रो भौमः कैतवं कपटं तेन आक्रान्ते युक्तं शीलं यस्याः सा तथा तु हिनरश्मिश्चन्द्रः स्त्रीं सवित्रीं करोति सूते सा सवित्री स्त्रीणां
सवित्री कन्याप्रसूः ९ अथ दशमे मालिनी व्योम्नि दशमभावे शनिः कन्यकां अनियमशीलां रचयति करोति नियमेन रहितं शी
लं यस्याः सा तथा अशुचित्वहीना इत्यर्थः विधुश्चन्द्रः अन्यकार्यैः परकर्मभिः अतिविधुरांगीं रचयति अतिशयितं विधुराणि विक
लानि अंगानि यस्याः सा तथा वक्रो भौमः शाकिनी डाकिनी क्षुद्रदेवताविशेषः शाकिनीव शाकिनी मांसभक्षिकेत्यर्थः रविः सूर्य
उग्रां अशीलां कोविदो बुधः कार्मणज्ञां कार्मणं सुतकर्मविशेषः तज्जानातीति तथा आर्यभृगौ गुरुः शुक्रो अविकृतसुकृ

रविरविसुतवक्राः कैतवाक्रान्तशीलां तपसि तुहिनरश्मिः स्त्रीं सवित्रीं करोति ९ शनिरनियमशीलां कन्यकां
मन्यकार्यैर्विधुरतिविधुरांगीं शाकिनीं व्योम्नि वक्रः रचयति रविरुग्रां कोविदः कार्मणज्ञाम् अविकृतसुकृतश्री
मालिनीमार्यशुक्रौ १० एकादशे दशशान्ताः शुभसुखाः सुखानि रत्नाम्बरद्रविणभोगभरोन्मुखानि ॥ ६ ॥

तश्रीमालिनीं रचयतः सुकृतं च श्रीश्च सुकृतश्रियौ पुण्यलक्ष्म्यौ अविकृते पूर्णे च ते सुकृतश्रियौ च ताभ्यां मालते शोभते
सा तथा अत्र मालिनीति छन्दसोऽपि नाम सूचितं १० वसंततिलकादीर्घाद्दृग्लोचनयासां तास्तासां स्त्रीणां पाणिग्र
हे एकादशे स्थाने दशशान्ताः शुभसुखा दशाशान्तानि अंशवः किरणा यस्यासौ तथा समुखमादिर्येषां ते सूर्यादयो ग्रहेन्द्राः
रत्नाम्बरद्रविणभोगभरोन्मुखानि सुखानि ददति रत्नानि च अंबराणि च द्रविणं च तेषां भोगः तस्या भरो भारः तस्मादुन्मु

वि·वृं· खानिउदितानि अथश्लोकावशेषेसति अत्रैवग्रहाणांभावफलेषुबलप्राशस्त्यमाह सर्वेपीति सर्वेपिग्रहाअबला: अ·
टी· स्थानादिबलहीना:संत:सर्वभवनेषुलग्नादिसर्वभावेष्वपिकिंचिच्छुभमशुभंवानेदद्यु:अर्थादेतत्फलमुक्तंतत्स १२
६२ बलानामेवेति ११ अथअयेरुचिरावृतंअयंद्वादशेस्थिता:शुभा:बुध गुरुशुक्रा:स्त्रियंसद्व्ययकर्षितां रचयंतिकु
र्वंतिसंश्वासौव्ययश्चतेनकर्षितांकृशांत्वंप्राप्तांनोशनि:सुरारुचिंसुरायांरुचिर्यस्या:सातथादुष्टाविधायंस्यास्तांविधु
श्चंद्र:दुर्विधांविधानंविधादुर्विधांदुष्टकर्मांकुजोभौम:अदक्षिणावयववरुजंअदक्षिणश्चासावयवश्चतस्यरुग्रो

पाणिग्रहेदद तिदीर्घदृशांगृहेंद्रा:सर्वेपिसर्वभवनेष्वबलानकिंचित् ११ व्ययेशुभा:सद्व्ययकर्षितां
शनि:सुरारुचिंरचयतिदुर्विधांविधुश्च अदक्षिणावयवरुजंकुजोरविर्विरूपयत्यतिरुचिरामपि
स्त्रियं १२ इतिमुनिजनमतमतनुवितर्कंप्रतिगृहचरखेचरोद्भवदर्कं परिविगणय्यविशेषमशेषं
((फलमिदमशेषमनुज्झितरेखं १३
गोयस्या:सातथाचामांगव्याधितां रविरतिरुचिराअतिसुंदरामपिस्त्रियं
विरूपयति विरूपांकरोति रुचिरेतिछंदसोपिनाम १२ अथैषांभावफलादीनांप्राशस्त्यमाह इत्यनंतरोक्तं इदं दाम·
लग्नादिभावस्थितग्रहाणांफलमशेषंसमस्तमनुज्झितरेखंभवेत् नउज्झितानुज्झितारेखायेनतत्तथा अत्यक्तमर्या ६२
दंयथावद्भवतीत्यर्थ:कथंभूतंमुनिजनमतंमुनिजनानांसंमतंअनतु:पृथु:वितर्कोयस्यतत्तथा यद्यप्युक्तानार्थमे

वदृश्यते तथापिग्रह बलादिविचारवशादूह्यवितर्क्यमित्यर्थः पुनः कथंभूतं प्रतिगृहेतिगृहं गृहं प्रतिप्रतिगृहं प्रति
गृहं चरन्तिते प्रतिगृहचराः तेचतेखचराश्च तेभ्यउदेति उद्भवतीतिप्रतिगृहचरखेचरोद्यत् सउदर्कः उत्तरकाली
नं शुभाशुभंफलं यस्मिन् तत्तथा किंकृत्वा अशेषं परिविगणय्य प्रागुक्तंसमस्तं विशेषं बलाबलरूपं विचार्ये
त्यर्थः ११ इति श्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशविरचितायां विवाहवृंदावनटीकायां
विवाहदीपिकायां ग्रहाणां भावकुंडलिकाध्यायो द्वादशः १२॥ अथोक्तभावफलानांव्यवहारार्थमुपसंहा।

इतिविवाहवृंदावनेग्रहाणांभावकुंडलिकाध्यायोद्वादशः १२ अहग्रहयोगादिबलाबलाध्यायः
षट्त्र्यायेष्वशुभाः शुभायनिधनंद्यूनांत्यवर्ज्यंपरेत्र्यायार्थेषुशशीमृतौशनिरवीभंगायतत्रापरे

रादिकं तथान्यदपि शुभाशुभयोगादिकं बलादिकंच निरूपयन् ग्रहबलाध्यायमारभ्यते तत्रादौ भावफलोप
संहारादि शार्दूलविक्रीडितं षट् षष्ठं त्रयस्तृतीयं आयं एकादशं एष्वशुभाः पापग्रहाः शुभायभवंति शेषे
ष्वशुभायनिधनंमष्टमंद्यूनंसप्तमं अंत्यं द्वादशं एतानि वर्जयित्वान्येषु नवसुस्थानेषु परे सौम्यग्रहाबुधगुरुशु
क्राः शुभायभवंतिशेषेषु निधनद्यूनांत्येषु अशुभाय शशीचंद्रः त्र्यायार्थेषु तृतीयैकादशद्वितीयेषु शुभायभ
वेत् शेषेष्वशुभायतत्राष्टमे सर्वेषां विशेषमाह मृताविति मृतौ अष्टमे शनिरवी शुभाय भवतः तत्वशुभायअ

त्ररवेरुपलक्षणाद्वाक्रूरस्याष्टम स्थभः न तत्स्वरूपांतरं वै तु श्चवराह फलस्य रवेर निर्दिष्टोक्तेः तत्राष्टमेस्थानेपरेन्ये चंद्रभौमबुधगु
रुशुक्राभंगायभवंतिलग्नभंगकर्त्तारइत्यर्थः अन्यान पिलग्नभंगानाह क्रूरद्यूनेति शशितनूक्रूरद्यूनवृत्तान्विते भंगायभव
तः द्यूनंवृत्तमावृत्तंययोस्ते द्यूनवृत्ते द्यूनवृत्ते अन्विते चद्यूनवृत्तान्विते क्रूरराध्यूनवृत्तान्विते तेनतथा चंद्रस्यलग्नस्यवासप्तमं
क्रूराक्रांतंभवेत् यद्वाचंद्रोलग्नंवाक्रूरान्वितं भवेत्तदालग्नभंगः स्यादित्यर्थः अस्तेसप्तमेलग्नाद्वा चंद्राद्वा सितज्ञौशुक्रबुधौ
वासौपिभंगायलग्नेविधुश्चंद्रः भंगायहिषिषष्ठे सोमसिताधिपाः भंगायस्युः सोमश्चंद्रः सितः शुक्रः अधिपाः स्वामिनः लग्नं

क्रूरद्यूनवृत्तान्वितेशशितनू अस्तेसितज्ञौविधुर्लग्नेसोमसिताधिपाद्विषसितः सेंदुर्विनष्टांशपः १॥
अनूर्येकायकेंद्रगः सुहृत्स्वसौम्यवर्गयुक् सुहृच्छुभेक्षितः शुभः शशीमयूखमांसलः २॥ ६॥

शाद्रेष्काणानां अत्रषष्ठंलग्नादेवनतुचंद्रात् सोमग्रहणात् सितः शुक्रः सेंदुः सचंद्रः भंगायशुक्रयुक्त चंद्र इत्यर्थः अंश
योनवांशाधीशोविनष्टोस्तंगतोभंगायस्यात् १ अथसप्तमदशमचंद्रस्यविशेषमाह अमापिकानुर्येचतुर्थेकायोलग्नंता
भ्यामन्यानि अनुर्यकायानितानिचतानिकेंद्राणिच तत्रगतः सप्तमदशमगइत्यर्थः शशीशुभः स्यात् कथंभूतः सुहृदित्यादि
सुहृच्चस्वश्चसौम्यश्चतेषांवर्गः तेनयुनक्तीतितथा सुहृद्वर्गगः स्ववर्गगः सौम्यवर्गगोवेत्यर्थः सुहृच्चशुभश्चताभ्यामीक्षि
तः सुहृद्दृष्टः शुभदृष्टश्चेति बहुमांसमस्त्यस्येतिमांसलः सिध्मादिभ्यश्चेतिमत्वर्थीयोलः मयूखैः किरणैर्मांसलः त्रिसि

भिः पुष्ट इत्यर्थः सप्तमदशमोपि चंद्र एवंविधः शुभः स्यादिति भावः अत्रापि अव्ययकोणकेंद्रेति पाठः तत्र अव्ययकोणकेंद्राणि चतुर्थसप्तमदशमनवमपंचमानि तथा च शौनकः त्रिकोणसप्तमांबरव्ययोपगोपि लग्नतो हिमद्युतिः शुभसंगः शुभेक्षितश्च शोभन इति अत्र व्ययस्थोपि गृहीतः स तु नारदेन महादोषेषु पठितो ऽतोसौ ग्रंथकृता त्यक्तः २ अथ शुभयोगानाह मालिनी नवघात इति प्रत्येकं संबध्यते शशितनयो बुधः सितः शुक्रस्ताभ्यामनुगताभ्यां क्रमेण नंदभद्रौ योगौ स्तः बुधेन लग्नगतेन नंदः शुक्रेण भद्र इति उभाभ्यां लग्नगताभ्यां जय इति योगः जीवे गुरौ तनुयाते जीव इति योगः असुरसुराणां गुरू शुक्रगुरू ताभ्यां तनुस्था-

शशितनयसिताभ्यां नंदभद्रावुभाभ्यां जय इति तनुयाते जीव इत्येष जीवे असुरसुरगुरुभ्यां स्था-
वरो ज्ञेज्यशुक्रैर्विजय इति विशुक्रं तेच जीमूतमाहुः ३ इति शुभफलयोगाः सप्त सप्तर्षिमुख्यैर्मुनिभिरभि-
हितास्ते जन्मयात्रास्वपि स्युः

ताभ्यां स्थावर इति योगः ज्ञेज्यशुक्रैः बुधगुरुशुक्रैस्तनुयातैर्विजय इति योगः तमेव योगं विशुक्रं शुक्रवर्जितं बुधगुरुभ्यां लग्नगताभ्यामित्यर्थः जीमूतं नाम योगमाहुर्मुनयः ३ अथैषां फलमाह मालिनी इति सप्त शुभफलयोगाः सप्तर्षिमुख्यैर्मुनीन्द्रैरभिहितास्ते योगाः जन्मयात्रास्वपि स्युः न केवलं विवाहे किंतु जन्मकाले यात्राकाले च शुभफलदा इत्यर्थः तत्किं शुभफलं इत्याह भजतीति एभिर्योगैर्युवतिः भूपसीमंतिनीत्वं भजति भूपस्य सीमंतिनीत्वस्याभावस्तथा नारी सीमंतिनी वधूरित्यमरः राजपत्नी भवतीत्ययमर्थः अस्मिन् शुभफले ग्रहयुतिबलयोगादुत्तराधं स्यात् ग्रहाणां युतियोगः तत्र बलयोगः

सबलत्वंतत्समान् उत्तरंच अधरंच उत्तराधरे तयोर्भावः उत्तराधर्यं योगकर्तृग्रहाणांबलवशाच्छुभफलस्याधिक्यं न्यूनत्वं
च कल्प्यमिति भावः ४ अथाशुभयोगानाह मालिनीननोर्गृहंतनुगृहं तेनयुनक्तीति तनुगृहयुक् तस्मिन्लग्नगत
त्यर्थः एतत्सन्त्येकंसंबध्यते दिनकररुधिराभ्यांलग्नगताभ्यां क्रमेण व्यालपातालवक्त्रौ योगौस्तः रविणालग्नगतेन
व्यालोभौमेनपातालवक्त्र इति रविपुत्रेशनौलग्नगतेसयइतियोगः सैंहिकेयेराहौलग्नगतेतमस्कमितियोगः केतौलग्नग
ते श्वेतकइतियोगः सर्वपंचतेषुयोगेषु पंकजाक्षीनारीशोकव्यसननिधनताभिः तप्यते कर्म...तिरूपंनिधनताभिरिति करणं

भजतियुवतिरेभिर्भूपसीमंतिनीत्वं ग्रहयुतिबलयोगादुत्तराधर्यमस्मिन् ४ दिनकररुधिराभ्यां व्यालपाता
लवक्त्रौसयइतिरविपुत्रेसैंहिकेयेतमस्कंतनुगृहयुजिकेतावंतकस्तेषुशोकव्यसननिधनताभिस्तप्य

यहाकर्मणिरूपंनदानिधनताभिरितिकर्त्तासतन्त्यन्येकंफलं ५ अथान्यदृष्टयोगद्वयमाह मा ॥ तेपंकजाक्षी
लिनीतनुर्लग्नंतुहिनमरीचिश्चंद्रः तयोर्लग्नचंद्रयोः चरगृहगतयोश्चरराशिस्थितयोः आधारेससमीअंगनाखेटः
शुक्रः तस्यदृष्टौसत्यां चरराशिस्थौलग्नचंद्रौशुक्रेणादृष्टावित्यर्थः चेद्यापितीग्रहा अविदिशिस्थिताः संतोबलिनः
स्युः तदाकुमार्याः कांतयुग्मंभर्तृद्वयंस्यात् एतदुक्तंभवति जातकेप्राच्यादिषुजीवबुधावित्यादिनादिग्बलान्यासेल
ग्नंप्राच्यांभवति चतुर्थमुदीच्यांसप्तमेप्रतीच्यांदशमंदक्षिणइतिशिष्टान्येष्ठौतन्मध्यवर्तिषुचेतस्युविदिक्शुभ

वंनिकोणगतादिग्विदिगित्युच्यतेतस्यां अन्या अविदिक् सादिगेव प्राच्यादिकानस्यां स्थिताः यायिनोग्रहाः लग्नेचतुर्थे सप्तमेदशमेचेत्यर्थः यानुशीलंयेषांतेयायिनः स्थानुशीलंयेषांतेस्थायिनस्तएव पौराः उभयविलग्नः आक्रंदः तेव राहेणोक्ताः रविराक्रंदोमध्येपौरः पूर्वेपरे स्थितोयायी पौरा बुधगुरुरविजा नित्यंशीतांशुराक्रंदः केतुकुजराहुस्क्रायायिनइति अथयोगः शौनकेनस्पष्टमुक्तः लग्नेद्युचरराशौ केंद्रस्था यायिनो यदाबलिनः योषिद्दृहस्य दृष्टापतिहृदयंगच्छतेनारीति अथद्वितीयंयोगमाहयुग्मइंदावितियुग्मेसमराशौ स्थितेइंदौचंद्रे अशुभदृशंपापदृष्टिमुपेते

तनुतुहिनमरीच्योरंगनास्वेदृष्टौचरगृहगतयोः स्यात्कांतयुग्मंकुमार्याः अविदिशिबलिभिर्वायायि-
नोयुग्मइंदावशुभदृशमुपेतेकन्यकान्यकाम्या ६ नरः प्रियोनीरजलोचनानां [illegible]उत्कटकांतिवी

मासेपापग्रहदृष्टइत्यर्थः तदाकन्यका अन्यकाम्यास्यात् काम्यतेतत्काम्यं अन्यस्यकाम्यं यस्याः सातथापरपुरुषकांक्षिणीत्यर्थः तथाचशौनकः क्रूरग्रहसंदृष्टेसमर्क्षगेशशिनिभजतिपतिमन्यं स्त्रीणामन्यचरा [illegible] दृष्टेशुभंभवतीति ६ अथग्रहविशेषेणफलवशात्फलान्तराण्याह उपजातिका नरग्रहैः पुरुषग्रहैः उत्कटकांतिवीर्यैः कांतिश्चवीर्यंचउत्कटेकांतिवीर्येयेषांतेतथा अतिशयितप्रकाशैः निर्बलै[illegible]यैः तदानीरजलोचनानां स्त्रीणां नरोभर्ता प्रियः स्यात् नारीनभोगैः स्त्रीग्रहैर्बलशालिभिः बलेनशालंतेशोभंतेतेबलशालिनः तदानारीनृणांचित्तहरा प्रियास्यात् [illegible] स्वभोगैः निजभोगकौशलैः

वि·वृं· पुरुषस्यनारीप्रियास्यादित्यर्थः बुधसूर्यसुतौ नपुंसकाख्यौ शशिभृग्वाख्यौ युवतीनराख्याः शेषा इति स्त्रीग्रहद्वित्वे सति नाशिनभो अ·
टी· शौरिति बहुत्वंकथमुपपद्यते उच्यते शौनकीये [...] हरिनिवहत्वमस्ति अतोस्यपूज्यार्थता आदित्यादिगोनिश्चितंत्यासकिंच ७ १३
६५ वैतालीयंसुखरग्यासाना: सुहृशः नासांस्त्रीणांपतिः अस्तपतिः ससमाधीशः स्यात्‌ विरोचनः सूर्यः स्वसुरः मदग्रहः सुकलस्य
स्वसुरस्सप्तमंदास्त्रीभर्तृरित्यर्थः अमीपत्यादयः स्वचराः अवलानिर्वलाः वलिनः सवलाः अमी सुहृशांस्त्रीणांतेषुपत्यादि
ष्वशुभंशुभंदिशंति ददति किंच ८ वैतालीयंकरग्रहे पाणिग्रहसमये शशिसूर्यसुतौ [...] सुतैः चंद्रशनिभौमैः ययाते

नारीनृणांचित्तहरास्वभोगैर्नारीनभोगैर्वलशालिभिस्तु ७ पतिरस्तपतिर्विरोचनः [...]सलम्मम
दामदग्रहः अवलावलिनो दिशंत्यमीसुहृशांतेष्वशुभंशुभेक्रमात्‌ ८ शशिसूर्यसुतैर्[...]नीसुतै
रविनीचास्तगतैः करग्रहे अपितन्वधिपेनतप्यतेनिरपत्यानियतं नितंविनी ९ ॥ ॥

यावस्थितैः रविनीचास्तगैः तैः श्रुरिः शत्रुगृहं नीचगृहं स्तसमस्तमयः तत्रगतैः अपिः समुच्चयेतन्वधिपेनापि अरि।
नीचास्तगतेन एवंयोगे नितंविनी स्त्री निरपत्या अपत्यरहितासती नियतं निश्चितंतप्यते तापंप्राप्नोति अत्रसप्तम राम·
भवने निर्वले सतीति प्रसंगोस्व्यं तथाच शौनकः लग्नपतौ रिपुभवने नीचे वारविसुतारजनीकरैः वलरहितेच द्यूने । ६५
स्त्रीणांनभवंत्यपत्यानि अथ शास्त्रविरुद्धं किंचिल्लोके लिनदुपहसंति ९ उपजातिकावृत्तीयस्यकवेः शुक्रस्य।

रेखा शुभाय भवेत् लग्नस्य ग्रहबलावलोकने गणनार्थं प्रतिग्रहमेकैका रेखा क्रियत इति ज्योतिर्विदां संप्रदायः तत्र तृतीयः शुक्रः शुभ इति कृत्वा रेखा क्रियत इत्येका रीतिः नभस्थो दशमस्थो भौमः लग्नं न भनक्ति लग्नभंगकर्ता न भवेदित्यन्या रीतिः न द्यूने द्यूनदशे सौरिः शनिरपि लग्नं भनक्तीति तृतीया रीतिः इयं रीतिः पद्धतिर्जनेषु कुतस्त्या जागर्ति नरां इयं रीतिः सर्वथा निर्मूला लोकेषु कस्माद्धेतोर्जाता अतिप्रसिद्धास्तीति अस्या न कुत्रापि मूलं दृश्यत इत्यर्थः कुतो जाता कुतस्त्या अतिशयिता जागर्ति जागर्ति नरा आख्याता नरप आप्रचतदं नमव्ययं १० अथ जामित्रदोषस्य भंगमाह [illegible]

कवेस्तृतीयस्य शुभाय रेखा लग्नं नभस्थो न भनक्ति भौमः न द्यूनये सौरिरपीति रीतिर्जनेऽत्र जागर्ति न
रो कुतस्त्या १० उशना गुरुरिंदुनंदनः शशिजामित्रगपापतापहृत् नवपंचमकेंद्रगस्त्रिभुजगाय्यी पुष्ट
११ दृशा विधुं स्वदृशन्

ना शुक्रः गुरुर्वृहस्पतिः इंदुनंदनो बुधः अयमेकोपि शशिजामित्रगपापतापहृत्स्यात् शशानो जामित्रं तत्र गच्छतीति तथा स चासौ पापश्च तस्य तापः अशुभं तं हरतीति तथा चंद्रात्सप्तमपापस्य दोषहर्ता भवतीत्यर्थः कथंभूतः नवपंचमेति नवपंचानां पूरणे नवपंचमे ते च केंद्राणि च नवपंचमकेंद्रे तत्र त्रितन्मित्रभं तत्प्रणयोस्त्यस्यासौ तथा नवपंचमकेंद्रगतः स्वमित्रगृहे श्रेष्ठो वा इत्यर्थः अपि च पुष्टदृशा विधुं स्वदृशन् पूर्णदृष्ट्या चंद्रं पश्यन्नित्यर्थः अत्र केंद्रसमाविरहितं ज्ञेयं अशुभत्वात् तथा चोक्तं हरिजदिवसे चंद्रात्सप्तमक्रूरदोषस्य कर्दमरपूज्यः

वि॰वृ॰ सोमपुत्रः सितो वा उदयहिबुके धर्मव्योमपुत्रतपस्थो यदि च सकलदृष्ट्यालोकयेच्छीतरश्मिमिति ११ तत्र परिपूर्णा। अ॰

टी॰ जामित्रदोषे अभंगत्वमाह वैतालीयं यदि हिमरश्मिनवांशकाच्चंद्रस्थितनवांशकात्खलखेटः शरसायकांशके १३

६६ पंचपंचाशत्तमे नवमांशे भवति अयमुपसर्गडंबरः दोषाडंबरः निविडः परिपूर्णः अयमन्यगुरौर्न हन्यते चेज्जामि
त्रगोपि पापः यदि षड्जातरे भवति न दायं दोषः केनापि गुणेन न भज्यत इत्यर्थः १२ अथ योगानां विचारगम्यत्वम
स्तीत्याह वैतालीयं केपि केचन शरीरधारिणः संपूर्णा प्रत्यक्षदृश्यमाना योगाः किल फलाः स्युः किंवत् शिखिद-

हिमरश्मिनवांशकात्खलो यदि खेटः शरसायकांशके अयमन्यगुरौर्न हन्यते निविडोऽप्युपस-
र्गडंबरः १२ मोघाः शिखिदग्धबीजवद्योगाः केपि शरीरधारिणः दृढगूढफलोदयाः परे प्रकी-

ग्धबीजवत् शिखिना वह्निना दग्धं यद्बीजं तद्वत् यथा वह्निदग्धं बीजं प्रत्यक्षसंपूर्णा ९ र्णहुताशराशिवत् १३॥
वयवमपि कार्यक्षमं न भवेत्तद्वत् केचिद्योगाः संपूर्णाः प्रत्यक्षं दृश्यमाना अपि मोघाः स्युरित्यर्थः निर्बलानां ग्रहाणां संपूर्णा अ
पि योगाः मोघाः स्युरिति भावः परे केचन योगाः दृढगूढफलोदयाः संतः दृढगूढः आच्छन्नः फलोदयः फलप्राप्तिर्येषां तेन नाम॰
था किंवत् प्रकीर्णहुताशराशिवत् प्रकीर्णः आकीर्णः आच्छन्नश्चासौ हुताशराशिश्च तद्वत् यथा पर्णाच्छन्नो वह्निः ६६
प्रत्यक्षमदृश्यमानोपि स्वकार्यक्षमोस्त्येव तथा केचन योगा अपीत्यर्थः सबलानां ग्रहाणां अल्पयोगोपि परिपूर्णफल-

स्यात् इत्यर्थः १३ सर्वविधविचारवतो दैवज्ञस्य जगत्सु पूज्यत्वं स्यादित्याह एवेनालीयं सदैव वित्तसतां विदुषां भवनं सतां
प्राप्नोति भवनेसः कर्णपूरः तस्यभावस्तथा सतामपि वंद्यः किमुतान्येषामिति सकः य इत्युक्तप्रकारेण प्रतिकूलका
रकग्रहभावांशनिवेशदृष्टिभिः कृत्वा तन्वादिफलेषु दत्तदृक् प्रतिकूलदृशं कुर्वंति ते प्रतिकूलकारकाः ते च ते ग्रहा
श्च भावो अंशाश्च प्रतिकूलकारकग्रहभावांशास्तेषां निवेशः स्थानं तत्र दृष्टयः ताभिः तन्वादीनां फलानि तेषु दत्त
दृग्येन सतथा दुष्टकारकाये ग्रहा भावाश्च अंशाश्च तेषां यानि स्थानानि तेषु दृष्टिं दत्वा तन्वादिफलेषु च दृष्टिंद

इतीयः प्रतिकूलकारकग्रहभावांशनिवेशदृष्टिभिः तन्वादिफलेषु दत्तदृक् स प्राप्नोत्यवनं सतां
सतां १४ इति विवाहवृंदावने ग्रहयोगादिबलाबलाध्यायस्त्रयोदशः १३ अथ मिश्राध्यायः उक्ति
रव्यसामुद्रिकलक्षणानि वरः कुमारीं वृणुयान्निमित्तैः सर्वं कुमारीवरस[illegible]कीन हेयं क धारनिरधी

त्वा तद्बलाबलं विचार्य यदादिष्टं तदन्यथा न स्यादिति कृत्वा सदैव वित्सतां वंद्यः स्यादित्यर्थः १४ इति श्री [illegible]रिधीरेः १
सकलागमाचार्यवर्य श्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशविरचितायां विवाहवृंदावनटीकायां विवाहदीपिकायां ग्रहयो
गादिबलाबलाध्यायस्त्रयोदशः १३ अथ स्त्रीपुंसयोः सामुद्रिकलक्षणपूर्वको मिश्राध्याय आरभ्यते तत्रादौ तत्कारणा
माह उपजातिका वरः कुमारीं वृणुयात् कैर्निमित्तैः यल्लिंगिबालकेत्यादिना वक्ष्यमाणैः किं कृत्वा सामुद्रिकलक्षणा।

निउक्तिस्य प्रकटीकृत्य समुद्रेण प्रणीतानि सामुद्रिकाणि तानि लक्षणानि सामुद्रिकलक्षणानि सामुद्रिकाणि स्त्रीपुंसयोः शुभा
शुभलक्षणानां मुख्यप्रवर्तकः समुद्र एव यथा व्याकरणस्य पाणिनिः छंदसश्च पिंगलः अतस्तानि सामुद्रिकलक्षणानीत्युच्य
ते कुमार्याः सामुद्रिकलक्षणैः प्रश्नकालेनिमित्तादिभिश्च शुभं ज्ञात्वा तां वरयेदित्यर्थः एवं वरमपि कुमारी वरयेत् वरस्यापि शु
भं ज्ञात्वा तं वरं कुमारी वृणुयादित्यर्थः एवं चेत्तर्हि प्रागुक्तेन फलसंदर्भेण किमित्याशंकायामाह उदर्क इति हि यस्मात्कारणा
दुदर्कः उत्तरकालीनं फलं धीरैर्गर्गादिभिरेकधा एकप्रकारं स्थिरं निश्चितं न निरधारि निर्धारितं भाविफलमनेनैव प्रका
रेणाऽऽयमिति न निश्चितमिति भावः १ तदेवसप्रपंचमाह इंद्रवज्रा सर्वस्वप्नादिक फलादापकमार्गः विविधो

स्वप्नो निमित्तं शकुनाः स्वकर्म शारीरमागंतुकमद्भुतानि दोषाभिचारग्रहचारकालकाम्यानि चैवं विवि

नेकप्रकारोऽस्ति स्वप्नो निद्राविशेषजं ज्ञानं ननु स्यान्निद्राशयनं स्वापः स्वप्नः संवेश इत्यभिधाने ॥ ध॰ फलाध्या॰ २
निद्रास्वप्नयोरभेदोऽस्ति सत्यं तथाप्यवांतरविशेषाद्भेदोऽस्त्येव वनगहनवत् तथा हि जागृतिस्वप्नसुषुप्तितुरीया इत्यव
स्थाचतुष्टयं योगशास्त्रे प्रसिद्धं तत्र जगतः प्रसिद्धा मनसो निरिंद्रियप्रदेशावस्थानं निद्रा सा द्विधा स्वप्नः सुषु
प्तिरिति यत्र तु दृष्टांतःकरणजं ज्ञानमस्ति सा स्वप्न इत्युच्यते यत्र तु सा तन्नास्ति सा सुषुप्तिः एतत्त्रितयं सर्वजनानुभव
सिद्धं तिसृभ्योऽपि लक्षणा सा तुरीया सा च योगिनामेव स्वप्नावस्थायां तद्गतं ज्ञानमपि स्वप्नशब्देनोपचर्यते यथा

श्रीमद्भागवते स्वप्नोनिद्रोनुगोयथेति नैषधकाव्येपि नसानिशास्वप्नगनंददर्शनमिति अनसान्नसणमाहुर्नैय्यायि
काः योगजधर्मानुगृहीतस्यमनसोनिरिंद्रियप्रदेशावस्थानंनिद्रा तत्रदुष्टांतःकरणजंज्ञानंस्वप्नइति एवमत्रस्व
प्नशब्देननिद्राविशेषजंज्ञानमुच्यते तस्मात्फलादेशः अयमेकोमार्गः निमित्तानिस्तु तदुर्वचनादीनि शकुनाः पूर्ण
कुंभादयः स्यकर्मनिजप्राचीनकर्मविपाकः शारीरंसामुद्रिकलक्षणादि आगंतुकंभविष्यत्सूचकंजातकादि अद्भु
तानि उत्पाताः दिव्यभौमांतरिक्षाः दोषावातपित्तश्लेष्मादयः स्वाभाविकाः शरीरस्यतेषामभिचारः प्रचारः स्वरविधा
नादिग्रहचारागोचरवक्रमार्गास्तोदयादयः कालःसंवत्सरमासलग्नादिः काम्यंकांक्षितं देहिकंपुरुषचेष्टादिन

प्राक्कर्मवीजंसलिलानलोर्वीसंस्कारवत्कर्मविधीयमानं शोषायपोषायचतस्यतस्मात्सदासदाचा

याच शौनकः तिथिकरणर्क्षनिशाकरविलग्नपरिकल्पनामयंगर्गः पारिग्रहरोषुफलंवदंति ॥ रवेतांनहानिः ३
यवनावसिष्ठश्चग्रहराशिगोचरभवं जातकविहितंचदेवलः प्राह शकुनकृतज्ञाः शकुनैर्निमित्तकुशलानिमित्तैश्चक
र्मसमुत्थंचान्येकुलदेशस्त्रीस्वभावमपरेतुदृष्टंत्यन्येमुनयः कालविशेषादिविशेषफलमिति सर्वस्वप्नादिःफलमार्गोनाना
विधोस्ति अतोवरवध्वोः सामुद्रिकलक्षणस्वस्थारिष्टादिकमप्यस्माभिरप्युच्यतइतिभावः तथाचाहुःजातकनिमि
त्तशुद्धांशुभलक्षणस्थितांकुलोद्भूतांवरयेत्सुतन्वींस्व्यार्थीयवीयसींकन्यकामितियवीयसींन्यूनांवयसाप्रमाणेनतस्व

सर्वं फलमार्गेष्वनेकेषु सत्सु तत्समाधानमाह इयजातिका सतत्यागे वव्याख्यानप्रायं पूर्वे जन्मनि यदुपार्जितं सदसत्कर्म तत्
प्राक्कर्मेत्युच्यते तदेव दैवं यदैहिकं कर्म तत्प्रयत्नः पौरुषं चोच्यते यत्प्राक्कर्म तस्य शोषाय स्याप पयोपापपुरुषे च अधुना
वि धीयमानं क्रियमाणं कर्म भवतीत्यन्वयः किंवत् बीजं सलिलानलोर्वीसंस्कारवत् सलिलं जलम् अनलोग्निः उर्वी भू
मिः आसां संस्कारः तद्वत् यथा सद्बीजं सद्भिः सलिलादिसंस्कारैः संस्कृतं सदुद्देनिवर्धते च अन्यथा क्षीयते न तद्वत् प्राक्कर्म
ऐहिकेन सत्प्रयत्नेन वर्द्धते अन्यथा क्षीयत इति तस्मात्कारणात्सदाचारवता शुभ निःस्मृत्यादिशुयः विहितः सदाचारस्त
द्वतां पुरुषाणां सदा कदाचिदपि न हानिः स्यात् अशुभमपि कर्म फलं सत्प्रयत्नेन निवार्यत इत्याशयः प्रपंचितं प्राक् त

फलेद्यदि प्राक्तनमेव तत्किं कृष्याद्युपायेषु परः प्रयत्नः श्रुतिः स्मृतिश्चापि नृणां निषेध विध्यात्मके कर्मणि किं निषण्णा ४॥

स्मात्स्वप्नेनिसिद्ध शाकुनसामुद्रिकलक्षणादयोपि प्रयत्नलक्षणा आवश्यं विलोकनी
याद्गतिसिद्धं सत्तदस्माभिः सप्रपंचं प्रथममेव निरूपितं अथ य के चित्प्राक्कर्मैव फलतीति मन्यमानास्तन्मतं निरस्यति इ
विपरीताख्यानकी प्रागभवं प्राक्तनं कर्म यदि प्राक्तनकर्मैव फलेत् ननु प्रयत्नेस्तदा कृषिवाणिज्यादिषूपायेषु आगम
प्रकारेषु परः प्रयत्नः किं कृत्यमेतेषु कृष्यादिषु प्रयत्नः कर्तव्यः यद्वश्यं भावि तद्भवत्येवेति कृत्वा सर्वजनेन कृष्यादि
षु न प्रवर्तितव्यं स च प्रवर्तते अतः प्रत्यक्षविरुद्धं तदित्यर्थः न केवलं प्रत्यक्षविरुद्धं किंच आगमविरुद्धमपी॥

त्याह श्रुतिरिति नृणां निषेधवि ध्यात्मको निषेधविधिरूपे कर्मणि श्रुतिः स्मृतिश्च किं निषण्णाकथं प्रवृत्ता आत्मानं सततं गोपायेत्यादि श्रुतिः न वृक्षमारोहेन्न कूपमवेक्षेत न नबाहुभ्यां नदीं तरेन्न संशयमभ्यापद्येतेत्यादि आश्वलायनादिकल्पानां श्रीकामः पुष्टिकामो वा ग्रहयज्ञं समाचरेदित्यादि याज्ञवल्क्यादिस्मृतीनां चिकित्सादिशास्त्रस्य च वैयर्थ्यं प्रसंगः स्यादित्यर्थः सन्नदपि समग्रं चं प्रथममेव निरूपितं अतो यदुक्तं तत्सम्यक् अथ प्रकृते तत्र नानावस्थास्थितानां त्याह श्लोकसप्तकेन ४ उपजातिका अमुं वरं न वर्णोरन्निस्त्रुन्नरेण सर्वत्र संबंधः अमुं कथयः विधोः छायां कलं

छायां विधोर्न ध्रुवमृक्षमालामालोकयेद्यो न च मातृचक्रं खंडं पदं यस्य च कर्दमादौ कफश्च तोयमज्जति चांबु चुंबी ५ उरः पुरः शुष्यति यस्य चार्द्रं न मांति निस्त्रोगुलयश्च चक्रे ॥ ॥

कं न आलोकयेन्न च ध्रुवं न ऋक्षमालां न क्षत्रमंडलं न च मातृचक्रमालोकयेत् मातृसंज्ञाः ताराविशेषास्तारा चक्रं मंडलं यस्य च कर्दमादौ खंडं पदं भवति कर्दमधूलिमभूतिषु क्षिप्तपदस्य प्रतिरूपं खंडं भवतीत्यर्थः यस्य कफः श्लेष्मा उदके च्युतः निस्सृतः सन् अंबुचुंबी मज्जति अंबु चुंबतीत्यंबुचुंबी जलमाकृष्य बुडतीत्यर्थः ५ यस्य च उरः उरस्थलं उदकचंदनादिना आर्द्रं क्लिन्नं सदन्यस्माच्छरीरस्थानात्पुरः पूर्वमेव शुष्यति शुष्कं भवति यस्य च चक्रे मुखैकनिष्ठो गुष्ठौ विहाय मध्यमाद्यास्त्रोंगुलयः परस्परकुक्षिसंलग्नाः न मांति न समांवि

षंति अपिः वार्थे यस्यवा उदकेन स्नातस्य मूर्धनि मस्तके धूमवल्ली धूमशिखा स्यात् यस्यवा मूर्धनि फलधान्यादि
नारिक्तमुखः रिक्तचंचुः खगः पक्षी निलीयते निविशति ६ यश्चांगुल्यादिनाऽनाकीर्णकर्णः आवृतकर्णरंध्रः से
न् अंतर्वर्तिनं स्वाभाविकं घोषं न शृणुयात् यो वा सुभुक्तोपि अतिशयितं भुक्तोपि धृतिं न सिंन् धत्ते अतिभुक्तः सन्नपि
तृप्तिं न प्राप्नोतीत्यर्थः यश्च सुश्रीरप्यकस्मात्सुतरां निःश्रीर्भवति यश्च निःश्रीरप्यकस्मात्सुतरां सुश्रीर्भवति अपिः।

स्नातस्य मूर्द्धन्यपि धूमवल्ली निलीयते रिक्तमुखः खगो वा ६ नाकीर्णकर्णः शृणुयाच्च घोषं नो वा सुभुक्तो
पि धृतिं न धत्ते निःश्रीरकस्मात्सुतरां च सुश्रीः कृशः स्थवीयानपि यो प्यकस्मात् ७ अनाविलं तुच्छ बहुत्वा
न्यहेतोरतीतसात्म्यः सदसत्प्रवृत्तौ अप्यंगुलिक्रांतविलोचनांतो नमेचकं वीक्षते यः ८॥

वार्थे निर्गता श्रीः शोभा यस्यासौ तथा यश्च कृशोप्यकस्मात्स्थवीयान् भवति यश्च स्थवीयान् कस्मात्कृशो भवति अ
तिशयितस्थूलः स्थवीयान् स्थूलदूरेति स्थवादेशः ७ यश्च अहेतोः ज्वरादिहेतुं विना अनीदृशं अतिशयितं तुच्छं म
ल्पं अतिभक्षयति यश्च अस्मकोदि क्षुध्यादिहेतुं विना अनाविलं बहु भूरि अत्ति यश्च सदसः प्रवृत्तौ विषये अतीतसा
त्म्यः सत्त्व असत्त्वसदसत् गतत्व प्रवृत्तिः तस्यां अतीतं त्यक्तं सात्म्यं स्वाभाविकं येन स तथा यः स्वभावेन सत्प्रवृत्तिः सन्
स्त्वेव सत्प्रवृत्तिरित्यर्थः अपि वार्थे यो वा अंगुलिक्रांतविलोचनांतः सन् चंद्रकं मेचकं नेक्षते अंगुलीभिः क्रांतौ आ

क्रमितौलोचनांतौनेत्रप्रांतौयेनसतथामेचकवर्णोमयूरपत्रनिभः चंद्रकंखद्योत इवद्योतमानंस्वानुभवसिद्धं ८ मध्येलला
टस्येतिमध्येललाटंपारेमध्येषष्ठ्यावेत्यव्ययीभावः मणिबंधं धारयतीतिमणिबंधधारी योललाटमध्येमणिबंधं धृत्वाअ
ल्पिकांकृशांकलावींनपश्यति नलहस्ताधस्तनसंधिर्मणिबंधः तदधोहस्तभागःकलावीस्त्री रं[illegible]करभूषणस्यानंयथश्रु
अहेतुकंअकारणंशवगंधिगात्रःशवस्यगंधइवगंधोयेषांतानिशवगंधीनितानिगात्राणियस्यासौतथा योवासर्व
त्रसीमंतितमूर्धजःसीमंताःसंजातायेषांतेसीमंतिताःतेमूर्धजाःकेशायस्यासौतथा सीमंतःस्त्रीणां[illegible]ललाटादूर्ध्वके

मध्येललाटंमणिबंधधारी नत्वाल्पिकांपश्यति यःकलावीं अहेतुकंयःशवगंधिगात्रःसर्वत्रसी
मंतितमूर्धजोवा ९ अपिक्षरद्रोमनखःशरीरात्सयःस्तवद्दामविलोचनोवा निरीक्षतेसत्त्वममानुषंवावि

शवेशविशेषःप्रसिद्धः ९ अपिवीर्थेयोवाशरीरात्क्षरद्रोमनखःक्षरंतिगलंतिरोमाणि। ॥ स्रस्तनासानयनश्रुतिर्वा १०
नखानिचयस्यासौतथायोवाअमानुषंमानुषादन्यंसत्त्वंप्राणिनंपिशाचादिकंनिरीक्षितोयोवाविस्रस्तनासानयनश्रुतिः
नासानासिकानयनेनेत्रेश्रुतीकर्णौविस्रस्ताःशिथिलीभूताःनासानयनश्रुतयोयस्यासौतथा १० इंद्रवज्रायोवास्वप्नमध्ये
खरादौगर्दभादौयानेऽधिकृतः आरूढोदक्षिणस्यांदिशि आक्षिप्यमाणःप्रेर्यमाणःसन्जागर्तिप्रबुद्ध्यति अमुंवरं
आर्याज्ञानारःकुमार्याःप्रदानायनवरणीरन् तत्रकारणमाहनेदिष्टेतिनेदिष्टःअतिसमीपःदिष्टांतःप्रलयोयस्या

वि·वृं· सौनयाः अनिशयन् अंतिकः नेदिष्ठः अंतिकबाढयोर्नेदसाधाविति नेदादेशः दिष्टांतः प्रलयोन्ययइत्यमरः आसन्नमृत्युं अ·
टी· सवरं बवेरयुरित्यर्थः अर्थादेवंविधांकुमारींवरोपि २१ अथछायालक्षणेनारिष्टज्ञानमाह इंद्रवज्रानिश्चलः स्थिरः नेत्र १४
७१ योः पातोयस्यासौनयायः निश्चलदृष्टिः सन् क्षणांस्वस्य छायांनिरीक्ष्यततः क्षणमंतरिक्षंपश्यन् तथास्वकायंस्वदेहं शु
भाशुभसछायंनपश्येत् सनश्येन्नाशंप्राप्नोति शुभ्राणि शुभ्रमेघाः तैः समानाछायायस्यासौतया समानस्यसादेशः
दृष्टास्मिन्स्वकायेविकृतौदृष्टायांसत्यांविकारः स्यात् यस्यांगस्यविकारोदृष्टस्तदंगस्यतथाविकारः स्यादित्यर्थः २२

आक्षिप्यमाणोदिशिदक्षिणस्यांजागर्तियानेधिकृतःस्वरादौ नेदिष्टदिष्टांतममुंकुमार्याजायीः प्रदानाय
वरंवृणीरन् २१ छायांनिरीक्ष्यक्षणमंतरिक्षंपश्यन्नयोनिश्चलनेत्रपातः शुभ्राभ्रसच्छायमिहस्वकायं
पश्येन्सनश्येद्धिकृतौविकारः २२ प्रदक्षिणावर्तशरीररोमावृषस्वनः फेनिलमूत्रपो[illegible] ॥ [illegible] ॥

अथश्लोकत्रयेणापुरुषलक्षणमाह उपजातिकाप्रदक्षिणंसव्यमावर्त्तःपरिभ्रमोयेषांतानिप्रदक्षिणावर्तानिमिता
निशरीररोमाणियस्यासौतया वृषस्यस्वनइवस्वनः शब्दोयस्यासौतया फेनोस्तियस्मिन्नसौफेनिलं फेनादि राम·
लच्चेतिलच्प्रत्ययः फेनिलः मूत्रस्यपातोयस्यासौतथा अन्यल्पः अनिलघुः पार्ष्णिर्यस्यासौतया नाकादित्वान्ननलो ७८
पः पार्ष्णिर्गुल्फयोरधः प्रदेशः तद्ग्रंथीघुटिके गुल्फौपुमान्पार्ष्णिरधस्तयोरित्यभिधानात् मनसागभीरो

गंभीरः प्रकृत्यादिभ्यश्चेति तृतीया निघ्नं गभीरं गंभीरमित्यमरः धीरा निःसंदेहा उन्नता वर्धमाना आरंभेषु कार्यारंभेषु रुचि
प्रीतिर्यस्यासौ तथा प्रशास्तं यशोऽस्यास्यासौ यशस्वी प्रशंसायां मत्वर्थे विनिः २३ आख्यानकी ईक्षणे नेत्रे स्निग्धाः
सस्नेहाः ईक्षणे चन्वक् चनुरवाश्च दंताश्च केशाश्च यस्यासौ तथा युवा मध्यमवयस्कः सुष्ठु वासो यस्यासौ तथा अम
लिनवस्त्रैः परिवीता अतिसंवृता च शारीरेंगितं यस्यासौ तथा व्यक्तसंवरणे स्त्रियाः मुखमिव मुखं यस्यासौ स्त्रीमु
खः न च स्त्रीमुखः नितरां प्रभा यस्यासौ निःप्रभः शांता मूर्तिर्यस्यासौ तथा अनिकृष्णो ईक्षणतारकः [illegible]

नान्यस्य पार्ष्णिं मनसा गभीरो धीरोन्नतारंभरुचिर्यशस्वी २३ स्निग्धेक्षणान्वक्[illegible]दंतकेशो युवा सु
वासाः परिवीतचेष्टः नस्त्रीमुखो निःप्रभशान्तमूर्तिर्नचानिकृष्णोक्षणतारको वा २४ औचित्यचारी प्र
चिरेंगितज्ञो विशालहस्ताननवाहुवक्षाः ॥१९ पो नेत्रयोस्तारके ईक्षणतारके अनिकृष्णे ईक्षणतारके य
स्यासौ तथा २४ उपजातिका उचितयोग्यं तस्य भावः औचित्यं तच्चरति आचरतीति तथा प्रचिरं निर्दिंतः चारु इंगितं प
रस्य चेष्टितं तज्जानातीति तथा विशाले विस्तीर्णे हस्तौ च आननं बाहू च वक्षश्च यस्यासौ तथा मुख्यलक्षणान्याह सर्वो
पीति सर्वोपि एभिः सर्वलक्षणैः संपन्नोपि नरः सत्त्वाकृतिमान् कुलीनः नरोगी स्यात् सत्त्वस्य आकृतिर्यस्यासौ तथा सा
त्त्विकप्रकृतिरित्यर्थः कुलीनो विख्यातसत्कुलप्रसूतः नरोगी अव्याधितः किमर्थं कन्याप्रदानाय २५ सवंवरलक्ष

णान्युक्त्वा वधूलक्षणान्याह स्रग्धरया श्मश्रुभिः श्यामौ श्मश्रुश्यामौ तौ उन्नतौ उच्चौ ओष्ठौ यस्याः सा तथा नासिको
दरे निङीप् करौ च चरणौ च करचरणं पृथु करणं यस्याः सा तथा पृथुहस्ता पृथुचरणा चेति रूक्षाणि अस्निग्धा
नि अग्राणि येषां ते रूक्षाग्रा ह्रस्वा रूक्षाग्राः केशा यस्याः सा तथा अत्र ङीप् नौ विकल्पान्न ङीप् स्तु चेभावः शोचे निःशेषा वा शो
च हीना रोमाणि सन्ति येषु तानि रोमशानि रोमादेः मत्वर्थे शः रोमशानि अंगानि यस्याः सा तथा अंगगा
त्रे निङीप् कृशा लघुः कुटिला वक्रा चरंतौ अस्थिरा क्रूरा उग्रा सच्छद्मा सकपटा उपधिः छद्मकैतवइत्यमरः स

सर्वोपि सत्त्वाकृतिमान्कुलीनः कन्याप्रदानाय वरो न रोगी १५ श्मश्रुश्यामोन्नतोष्ठी पृथुकरचरणा
ह्रस्वरूक्षाग्रकेशा निःशेषा चारोमशांगी कृशकुटिलचलक्रूरसच्छद्मदृष्टिः वामावर्तानाभि विशालोन्नतवि
कटनटङ्कललाटा स्पृशंती नोर्वीमन्यांगुलिभ्यामनियतवहुभुग्गेहिनी देहिनीरुक् ॥ १६ ॥

वे विधा दृष्टिर्यस्याः सा कुशा कुटिला चला क्रूरा सच्छद्मा दृष्टिः वामा अप्रदक्षिणा आवर्ता नाभिर्यस्याः सा तथा विकटं वि
सदृशं नटतः नृत्यतः नेत्रे विकटनटं नीतेभ्रुवौ यस्मिन् तद्विकटनटङ्कु विशालं विस्तीर्णं उन्नतमुच्चं विकटनटङ्कु
ललाटं यस्याः सा तथा वहुत्वान्न ङीप् विशालोन्नतललाटा विकटनटङ्कभ्रूरित्यर्थः अन्यांगुलिभ्यां कनि
ष्ठिकां पक निष्ठिकाभ्यां उर्वीं भूमिं न स्पृशंती अर्थाच्चरणस्य यस्याश्चरणागतके निष्ठिके भूमिं न स्पृशत इत्यर्थः

अनियतमसंख्यातं वहु भूरि भुनक्तीति अनियतबहुभुक् एवं विधा गेहिनी गृहिणी देहिनी कृत्स्ना न देहो स्तिय स्याः सा देहिनी स्त्री स्युर्जायापत्न्यौपत्न्यमरः सा स्त्री मूर्तिमान् रोग एवेत्यर्थः १६ उपजातिः यानितंविनी स्त्री स्फिग्लल लाटोदरलं विमी सा क्रमेण कांतकांतानुजननानहंत्री स्यात् स्त्रियां स्फिजौ कटिप्रोथावित्यमरः स्फिजौ च ललाटं च उदरं च तैर्लंवते सा तथा दीर्घस्फिक् दीर्घललाटा दीर्घोदरीत्यर्थः कांतश्च कांतानुजनानीचते न क्रमेण कांतो भर्त्ता कांतानुजो भर्तृकनीयान् कांतननान्दः श्वशुरस्तेषां क्रमेण नाशयतीति यास्वल्पनितंवा या सा पीनकुचा

यास्फिग्ललाटोदरलंविनीसास्यात्कांतकांतानुजनातहंत्री नितंविनीस्वल्पनितंवयुह्याद्दृह्यान्य
तिदीर्घगल्लाकुलघ्नी १७ निःस्वातिह्रस्वा धमनीपुरंध्रीप्रायेण नत्रापिपृथुःप्रचंडाकपोलकूपाह

न विरोधयति पश्चान्नितंवः स्त्रीकट्या इत्यमरः गुह्यं योनिः सिते प्यशीलाकूमोंदरीदुःखदरीदुरात्मा १८॥
स्वल्पनितंवा स्वल्पगुह्या चेति या दीर्घगल्ला सा कुलघ्नी भर्तृकुलनाशिनी १७ उपजातिः याल्ली धमनी शिरायां अति ह्रस्वा अतिकृशा सा पुरंध्री निःस्वा निर्धना भवति यस्या अतिकृशाः शिराइत्यर्थः नाडीतु धमनिः शिरेत्यमरः दाराः स्यात्कुटुंविनी पुरंध्रीत्यमरः तत्र तस्यां धमनी या अति पृथुः सा प्रचंडा अत्युग्रा स्यात् यस्याः शिरा अति स्थूलादृत्यर्थः याह सितेहास्येसति कपोलकूपाकपोलयोर्गंडयोः कूपौ गर्तौ यस्याः सा तथा सा अशीलादुरा

चारा भवति या कूर्मोदरी कूर्मसदृशजठरा सा दुःखदरी दुरात्मा भवति दुःखस्य दरीव दरी दुःखदरी दुःखगुहा दुरात्मा दुष्ट।
स्वभावा ज्ञाबुभाभ्यामन्यतरस्या भिनिज्ञाय १८ संवंवरेव ध्वोः सर्वशरीरलक्षणमुक्त्वा विशिष्टं हस्तचरणगतरेखाल
क्षणमाह श्लोकस सके नइ इ वज्रा अंगुष्ठतलेह स्तांगुष्ठतलेहस्तांगुष्ठमूलाधः स्थिताभीरेखाभिः विपुलाल्पिकाभिः
क्रमेण पुंस्त्रीप्रसूतिर्वाच्या यावंत्यो विपुलरेखास्तावंतः पुत्रा यावन्यः कृशास्तावंत्यः कन्या इत्यर्थः अमूभिः रेखाभिः अ
छिन्नभिन्नाभिः अछिन्नाभिः अभिन्नाभिश्च अस्याः पुंस्त्रीप्रसूतेः आयुरायुष्यं अखंडं परिपूर्णं वाच्यं तदन्याभिस्तद्वि

रेखाभिरंगुष्ठतलेंगनानां पुंस्त्रीप्रसूतिर्विपुलाल्पिकाभिः अछिन्नभिन्नाभिरखंडमायुः खंडं तद
न्याभिरमूभिरस्याः १९ रेखानि तिर्यक्तनर्जनीयानि रेखा तर्जन्यंगुष्ठांतराले तदन्या भेदस्तानामायुरै
श्वर्यरेखेन सौंदर्यसुंदरत्वं तयोः स्यात् २०॥९९ परीताभिः छिन्नभिन्नाभिः खंडमल्पमायुर्वाच्यं तासुरेखा
सु या या रेखा अछिन्ना भिन्ना तदपत्यं पूर्णायुः या छिन्नभिन्ना तदल्पायुरित्यर्थः १९ शालिनी रेखा रेखा तर्जनीप्रदेशि
नीं प्रति तिर्यग्यानि तदन्या रेखा तर्जन्यंगुष्ठयोरंतराले स्थिता हे क्रमेण आयुरैश्वर्यरेखे स्यातां प्रथमा आयुष्यरेखा द्विती
या ऐश्वर्यरेखेत्यर्थः तयोरेखयोः सौंदर्ये सति अरुक्षगंभीरे निवक्ष्यमाणसौंदर्ये सतितयोः आयुरैश्वर्यरेखयोः सुंदरत्वं।
चारुत्वं स्यात् २० उपजातिः या रेखा मूलान्यापि मूलान्निर्गतास्त्यैश्वर्यरेखायाः शिखरं अग्रं तेन सार्द्धं युनक्ति या गं भ्री

निसापितृवंशरेखा भवतिनाहशः पितृवंशोज्ञेयइत्यर्थः सारेखा नीरंध्रवंधानिः छिद्रावंधरंहिताच गृहत्वंधनायभव
तिगृहंगृहिणीतस्यावंधन मणिधीनिः साचेद्रेखावहीयसी अतिशयेन बहुलावहीयसीवंशविवर्धनाय भवतीप्र
यस्थिरेत्यादिनाबहुलस्यवंहादेशः २१ उपजातिः जीवितरेखा आयुष्यरेखा कनिष्ठिकाजीवितयोर्मध्ये करभ
प्रदेशेस्थिताः मिथः परस्परं कांतकलत्ररेखाः स्युः पुरुषहस्तेनावेत्स्यस्तस्यभार्याः स्त्रीहस्तेनावेत्तस्याः कांताइ
त्यर्थः मणिवंधात्कनिष्ठकरस्यकरभोवहिरित्यमरः परेउर्वरिते अस्मिन्करभेस्थिताः सांमातुरवर्गरेखाः अ

रोम्बयीरेखाशिखरेणामूलाद्युनक्तियासौपितृवंशरेखा नीरंध्रवंधागृहत्वंधनायवहीयसीवंश
विवर्धनाय २१ कनिष्ठिकाजीवितरेखयोःस्यान्मध्येमिथः कांतकलत्ररेखाः अपत्यरीत्याकरभेप

पत्यरीत्याज्ञेयाः संमातुरपत्यानि सांमातुराः सोदराः भ्रातृकृतंरेखा ऽस्मिन्भवंति सांमातुरवर्गरेखाः २२ ॥
संभद्रपूर्वायाइत्यण् उक्तैर्यथांगुष्ठतले पुत्राः कन्याश्चलक्षितास्तेषामायुष्यं तद्वत्तस्मिन्जीवितरेखाया अधः स्थितेक
रभे भ्रातरोभगिन्यश्चतेषामायुष्यं लक्षणीयमितिभावः २२ अनामिकायामूलंतस्यविभूषणमिवविभूषणोयोरेखा
नित्यनपुंसकत्वात्स्त्रीविशेषणत्वेपिक्लीवत्वं अनामिकामूलेऊर्ध्वस्थितेत्यर्थः सारेखा पुण्यरेखाकथंभू
तानदत्वाप्तिहेतुः तस्यपुण्यस्यअवाप्तिः प्राप्तिः तस्यहेतुः नित्यपुंल्लिंगत्वात्स्त्रीविशेषणेपिपुंल्लिंगत्वंतस्यासन्या

पुण्यमासिरस्तीत्यर्थः निर्गतासीमायस्यासौनिःसीमः सीमंतः संजातोयस्मिन्निनिसीमंतितः पंचशाखायस्यासौ
पंचशाखःपाणिः निसीमःसीमंतितः पंचशाखोययासातथा साऊर्ध्वरेखाकस्यराज्यंनकरोति अपितुसर्वभ
स्याधिराज्यंकरोतीत्यर्थः पंचशाखःशयःपाणिरित्यमरः यथोर्ध्वरेखयाद्विधाकृतमिवपाणिनलंभवतिसा
वश्यराज्यमदेत्यर्थः २३ इत्यादीनांसर्वासामपिशुभाशुभरेखाणांसाधारण्येनअतिशयितत्वमाह विपरीता
रव्यानकी अरूक्षाःस्निग्धाःगभीरानिम्नामनोहराःसुंदराः अंतः अभ्यंतरेमधुवत्पिंगलाःनत्वक्रान्तिवत्त्रुः

अनामिकामूलविभूषणायापुण्यस्यरेखानदचास्तिहेतुः निःसीमसीमंतितपंचशाखाकरोर्ध्व
रेखानकरोतिराज्यं २३ अरूक्षगंभीरमनोहराभीरेखाभिरंतर्मधुपिंगलाभिः नचाऽन्तिवह्नीभिर
वामेष्वंगेषुपुंस्त्रीफलयोःस्फुटत्वं २४ सरोजश्रीवृक्षध्वजगजनिमित्तंभकलशस्रजादर्शछ

अन तिसंकीर्णाः सन्नादृशाभिरूक्षाभीरेखाभिःपुंस्त्रीफलयोःस्फुटत्वं कुशकुलिशभृंगारभिरभिः
त्वं शुभफलाधिक्यंस्यात् केषु अवामवामेषुअंगेषुपुरुषस्यदक्षिणहस्तचरणादिषुस्त्रियावामेष्वित्यर्थः
२४॥ अथकरेचरणेवाराज्यचिन्हान्याह शिखरिणीसरोजंकमलंश्रीवृक्षोबिल्ववृक्षः ध्वजःकेतुर्गजो
हस्तीतिमिर्मत्स्यःस्तंभकलशौप्रसिद्धौ स्रक्मालाआदर्शोमुकुरः छत्रमातपत्रं अंकुशःप्रसिद्धः कुलि

शंखज्ञेभृंगारः करकः गिरिः पर्वतः रथः प्रसिद्धः अश्वखुरः श्रीवत्सो विष्णुवक्षसि रोम्णामदक्षिणावर्त्तः ननु पत्राव
त्मदक्षिणावर्त्तमात्रं गृह्यते व्यजनं तालं यवो धान्यविशेषः यूपो यज्ञस्तंभः प्रभृतिभिरित्यादिभिश्चिन्हैः पदपाणिप्र
णयिभिः चरणगतैः पाणिगतैर्वा नराः पुरुषाः नार्यः स्त्रियः राज्यं दधति धारयंति एभिर्लक्षणै राज्यं प्राप्नुवंतीत्य
र्थः २५ अथ मुख्यलक्षणान्याह अर्थोद्भूतं मदिवचनं भाषणं अर्चितं पूजितं स्यात् मनोहरमित्यर्थः मतं मानं सज्ज
नानां पृथुलं नाल्पविषयं मनः मतिरित्यर्थः वपुः शरीरं दृशां नेत्राणां निर्विशेषसुखदं निर्विशेषं अधिकंसु

रथाश्वश्रीवत्सव्यजनयवयूपप्रभृतिभिर्नरा नार्यो राज्यं दधति पदपाणिप्रणयिभिः २५ अ
र्चितं वचनमुन्नतं मनो निर्विशेषसुखदं वपुर्दृशां अस्ति चेदघपराङ्मुखी मतिर्लक्षणैः किम
परैर्नृयोषितां २६ वरस्य कन्यावरणे वरेण्यो दुर्गे वयो दक्षिणचेष्टितं च ॥ ११ खं तत्प्रददातीत्यर्थः

मतिर्बुद्धिः अघपराङ्मुखी पापानकांक्षिणी च ज्ञानदानतपोवितं पुरुषाणां स्त्रीणां वा परैर्लक्षणैः किं सर्वचतुर्थ
लक्षणेषु सत्सु अन्येषां शुभलक्षणानां किमपि न प्रयोजनमिति भावः इति सामुद्रिकलक्षणानि २६ अथ नि
मित्तानि तत्र वरणकाले पक्षिचेष्टितमाह उपजातिः वरस्य कन्यावरणसमये दा वरः कन्यां वरीतुमिच्छति
तस्मिन्काले यः कश्चन पुल्लिंगः पक्षी दक्षिणाचेष्टितः दक्षिणांगे कंडूयन् कंपनादिभिश्चेष्टितो भवति सवर

वि॰ वृं॰ अति शुभः स्यात्का इव दुर्गोदुवदुर्गोत्कृष्णचीदिका स्त्रीलिंगपक्षिशुभ ध्येदुर्गापिदक्षिणा चेष्टिताशुभेत्यर्थः अथ स्त्री अ॰
टी॰ रनयोर्वामचेष्टितमशुभमितिकुमारीनंतवेहणुयात्तस्मिन्काले तयोः पुल्लिंगपक्षिदुर्गयोः अदक्षिणावामांगचेष्टि १४
७४ तं इष्टं शुभमाहुः २७ अथ शुनश्चेष्टितमाह अनुष्टुप यत्र कुमारीकां क्षिणीवरंवरीतुमिच्छतितत्र शुनः शुनकस्या
दक्षिणाभिमानिरिष्टा शुभा यत्र वरः स्ता कुमारी वुवूर्षीति वरीतुमिच्छति तत्र शुनोगतिर्दक्षिणास्वस्यवामभा
गे चेत्तदा शुभा २८ अथोपश्रुतिशकुनमाह शार्दूलविक्रीडितं अक्षतैस्तंदुलैः परिपूरितेमस्यादिपात्रेमस्यकुट्यादीनां

अदक्षिणं चेष्टितमिष्टमाहुस्तयोः कुमारीवृणुयाद्दूरं चेत् २७ शुनोगतिर्दक्षिणाकुमारीयत्र कां
क्षिणी अदक्षिणायत्रतत्रवरस्तांवुवूर्षति २८ आरोप्याक्षतपूरितेगणायनिमस्यादिपात्रेघनैः
संमार्जन्यववेष्टितेशुवतयस्तिस्रः सकन्यानिशि ॥मानपात्रेसंमार्जन्या अववेष्टितेस्याक्वादिनेगणेशप्र
तिमामारोप्यप्रक्षिप्य सकन्याः सकुयाकुमार्या सहितास्तिस्रो युवतयः सुवासिन्यः निशिरात्रौरजकादीनां वस्त्रनिर्णेज
कमधककारादीनांवेश्मसुगृहसमीपेप्राप्ते निर्याताः किंकृत्वा सर्वविघ्नगणपतिं गंधपुष्पादिभिरर्चितं पूजितंकरेकृत्वा राम॰
कृत्वा तस्मिन् गृहे स्थितानामनुज्ञानांयांवाचं यद्वचनं शृणुयुः आकर्णयेयुः तस्यार्थः अभिप्रायः तेनसदसीसिद्धिः ७४
चिंतितकार्यस्य सिद्धिर्ज्ञेया किलेति निश्चये अत्राधिवासनमंत्रादिकं विधानमालाद्युक्तं ज्ञेयं इत्यादिलक्षणैः ...

ष्ठितां कन्यां वरो वरयेत् कन्यापि वरमित्युक्तं २९ तत्र कन्यावरणनक्षत्राणि कुलधर्मानतिक्रमणं चाह उपजातिः श्रुतिः म-
घेशः त्रिपूर्वाः पूर्वात्रितयं वसवो धनिष्ठा वह्निः कृत्तिका मित्रो अनुराधा विश्वे उत्तराषाढा अनिलः स्वाती एषु नक्षत्रेषु
कुमार्या वरणं स्यात् अथ कुलधर्मः यत् आर्याः वृद्धतमाः स्वकुलोक्तं स्वकुलपरंपरागतं आचरेयुः न चैनं सापि नावम-
न्येत तस्यावज्ञा मनसापि न कार्या किंपुनः साक्षात् अतस्ते कुलधर्मा अवश्यं कर्तव्या इत्यर्थः तत्रापि आगमविरुद्धाः
न कार्या देशाचाराः कुलाचारा येन विध्यविरोधिन इति स्मरणात् ३० अथ वेदिकानिर्माणतत्प्रभृतीनां कालं चा-

निर्यानास्त्रजकादिवेश्मसुकरे कृत्वा नमभ्यर्चितां वाचं भृगुश्च स्तदर्थी सदृशीं सिद्धिं किलोप-
श्रुतौ २९ श्रुतित्रिपूर्वावसुवह्निमित्रविश्वानिलैर्वरणं कुमार्याः नेज्ञावमन्येत न चेतसापि
यदाचरेयुः स्वकुलोक्तमार्याः ३० वेदिकां विरचयेद्यथा नयथास्यादियं प्रविशतश्च दक्षिणो ।

हस्तोच्छ्रिता ३ वेदिकां तथा रचयेत् तथा कथं यथा इयं वेदिका गृहं प्रविशतः पुरुषस्य दक्षिणभागे भवति तस्याः लक्ष-
णं भूषणादिकं नारदादिभिरुक्तं ज्ञेयं इत्यादीनां विवाहकृत्यानामारंभकालमाह स्तुरिति जनाश्रयो मंडपः मंडपो
स्त्रीजनाश्रय इत्यमरः यवोस्त्रियं वापः अंकुरार्पणमिति यावत् तत्प्रकारः शौनकस्मृत्यादिषूक्तः वर्णिका लोक-
प्रसिद्धाः अपूपविशेषाः यद्वा वर्णिका रंगवल्यादयः एतदुपलक्षणं दलनकंडनवारकादि गृह्यते एतानि

अग्रतः पूर्वलग्नदिनमारभ्य षण्नवसु षष्ठतृतीयनवमेषु दिवसेषु नस्युः पश्चादपि तद्द्वासनादिकं च ज्ञेयं केचि
त्तु नवमदिनं शुभमाहुः देशाचारतो व्यवस्था ३१ अथेंद्राणीपूजनादिकमाह युवतिभिः सुवासिनीभिः सहिता स
युवतिः कन्यका उक्त विधिवत् सुभगामथेंद्रपत्नीं घटकारमृदा सलक्षणां वेयवामित्यादिना शौनकाद्युक्तवि
धिना पुलोम्नो जाता पुलोमजा इंद्राणी तस्याः पूजनं समाचरेत् अथ मातृकादिपूजा घ्नंति मानरौद्रवि
धा देव्यो मानुष्यश्चेति तत्र देव्यो गौरी पद्मेत्यादयो ब्राह्मी माहेश्वरीत्यादयश्च मानुष्यः मातृमाता महत्यादयश्चेतु वि

स्युर्जनाश्रययवोस्तिवशीकाः षण्नवत्रिदिवसेषु नाग्रतः ३१ कन्यकोक्तविधिवत्पुलोमजापूज
नं सयुवतिः समाचरेत् घ्नंति चाशुभमविघ्नमातरो मातृयज्ञकुलकर्मशांतयेन ३२ इति विवाह
॥ वृंदावने मिश्राध्यायश्चतुर्दशः १४

श्चितिमनोक्ताः तासां यज्ञः पूजादिकं कुलकर्मशांतयः कुलोक्ताचारवशतो याः
शांतयः कुलदेवताराधनादयः ताश्च अविघ्नमातरः तत्तु विस्तारेण निर्विघ्नं निष्पादिताः अशुभं घ्नंति नाशयंति च ततः सयु
वत्या पुलोमजापूजनं च अशुभं हंतीत्यर्थः अतः शचीमातृकापूजादिकमवश्यं कर्तव्यमिति भावः ३२ इति श्री
सकलागमाचार्यवर्य श्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेश विरचितायां विवाहवृंदावनटीकायां विवाहदीपिका
यां मिश्राध्यायश्चतुर्दशः १४ अथ वधूवरप्रश्नाध्याय आरभ्यते तत्रादौ वधूप्रश्नमाह तत्संजनितलको [illegible]

कमस्याः कन्यायास्ताभो भविष्यतीति नवेन्वस्मिन् प्रश्नकाले यल्लग्नं तस्माद्यद्यादि कर्मायसूनुसहजस्मरगः दशमैकादश
पंचमतृतीयसप्तमो मृगांकश्चंद्रो जीवेन गुरुणा हष्टस्तदा स्त्रीपुंससंगमथितास्यात् स्त्रीपुंसैनिजत्वतुसदित्या
तयोः संगमसमागमं कारोतीति स्त्रीपुंससंगमथिता कन्यालाभंकरोतीत्यर्थः अयंयोगः कन्यायावरलाभश्चपित्रः
विशेषात् योगांतरमाहस्वर्क्षाणीति शुक्रशशिभ्यां हृष्टानि युतानि वा स्वर्क्षाणि लग्नंगतानि स्वराशयश्चंद्रशुक्रराश
यः कर्किंतुलौ वृषभाः कन्यालब्ध्ये कन्यालाभाय भवंति योगांतरमाह च धूगृहे नि वधु सेज्ञाः समराशयो वृषक।

अथव धूवर प्रश्नाध्यायः कर्मायसूनुसहजस्मरगो मृगांकः स्त्रीपुंससंगमथिनायदि जीवदृष्टः
स्वर्क्षाणि शुक्रशशिहष्टयुतानि कन्यालब्ध्यैवधूगृहदृकाणनवांशकावा १ युग्मर्क्षगौ शशिसि
तौ द्विपदांगनांशेस्यातांतदासिपिशुनौ तनुमी स्समारौ ॥ १ केंद्रादय स्तेषां गृहाणि दृकाणा वा नवांशकावा
लग्नगताः शुक्रशशिदृष्टियुताः कन्यालब्ध्ये भवंति १ योगांतरमाह युग्मार्क्षगौ समराशिस्थितौ शशिसितौ द्विपदांगनां
शेस्थितौ द्विपदश्चासावंगनांशश्च सच कन्यांशस्य च तत्रस्थितौ तनुलग्नं इस्समारौ पश्यतौ तदानीं तदासिपिसुनौ स्तःतस्याः
कन्यायाश्चाप्तिस्तस्याः पिशुनौ सूचकौ कन्यालाभसूचकावित्यर्थः अत्रवलिनाविति शौनकीये विशेषोस्ति योगांतर
माहनारीति उदितमुदयंप्राप्तं लग्नगतमित्यर्थः उदितंनारीनवांशंस्त्रीनवांशं वृषककर्कादिकं शशिसितावीक्षमा।

वि·व· योगानदाक्षिपिशुनाविन्यनुवृत्तिः योगान्तरमाह स्वचरा इतिपरेपि शुक्रशनैश्चरव्यतिरिक्ता अपि खचरास्तैराशिगाः समभ अ·
टी· राशिस्थिताः स्त्रीणामिमानि स्त्रैराणि स्त्रीपुंसाभ्यां नक्षत्रयाविति नञ् विलसंतः स्निग्धाः उज्वलाः प्रकाशमानाः वीर्य। २५
७६ भाजः सबलाः उदितं नारीनवांशमीसमाराः कन्याप्राप्तिसूचका इत्यनुवृत्तिः २ अथ कन्यायावरोपलब्धिप्रश्नमाह स
बमनेनस्वसीणि शुक्रशशीन्यादिविधिनानराः पुरुषानिति विनीतो स्त्रीरणां सुपनमंतिसमागच्छंतिलब्धे भवंतीत्यावृत्त।
कैः नरदृक्काणनवांशदृग्भिः पुंस्खेचरैः नराविषमराशयो मेषमिथुनादयस्तेच नेदृक्काणनवांशाश्च नरदृक्काणनर

नारीनवांशमुदितं खचराः परेपि स्त्रैराशिगा विलसदुज्वलवीर्यभाजः २ सर्वे नरा नरदृक्काणनवां
शदृग्भिः पुंस्खेचरैरुपनमंति नितंबिनीनां यल्लिंगिबालकपशुप्रभृतीं गितं स्यात्प्रश्नसरोनद ३

नवांशादिति नान्यश्यंनितेनरदृक्काणनवांशदृशः तैःपुंसखेचरैः पुरुषग्रहैः रविभौमगुरुभिः सत्तः नथैवव धूवरे
दुक्तं भवति स्त्रीग्रहौ किल शशिसितौ यत्र शशिसितौ वुक्तौ नत्रपुंग्रहाग्राह्याः यत्र स्त्रीदृक्काणास्तत्रनरदृक्काणाः यत्रस्त्री
नवांशस्तत्रनरनवांशः यत्रस्त्रीराशिस्तत्रनरराशिरिति एवमनेनविधिनाउक्तयोगैरेवकन्यायावरोपलब्धिर्ज्ञेयेतिअ। रास·
थ निमित्तानियल्लिंगीति प्रश्नसरो प्रश्नकाले लिंगिनः कापालिकाः बालकाः प्रसिद्धाः पशवः छागवृषतुरगाश्वयः ७६·
प्रभृतिग्रहणाद्भिक्षुकोन्मत्तादीनां ग्रहणं तेषां यदिंगितं चेष्टितं नदूधूवरस्य नथैव भवति उरि[illegible]नि श्चये निष्या।

पुनर्वस्वोर्नक्षत्रद्वंद्वद्वंद्वमित्यत्र द्वंद्वं तेन नवयोगद्वंद्वेष्वेकत्वज्ञापकात्सर्वोऽपि द्वंद्वो विभाषयैकवत्स्यात् अतो वर्धूवरस्येत्येक त्वं ३ अथवधूवरप्रश्नकाले शुभाशुभयोगानाह प्रश्नकाले उदयः प्रश्नोदयः प्रश्नलग्नं तस्मात्तुष्टौ द्याद्दमृतरोचिषिचंद्रमसि षण्मृतिस्थे षष्ठे अष्टमस्थे वासति अयमेकश्चंद्रकृतो योगः तत्रतस्मिन् चंद्रमसि मूर्तौ लग्नस्थे सति अवन्या अपत्यमावनेयः भौमः कृदिकारादक्तिनः इति ङीषि कृते सप्तम्यां ढक् तस्मिन्भौमे मदनस्थे शि सप्तमस्थे च सति चः समुच्चये अयंचंद्रभौमकृतो द्वितीयो योगः नन्वस्तयोर्लग्नसप्तमयोः अशुभसंगतयोः पापग्रहयुक्तयोः स

प्रश्नोदयाद्दमृतरोचिषि षण्मृतिस्थे मूर्तौ च तत्र मदनस्थशिशावनेये तन्वस्तयोरशुभसंगतयोर्व
रस्यनाशः क्रमाद्वसुमहीमुनिसंमितेब्दे ७ जामित्रगौ विधुसितौ विधवामसाध्वीं सौरिः ॥

तोः अयं पापद्वयकृतस्तृतीयो योगः एषु योगेषु क्रमाद्वसुमहीमुनिसंमितेब्दे वरस्य नाशः स्यात् प्रथमे योगे अ ष्टमे वर्षे द्वितीये एकवर्षे तृतीये सप्तमे वर्षे इत्यर्थः ७ जामित्रगौ सप्तमस्थौ विधुसितौ चंद्रशुक्रौ तु धूं विधवां कु रुतः सौरिः शनिः कुजो भौमः जामित्रगः असाध्वीं दुराचारां करोति शौनकीये तु शनिसंयुतमन्त्रं भौमो मरणमुक्ता मिति तथापि फलं दुष्टमेव महाप्रश्ने सौड्ज्यश्च महेज्यः असुराणां महेज्यः शुक्रः बुधः प्रसिद्धः तौ जामित्रगौ ध नाढ्यां कुरुतः वपुषि लग्ने स्थितौ दीर्घायुषं कुरुतः प्रसूतौ पंचमे स्थितौ सुप्रसवां शुभसंततिं कुरुतः कुत्र चि

वि॰ वृं॰ त्सुरमहेज्येति पाठः तदसत्यत्त्‌ आह शौनकः यदि षष्ठकलग्नस्थौ भृगुसौम्यौ जीविनीं कुरुतः पंचमसंस्थौ पुत्रान्‌ अ॰
टी॰ जामित्रगतौ विपुलं धनमिति अस्मिन्‌ वधूवरप्रश्ने काले स्त्रीजातकोक्तमखिलं शुभाशुभं चिंत्यं ५ सर्वकन्यावरोप १५
७७ लब्धिमुक्त्वा तल्लाभे सति दलनकंडनादि विवाहकृत्येषु शुभकालमाह दलनेति दलनकंडनादिषु सकलक
र्मसु शुभतिथिवारफलानि नक्षत्रादिफलानि परैरन्यैः पदे पदे विरचितानि पदे पदे इति लौकिकाभिप्रायेणोक्तं अ
ल्पकृत्येषु अपि पृथक्फलानि विशेषाभावे प्युक्तानीत्यर्थः तानि पृथक्फलानीति कारणादस्माभिर्नोचिरे नोक्ता

कुजोसुरमहेज्यबुधौ धनाद्यादीर्घायुषं वपुषि सुभसवां प्रसूतौ स्त्रीजातकोक्तमखिलं खलु चिं
त्यमत्र ५ भतिथिवारफलानि पदे पदे विरचितानि परैरिति नोचिरे ॥९ निके चित्परोक्षाभावेपि भूत
मात्रे लिटमिच्छंति तथाच मुग्धबोधे भवद्भूतभव्येषु क्वादयस्त्रयस्त्रिंश इति अतएव वराहादिप्रयोगाः होरां वरा
ह मिहिरो रुचिरां चकारेति उदयनस्यापि व्याने नेकिरणावली मिति इतीति कथं हि यस्मात्कारणात्तदुपक्रमस्तै
षां सकलकर्मणां दलनकंडनादीनां य उपक्रमः आरंभः स विवाहभे विवाहनक्षत्रे सर्वशुभे दिने स्यात्‌ शुभे व्यु राम॰
तिपातविष्ट्यादिमहादोषरहिते षण्णवत्रिदिवसे पुनाप्रतइति निषिद्धादन्यदिने च तथाच श्रीपतिः विवाहे ७७
कृत्यं निखिलं विवाहभे विलोकयेत्ताम्रवलं हि मघुतेः नचत्रिषष्ठोपिचवारकः शुभइति [illegible] यनिजकृतस्यावि

वाहपटलस्यपूर्वेभ्योवैशिष्ट्यमाह वसंततिलका मायोवाहुल्येनविवाहपटलंविवाहकूलसमूहः नत्येनतत्रैचा
लनानितसहतेहन्त्वादिनाचालयितुंनशक्यते आगमसिद्धत्वादितिभावः अत्रविशेषणद्वारेणदृष्टांतः तदेति तदेता
दीनदेलंवमानः प्रशिथिलमूलोयस्तव स्तूरणस्तवः तेनोपमीयतेतत्तथायथातदस्थोलवमानस्तूरणस्तंवोनुवालनं
सहतेचालितत्वधःपतनमेवतद्वद्विवाहपटलमपीत्यर्थः अतइहमयोक्तेवृंदावनेनात्निपुटलेसन्मतिश्रीःसतां
विदुषांमतिःवुद्धिःतस्याःश्रीःसंपद्रमतांसुखेनक्रीडतां अत्रहेतुःकथंभूतेपरमतेनितपरेषांमतानितदेवातपं

सकलकर्मसुयस्तदुषक्रमःसहिविवाहभएवशुभेदिने ६ मायोविवाहपटलंतदलंवमानस्तं
वोपमंनसहतेनयचालनानिवृंदावनेपरमतातपपीड्यमानवृंदावनेत्नुरमतामिहसन्मतिश्रीः
॥७ इतिविवाहवृंदावनेवधूवरप्रश्नाध्यायःपंचदशः १५॥ ११उष्णंतेनपीड्यमानास्तेषांवृंदंतदव

तिभीरणयतीतथा अयंभावः यथाकश्चन आतपेपीड्यमानोवनेगत्वासुखेनरमतेतद्वत्परमतैः पीड्यमानोस्मि
नवृंदावनेसुखेनरमतामिति अथांतेश्रीमयोगः समास्यलंकारेयथात्रग्रंथारंभे ७ इतिश्रीसकलागमाचा
र्यवर्यश्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशविरचितायांविवाहवृंदावनटीकायांवधूवरप्रश्नाध्यायःपंचदशः १५
अथस्ववंशवर्णनपूर्वकंग्रंथालंकारमाह उपजातिः भरद्वाजइत्यासीन्महर्षिस्तस्यवंशेभरद्वाजगोत्रेवि॥

वि॰वृ॰ श्वावतंसे अवतंसः कर्णपूरः विश्वस्य अवतंसइवावतंसः तस्मिन् विश्ववंद्य इत्यर्थः जनार्दनोनामाभूत् कथंभूतः अ॰
टी॰ श्रुतीति श्रुतीनां वेदानां तत्त्वं याथार्थ्यं तत् हेत्तीति तथा औदीच्या औदीच्यज्ञातीयजनाः तस्मिन् देशे ज्ञातयोनेकवि १६
७८ धाः प्रसिद्धाः तेषांचारित्रं प्रचारस्तस्यापथ्योः मार्गस्तत्प्रवर्त्तयतीतितथा औदीच्याचारमार्गप्रवर्त्तकइत्यर्थः अने
नस्वधर्मोपासकइतिसूचितं याज्ञिकेषु चक्रवर्ती व चक्रवर्ती श्रेष्ठतम इत्यर्थः १ तस्य जनार्दनस्य द्वितीयः सू
नुः श्रियादित्य इत्यभिख्य आसीत् इति अनेन सूर्यनामेत्याह कइव श्रियादीप्त्या आदित्य इव अस्य श्रियादित्

अथविवाहवृंदावनेस्ववंशवर्णनं अभूद्भरद्वाजमहर्षिवंशे विश्वावतंसे श्रुतितत्त्ववेदी औदी
च्यचारित्रपथप्रवर्त्ती जनार्दनोयाज्ञिकचक्रवर्त्ती १ अस्तिश्रियादित्य इतिस्मतस्यसूनुःश्रिया
दित्य इति द्वितीयः त्रिस्कंधपारंगतरंगमल्लस्तदात्मजोराणग इत्युदीर्यः २ ॥ ॥ ॥

स्य आत्मजः उदीर्यराणगइत्यासीत् उदीर्यते तदुदीर्यं कथनीयं तस्मिन्नाम्नीति यावत् राणगनामेत्यर्थः कथंभूतः त्रिस्कं
धेति त्रिस्कंधाः होरागणितसंहिताख्याः तेषां पारंगताः अशेषज्ञातारः तेषां रंगेयुद्धभूमौ मल्लइव मल्लः मल्लोबाहुयु वसं॰
द्धकुशलः त्रिस्कंधज्योतिःशास्त्रविदां पराभवकृदित्यर्थः २ वसंततिलका अस्य दैवज्ञस्य राणगस्य सुतः श्रीके ७८
शवः सुकविः शोभनकविरस्मिन्वृंदावने सुतपः श्रेयमुनिगवीनिवहं दुदोह मुनयो गावइव मुनिगव्यः उपामि

तंव्याघेनितत्सुरूपः गोरतद्धितलुकीतिदच दित्वातङीप् तासांनिवहः समूहस्तंदुदोहदुग्धवान् किमर्थं अध्ययनाध्वनी
नव्यूहान् अर्थपयःप्रवाहैः प्रतर्पयितुं अध्ययनस्य अध्वा अध्ययनाध्वानमलंगामिनइत्यध्ययनाध्वनीनाः अध्यय
नमार्गज्ञानशीलाः अध्वनोयत्खाविन्यलंगामीन्यर्थे खः आत्माध्वानौखेइतिअनः प्रकृतित्वंतेषांव्यूहाः समूहाःतानर्थ
र्थपयइव अर्थपयः तस्य प्रवाहाओघाःतैः सुतपायेषांतेसुतपसः सुपुण्याःतैः श्रीयतेसेव्यतेतत्तथा अत्रायंश्लेषः
सुतपोभिः सेव्यमानेवनेअध्वगमनेनरविश्रान्त्यर्थंपःप्रवाहैस्तर्पयितुंगावोदुह्यंते तद्वत्सुपुण्यैः सेव्यमानेस्मिन्वृंदावने

श्रीकेशवः सुकधिरध्ययनाध्वनीनव्यूहान्प्रतर्पयितुमर्थपयःप्रवाहैः देवज्ञनारागसुतः सु
तपः श्रयेस्मिन्वृंदावनेमुनिगवीनिवहंदुदोह ३ अवहुदृष्टिधियः कियदप्यदः पदः पदग

नाम्निग्रंथे अन्यग्रंथाध्ययनेनखिन्नानर्थप्रवाहैस्तर्पयितुंमुनयोमयादुग्धाइति तद्वत्सभीरम धीरभिरंस्यते
नेभ्यःसारंसंगृहीतमित्यर्थः३ अतएतत्सुज्ञेभ्यस्वरोचयिष्यतिकथमज्ञेभ्यइत्याशंकायामाह दृग् विलुवित्तं नवहु
दृष्टंययासाअवहुदृष्टासाधीर्यस्यासौअवहुदृष्टधीः तस्यअल्पदृष्टशास्त्रस्यअदः सत्तदपिकियत्किंपरिमाणम
स्यतिकियत् विशिष्टगुणमप्येतत्तस्यनकिंचिदितिभावः अधीरबुद्धिः अभिरंस्यतेअभिरामंप्राप्स्यति अत्रविशे
षह्णारहेतुः पदेतिपदैः गभीरंगंभीरपदं अतिमंदबुद्धिस्तुअर्थं जानातुनवापदगंभीरत्वादेवाह्लादयिष्यती।

वि·सं· स्यर्थः विशदशास्त्रधियांतुतुर्विशेषे विशदा अत्यधिका शास्त्रे धीर्येषांतेतथा तेषांतु इदमेकवारमेव श्रुतिगतं कर्णप्राप्तं अ·
टी· सत् रसनासु जिह्वासु विवृत्स्यते विवृद्धिं प्राप्स्यति गोप्यं रसनागतं सद्यस्य कस्यापि नोच्यते इदं कर्णपथगतं सत् रसनासु १७
७५ विवृत्स्यत इद निकृच्यं निश्चयोक्तिः उक्तं हि भर्तृहरिणा अज्ञः सुखमाराध्यः सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः ज्ञानलवदुर्वि
दग्धं ब्रह्मापि तं नरं न रंजयतीति ४ इति ग्रंथालंकारः ॐ अथ ग्रंथकृदुक्तयुक्तिममलां व्याख्याय तस्य कृतत्वं तत्कृतो
पि महद्द्रोधिकत्वहचिह्नार्थवृद्ध्यै वोच्छ्रितं सद्युक्त्या तु निरस्य सारमुदितं तत्सम्यतां सज्जनास्तद्विश्वासवतां प्रमीतिः

विषदशास्त्रधियां त्विदमेकदा श्रुतिगतं रसनासु विवृत्स्यति ४ ध्रुवानुराधामृगमूलरेवतीकरंम
घास्वातिरदूषणोगणः रवेरमीनामकरादिषड्ढीकरग्रहे मंगलकृन्मृगीदृशां ॥ १ ॥ ६ ॥

विहनस्यान्नंनिरासं विना १ पश्चात्सागरपूर्व वर्जितटगेग्रामेत्र नंद्यादिमेरंभापूगरसालशीर्षनिचुलच्छाया वितानेवसत्‌ ना
नाशास्त्रकलाकलापचतुरः श्रीकेशवस्यात्मजः श्रीकायुक्तिमतीं गरोग्रा विवुधोवृंदावनस्याकरोत् २ रसनगमनु ।
१५७६ तुल्ये शाके आनंदवर्षे विवृतिमकृत शक्ता दीपिकाख्यागणेशः यदिह लिखितमल्पानल्पकत्वात्सदोषंतद राम·
ति विमलधीभिः शोध्यमित्यर्थयेतान् ३ इति श्रीसकलागमाचार्यवर्य श्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशदैवज्ञविरचि ७९
तायां विवाहवृंदावनटीकायां विवाहदीपिकायां स्ववंशवर्णनः षोडशोध्यायः १६ विवाहोपयदंवृंदावनंव्याख्यायके

तत्कृतां लग्नशुद्धिंच गणेशो व्याचिकीर्षति १ तत्रादौ विहितनक्षत्रादिकमाह ध्रुवादिः करांतो यमेकादशनक्षत्रात्मको ग
णश्चेद्दूषणं वक्ष्यमाणपापवेधादिदोषरहितस्तदा मृगीदृशां स्त्रीणां करग्रहे मंगलकृत्स्यात् १ अथ [illegible] णान
क्षत्रशुद्धिमाह क्रूरेणपापग्रहेणोज्झितंत्यक्तंभंनक्षत्रंनशुभंस्यात् तदाप्यंतेनक्रूरग्रहेण आप्यंप्राप्यंभोग्यं आ
द्येयुक्तंच अथलत्तोव्यक्तेति कुजोभौमः आर्किःशनिः भानुःरविः स्वर्भानुःराहुः तेभ्यः सकाशात्क्रमेणत्र्यष्टार्कवि
शंतृतीयमष्टमंद्वादशंविंशंच सत्रिविधाद्भुतंत्रिविधैर्दिव्यभौमांतरिक्षैरद्भुतैरुत्पातैः सहितंचांद्विःशशिभोग

क्रूरोज्झितंद्विःशशिभोगतोर्वाक्तदाप्यमाद्यंचशुभंनभंस्यात् त्र्यष्टार्कविंशंचकुजार्किभानुःस्वर्भा
नुतःसत्रिविधाद्भुतंच २ वैसाहगंभूव्यसमाप्तिसाग्रंसंक्रांतिसाम्यंखलवेधवच्च स्वांशाश्रमोभा।
न्वभिरोपुनर्भूष्यैरग्रहाणांत्रिभिरुत्तरैःस्यात् ३ ॥९ तोर्वाक्नशुभंस्यादितिप्रत्येकं संबध्यते द्विवारंद्विःश
भिर्दोषैस्त्यक्तमपिनक्षत्रंद्विधाचंद्रभोगादर्वाक्नशुभं द्वितीयेचंद्रभोगेशुभंभवतीत्यर्थः नशुभमित्यग्रेप्यनुवर्तनी
यम् २ अथचंद्राद्यशुद्धोदिवैधृतः सासाध्यः हहर्षणः गंगंडः भूशूलः व्यव्यतीपातः तेषांसमाप्तिरवसानंतत्रसाग्रंस
शेषयत् येषांयोगानामंतेवर्तमानमित्यर्थः यच्चसंक्रांतिसाम्यंक्रांतिसाम्यंचंद्रार्कयोस्तेनसहितंयस्मिन्नक्षत्रेमहा
पातइत्यर्थः यच्चखलवेधवत् पापग्रहवेधयुक्तंतमेववेधमाह स्वांशेतिसवेधः स्वांशाद्यैराद्यक्षरैरुपलक्षित

वि॰ टी॰ नक्षत्राणांक्रमेणद्वयोर्द्वयोर्मिथःस्यात्सयथास्वास्वाती शशततारका अनयोर्मिथोवेधःस्वातिस्थेनग्रहेणशततारका अ॰
८० विद्धा शततारकास्थेनस्वातीति एवमुत्तरत्रापि श्रश्रवणः ममघा अनयोर्मिथोवेधः भभरणी अनु अनुराधा अनयोर्मि ९७
थोवेधः अभि अभिजित् रोरोहिणी अनयोर्मिथोवेधः पुनःपुनर्वसुः मूमूलं अनयोर्मिथोवेधः रेखाणांवेधःक्रमेणत्रि
भिरुत्तरैःस्यात् रेवत्युत्तराफल्गुन्योः मृगोत्तराषाढयोः हस्तोत्तराभाद्रपदयोरित्यर्थः ३ अथैकार्गलादिकमाह अशुभा
ह्वयेषुदुष्टनामयोगेषुसत्सु इंदुतः इंदुनक्षत्रात् अर्कः सूर्यः साभिजितिसमेऋक्षेभवतितदा एकार्गलोस्ति एतदुक्तं

एकार्गलःसाभिजितींदुतोर्कःसमेस्तियोगेष्वशुभाह्वयेषु चतुर्दशंचेंदुभमर्कधिष्ण्याद्वितीय
मुक्तोद्वहनर्क्षशुद्धिः ४ षट्त्र्यायेष्वशुभाःशुभायनिधनद्यूनांत्यवर्ज्यपरेष्वायार्थेषुशशीमृतोश

भवतिव्याघातशूलपरिघव्यतिपातविष्कुंभगंडातिगंडवज्रवैधृताःअशुभनामयोगाः॥ नितमःसूर्यः परेभंगदाः
एष्वन्यतमेयोगेसतिचंद्रनक्षत्रमारभ्य अभिजितासह अर्कनक्षत्रंगणयित्वायदियुग्मासंख्याभवतितदैकार्गलः
स्यात् तद्वत्अशुभमित्यनुवृत्तिः अथसंध्योदितं अर्कधिष्ण्याच्चतुर्दशमिंदुभंचंद्रनक्षत्रंच अशुद्धं अशुभंस्यात् इती राम॰
यंउद्वहनर्क्षस्यविवाहनक्षत्रस्यशुद्धिरुक्ता ४ अथलग्नशुद्धिमाह षट् षष्ठंत्र्यंतृतीयं आ[illegible]एष्व ८०
शुभाःपापग्रहाःशुभायभवंतिशेषेष्वशुभाय निधनमष्टमंद्यूनंसप्तमं अंत्यंद्वादशं एतानिवर्जयित्वा अन्येषुन

वसुस्थानेषुपरेसौम्यग्रहाबुधगुरुशुक्राःशुभायस्युःशेषेषुनिधनद्यूनोन्येष्वशुभाय शशीचंद्रस्तथ्यायार्थेबुतृतीयेकादश
द्वितीयेषुशुभायभवेत् शेषेष्वशुभाय तत्राष्टमेसर्वेषांविशेषमाह मृताविति मृतावष्टमेशनितमः[illegible]शुभायस्यु
रित्यशुभायअत्रराहुग्रहणात्तत्स्वरूपांतरंकेतुश्चपरेअन्येचंद्रभौमबुधगुरुशुक्राःमृतौस्थिताभंगदाः लग्नभंगाय
स्युःअन्यानपिलग्नभंगानाह क्रूरद्यूनेतिशशिनत्रूक्रूरद्यूनवृत्तान्वितेभंगायभवतःद्यूनंसप्तमादवृत्तंयथायोस्तद्यून
वृत्ते तेचतेअन्वितेचद्यूनवृत्तान्विते क्रमेणद्यूनवृत्तान्वितेतथालग्नस्यचंद्रस्यवासप्तमंक्रूरान्वितंभवेत् यद्वा

क्रूरद्यूनवृत्तान्वितेशशिनतनू अस्तेसितज्ञौविधुर्लग्नेसोमसुत्ताधिपाद्विषिस्तिनःसेंदुर्विनष्टांशपः५
अंशाःषड्विनवाद्रयस्तदधिपेलग्नाशयोर्द्वादशाद्वित्र्यष्टासुनलग्नमस्तलवपतत्सु समाभ्यांनधा

चंद्रोलग्नंवाक्रूरान्वितंभवेत्तदालग्नभंगःस्यादित्यर्थः अस्तेसप्तमेलग्नाच्चंद्राद्वासितज्ञौशुक्रोबुधोवासोपिभंगाय।
लग्नेविधुश्चंद्रोभंगायद्विषिषष्ठेसोमसुत्ताधिपाःभंगायस्युःसोमश्चंद्रःसितःशुक्रःअधिपाःस्वामिनःलग्नांशाद्रे
ष्काणानां अत्रषष्ठंलग्नादेवनचंद्रात्सोमग्रहणात् सितःशुक्रःसेंदुःसचंद्रःभंगायशुक्रयुक्तश्चंद्रइतिभावः
अंशपोनवांशाधीशोविनष्टोस्तंगतःभंगायस्यात् ५ अथनवांशशुद्ध्यादिकमाह अंशालग्ननवांशाःषड्विनवा
द्रयःकन्यामिथुनधनुस्तुलाःशुभाःतस्यनवांशस्याधिपेस्वामिनिलग्नेवाशयोर्लग्नान्नवांशाद्वाद्वादशद्वि

वि॰ घ॰ अथाष्टसु द्वादशद्वितीयतृतीयाष्टमेषु स्थितेसति न लग्नं कार्यं अस्तलवधे अस्तांशाधिपेनतस्समाभ्यांलग्नादंशाच्चसप्तमाभ्या अ॰
टी॰ सकाशात्तृयानद्वादशद्वितीयाष्टसु स्थितेसति लग्नं न कार्यं षष्ठस्थानेनतस्य दृष्टिर्नास्तीत्यभिप्रायः अथान्येमहादोषाः गंडांते १७
८१ ष्विति त्रिविधेषु गंडांतेषु मूलवेधनवरीयसामित्युक्तेषु वैधृतौ सप्तविंशयोगे च संक्रांतेः सकाशादुभयतः पूर्वपश्चा
च्च यामद्वये षोडशघटीषु च यामार्धमर्धयामः शास्त्रांतरोक्तः व्यतिपातः सप्तदशो योगः विष्टिर्भद्रा सप्तमं करणं कुलिकः दि
वानाम नवइत्यादिनोक्तः तस्मिन् ऊनाधिके मासि क्षयमासेधिः मासे च तिऊनाधिकेन्हि दिनक्षये दिनवृद्धौ चेति न लग्नं।

गंडांतेषु च वैधृताबुभयतः संक्रांतियामद्वये यामार्धे व्यतिपातविष्टिकुलिके मासेन्हि चोनाधिके ६
जन्मर्क्षाज्जन्मलग्नान्निधनविधनगे अष्टमद्वादशाभ्यां लग्ने तत्स्वामिनस्थैरपि वपुषि खगे सत्यहंहांशे

कार्यमिति प्रत्येकं संबंधः ६ अथाष्टमलग्नादिदोषानाह जन्मर्क्षाज्जन्मलग्नाच्च अष्टमद्वादशाभ्यांलग्ने। १९ स्थितैस्तः
स्थिताभ्यांक्रमेणनिधनविधनैस्तैः जन्मराशेर्जन्मलग्नाद्वाष्टमेराशौ लग्नगतेसति निधनं द्वादशे विधनं स[illegible]दित्यर्थः तत्स्वा
मिनतुस्थैः तयोरष्टमद्वादशराश्योः स्वामिनौ तत्स्वामिनौ तयोरष्टमद्वादशराश्योः स्थितावनस्थानैः खगैः वपुषि लग्ने रम॰
स्थितैः क्रमेणनिधनविधनेस्तैः अष्टमस्थानाधीशेष्टमस्थेवा परे लग्नगतेसति निधनं द्वादशस्थानाधीशे द्वादशस्थे ८१
वाग्रहेलग्नगतेसति विधनमास्यादित्यर्थः तदहंहांशेः तेषां ग्रहाणां यानि गृहाणि तेषां मंशानवांशास्तै अथवपुषि गतेः।

तेनिधनविधनत्वेक्रमेणास्तुः अष्टमराशेरष्टमस्थग्रहस्यराशेर्वानवांशेलग्नगतेसतिनिधनं द्वादशाराशे[illegible]स्थग्रह।
स्यराशेर्वानवांशेलग्नगतेविधनतास्यादित्यर्थः अस्तेशारे अंशाद्स्तसप्तमतस्येशः स्वामीतेस्यारिः शत्रुस्तस्यनवां
शेलग्नगतेसतिव्यसनंस्यात् अथमेलकः अशुभयंद्वनि रुद्रायेमेइत्यादिनानारीनरनक्षत्रयोर्नाडीवेधेसति अशुभयमे
लनंस्यात् षडष्टक्षेत्रेशानांस्त्रीनरराश्योर्मिथः षडष्टकराश्यधिपानां असख्ये वैरेसति अशुभयंस्यात् त्रियुग्मीत्यादि
नादनुजनरगणोराक्षसमनुष्यगणौच अशुभयंस्यात् अर्कजीवेंद्वशुद्धौच गोचरमार्गेणतद्दंपत्योःसूर्यगुरुचंद्राणां

अस्तेशारेर्नवांशे व्यसनमशुभयं नाडिवेधे षडष्टक्षेत्रेशानामसख्ये दनुजनरगणे वार्कजीवेंदु
शुद्धौ ७ वेदाइभाब्धयइयं किलनार्मदीभा नद्व्यंगुलं ह्रसति पुष्यति योजनेन याम्योत्तरेपथि हृता

वल्लाभेसतिमरणंस्यादित्यर्थः ७ सवेलग्नांश ९ दशनागदिग्भिरंत्यापुनर्दहनहृच्चरखंडकानि ८॥
शुद्धिंज्ञात्वात्तस्मात्कालज्ञानार्थं पलभाचरोदयादीनाह वेदाश्चत्वार्यंगुलानि इभाब्धयोष्टचत्वारिंशद्अंगुलानि इयंकि
लसर्वेत्रनर्मदातीरे पलभास्यात् तस्माद्याम्योत्तरेपथि एकयोजनेन व्यंगुलंयस्याः पलभायाः ह्रसति पुष्यति च स्वदे
शनर्मदयोर्याम्योत्तरांतरे यावंतियोजनानि तत्तुल्यव्यंगुलैः सानार्मदीपलभा ४।४८ याम्यदेशेवा हृता उत्तरेसहितास्वदे
शपलभाभवेदित्यर्थः सात्रिविधा दशनागदिग्भिर्हता अंत्यापुनः अंतिमातु दहनहृत्त्रि ३ हृताचरखंडकानिस्युः अथो

वि॰ दं॰ कृष्णगतयश्चन्द्रयः शेषाः प्रसिद्धाः स्वनेत्रयोर्लंकोदयाः स्युः तेभ्यश्चरखंडैः कैस्त्रिभिः क्रमेण हीनाः विलोमविहितास्तु उत्क्रम अ॰
टी॰ स्थाः विलोमैश्चरखंडकैः क्रमेणसहिताः सन्तः मेषादीनां षण्णां जाताः ते पुनर्व्यस्ताः सन्तः द्वादशस्वदेशोदयजा विना ९७
८२ ड्यः स्युः ९ अथ संक्रान्तेरर्कज्ञानमाह अत्यष्टिः सप्तदश धूर्जटयो रुद्राः मूर्छा एकविंशतिः अर्थाः पंचेकाः अंकुशाः
नखाः शेषाः गुणा हराश्च प्रसिद्धाः लग्ने घ्टवारान् लग्नकालपर्यंतं संक्रान्तिमारभ्येष्टदिवसान् धनुषः धनुःसंक्रान्तिमा
रभ्य वेदादिभिर्द्वादशगुणकैर्यथासंख्यं तान् क्रमेण निहत्य तिथ्यादिभिर्द्वादशभिर्विभजेत् फलं लिप्ताः मीनादिषु कन्यान्ता

लंकोदया भुजगभानि नवांकदस्राश्चन्द्राह्वि कृष्णगतयश्चरखंडकैः स्वैः हीना विलोमविहिताः सहि
ता विलोमैर्व्यस्ताः पुनः स्वविषयोदयजा विनाड्यः ९ वेदात्यष्टिगुणाग्निधूर्जटिगजत्र्यत्यष्टिहग्विश्व
भूमूर्छाभिर्धनुषो निहत्य विभजेल्लग्नेष्टवारांस्त्रिभिः मीनादिष्वधनं तुलादिषु धनं लिप्ताः स्फुटो भास्करः

सुगते ऽर्के अधनं तुलादिकं कुंभांतासु धनं कृत्वा स्फुटो भास्करः स्यात् एतदुक्तं भवति संक्रमवशादर्कराशीन् ज्ञात्वा संक्र
ममारभ्य इष्टदिनपर्यंतं वेदादिदिवसास्तेनद्वांशाः स्युः ते दिवसाः पृथक् धनुरारभ्य यथाक्रमं प्राप्तेन गुणकेन संगुण्य मम॰
यथाप्राप्त हरेण विभज्य कलादि यल्लब्धं तन्न्यस्मिन् रवौ मीनादिषु सप्तसु गते ऽर्के तुलादिपंचसु गते धनं कार्यं सइष्ट ८२
दिने स्फुटः सूर्यः स्यादिति १० अथ कालज्ञानं स्पष्टार्थं ११ अथेष्टकालाल्लग्नज्ञानमाह रवेर्भोग्यकालमुदयैः सेहइष्ट

घटीपलेभ्यस्त्यक्त्वा भोग्यं तदग्रोदयांश्च त्यक्त्वेत्यर्थः तदुद्गतानि तदूर्वरितानि यानि पलानि तानि त्रिंशद्गुणितानि अगलि
तोदयेन भाजितानि भागादियं लब्धं तदजादिगृहशेखरितं तनुर्लग्नं स्यात् शेखरो मुकुटः शेखरो जातोऽस्मिन् तच्छे
खरितं अजादिगृहैः शेखरितं अजादिगृहशेखरितं मूर्धनि मेषादिराशिसहितमित्यर्थः १२ अथ षड्वर्गहोरादिक
माह कलानां द्विशतीनवांशमानं स्यात् इष्टांशान्पूर्वांशो द्विशततष्टा लग्नकलाः स्युरिति भावः तस्मा[illegible]लग्नात् षड्

रात्रौ भानुर्भार्धयुक्तायनांशास्तन्वर्कांशाः स्वोदयघ्नाः खषट्के त्रिंशद्भक्ता भुक्तभोग्याः पलादिस्ता
त्कालो मध्यगस्वोदयाद्यः ११ भोग्यं रवेः समयमिष्टघटीपलेभ्यस्त्यक्त्वोदयैः सहफलानि
तदुद्गतानि त्रिंशद्गुणान्यगलितोदयभाजितानि भागाद्यजादिगृहशेखरितं तनुः स्यात् १२ नवांश
मानाद्द्विशतीकलानां सूर्योनलग्नस्य शरेंदुभागे वारादिहोरा विगणोऽशरघ्ने षड्वर्गचिंतातु विनायनांशैः

वर्गचिंता अयनांशैर्विना स्यात् षड्वर्गचिंतायां अयनांशान दद्यादित्यर्थः षड्वर्गान्वक्ष्यति अथ होरा वारादीति वारा
देर्वारमारभ्य विगणा होरा स्यात् कस्मिन्सति सूर्योनलग्नस्य शरेंदुभागे शरघ्ने सति सूर्योनलग्नस्यांशानां पंच
दशांशे शेषे विरहितं पंचघ्नं कृत्वा तं वारमारभ्य वारक्रमेण गणयित्वा गता होरा स्यात् तत्परस्य वर्तमाना स्यादित्यर्थः १३
अथ होरायाः प्रकारांतरार्थं देशांतरं चरे आह अवंतिरुज्जयिनी सा मध्यरेखोपलक्षणं तस्याः सकाशात्पूर्वापरपू

वि॰ तं॰ वे पश्चिमे वा स्वदेशपूर्वेणैतयानि योजनानि तानि स्वपादहीनानि स्वचतुर्थांशोनितानि देशान्तरयोः पलानि स्युः तानि क्रमे अ॰
टी॰ णाकर्णान्तरोत्थाः पूर्वे ऋणसंज्ञानि पश्चिमे धनसंज्ञानीत्यर्थः अथ च चरार्धमिति त्रिंशद्घ्नमानान्तरमधिनं चरार्धस्या १७
८३ त् अथात्र घटिकात्मकमतः षष्टिगुणानि पलानि स्युरिति अथ वारप्रवृत्तिमाह नराधे देशोत्तरेयुग्मेयोगोकार्यो
याम्यगोले योगे उत्तरगोले वियोग इत्यर्थः योगे सति तत्तुल्यपदैः रव्युदयात्पुरा पूर्वं वियोगे पश्चादनंतरं दिनवारक्र
मेः दिनाधीशस्य प्रवृत्तिः स्यात् वारप्रवृत्तिर्निशि निर्यावत् इयं वारप्रवृत्तिः अर्कोदयादूर्ध्वमधश्चनाभिः इत्यादि गो

अवंतिपूर्वापरयोजनानि स्वपादहीनानि कर्णान्तरोत्थः पलानि देशान्तरयोश्चरार्धे त्रिंशद्घ्न
मानान्तरमर्धितं स्यात् २४ द्विघ्नेष्टनाडीशरलब्धितो वा स्युः कालहोरा दिनपप्रवेशात् ॥ ॥

लवासनया संहितावचनैश्च स्फुटीक्रियते अतोऽत्रेत्थं गणितं निश्चितनीयाग्रंथाकारस्तु अवंत्याः पश्चिमदेशे आसीत् अ
तस्तेन स्वदेशाभिप्रायेणेदमुक्तं तथाप्युत्तरगोले देशान्तरपलेभ्योऽल्पचरार्धे सति वियोगे पश्चादन्यथा त्वप्रवृत्ति
तत्र वियोगेऽपि पूर्वमिति द्रष्टव्यं एवं व्यभिचारः परिहर्तव्यः २४ अथ प्रकारान्तरेण कालहोरामाह दिनप्रवेशा राम॰
द्विघ्नेष्टनाडीशरलब्धिनाः कालहोरास्युः वारप्रवेशमारभ्य इष्टघटिका द्विघ्नाः शरभक्ताः लब्धांकेनाः सोगाः स्यु ८३
रित्यर्थः ताः शरघ्नाः प्राग्वद्गणयेत् तद्यथा तन्मारां निरवयवं वारादितोगणयित्वा गतानालहोरास्यात्

न्यरस्यवर्त्तमानाइत्यर्थः एवंप्रकारहयेनापिक्रूरायापद्दोरापिअनिंद्याअदुष्टास्यात् कस्मिन्सति लग्नप्रभुर्भवेदवर्गेसतिप्रभा वेदाश्चत्वारोवर्गायस्मिंस्तनथा सौम्यवर्गाधिकत्वेसतीतिभावः अथषड्वर्गानाह राश्यंशाः राश्यंशाःराशिभुक्ताः भक्ताःराशिभुक्ताः भक्ताःराशीन्संत्यज्य अंशाग्राह्याइत्यर्थः तेचतुर्षुस्थानेषुक्रमेणशशिभूगुरोसणः।१।२।३।२। हत्ताखिष्यभ्रभूदिकुशरैः॥ १५।१२०।१०१५ भक्ताअभ्रभुवादशशेषाः सिद्धाःलब्धानिभाधादयोवर्गाःस्युः भार्धंहोराद्रेष्काणःद्रेष्कणः नंदेदिनेर्कः द्वागौनवांशद्वादशांशौ एवंचत्वारोवर्गाः यस्यगृहस्ययद्गृहंनतस्यैवअयमेकोगृहाख्यः अथत्रिंशांशः त्रिंशांशाइनि

प्राग्वच्छरघ्नागणयेदनिंद्याक्रूरापिलग्नेप्रभवेदवर्गे १५ राश्यंशाःशशिभूगुरोसणहताखिष्यभ्रभू
दिकुशरैर्भक्ताभाधहकोणनंददिनकृद्वागागृहयस्यतत् त्रिंशांशाःशनिसौम्यजीवरविजस्माजन्मनो
व्युत्क्रमादोजर्क्षेषुशरेषुसप्तसमकृतःपंचेतिषड्वर्गिकाः १६ महोदयेसायनसूर्यभोग्यंसषड्भुक्तंचयुतंद्युमान

समराशौ सितादीनांपंचाद्यस्त्रिंशांशाःस्युः त्रिंशतःपूरणास्त्रिंशाः तेचतेअंशाश्चत्रिंशांशः तद्यथासमराशौ आद्याःपंचभागाःशुक्रस्यततःसप्तबुधस्येत्यादि ओजर्क्षेषुविषमराशिषुव्युत्क्रमात् भागानामधिपतीनांचनद्यथा आद्याःपंचभौमस्यततःपंचशनेरित्यादि इतीयंषड्वर्गिकास्यात् षण्णांवर्गाणांसमाहारःषड्वर्गीसैवषड्वर्गिका १६ अथग्रहगणितोक्तमपिद्युमानानयनंसुगमोक्त्याह सायनसूर्यस्ययन्नाग्यद्भोग्यंसायनसूर्यस्यसषड्भस्ययद्भुक्तंतत्मध्योदयनदंतर्वर्ति

वि·वृं· शुभमध्योदयेषुयुक्तंशुभानंस्यात् अर्थालंकारः इतीयंविलग्नस्यविवाहलग्नस्यशुद्धिः शिशुवोधनायवालाववोधायश्री अ·
टी· केशवार्केणास्मृतासेस्त्रिप्यकथिता २७ इति श्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशदैवज्ञविरचिताके २७
८४ शवार्कीदिताल्लग्नशुद्धेर्विवृतिः समाप्ता अत्रसमूलाग्रग्रंथसंख्या २७५ पादोनद्विशतीसमस्तग्रंथसंख्या ३३२५ हाय
नार्कलवतुल्यमायनेनद्युतीरसयुक्तायुतिर्भवेत् सापिसागरयुतोद्युयोद्युकंतन्त्रिनेत्रलवएवपक्षकः पक्षःसपक्षोयदिवा

इतिस्मृतंयंशिशुवोधनायश्रीकेशवार्केणविलग्नशुद्धिः २७॥ इतिविवाहवृंदावनेलग्नशुद्धिःसप्तदशो

सरःस्यात्तदीयरामांशसमस्तिथिः स्यात् यच्चाखिलैकंकुपमाहततुल्यंदादिकंमल्लकवत्सराःस्युः ध्यायः २७ समाप्तः॥
दयनतिथिपक्षात्कल्यतायांनितस्मिन्कुवरचरणाञ्जालंवरोलवकृत्स्नःगणकवरगणेशप्रोक्तटीकामशेषामखिं राम·
लदखिलसारेमालिनींवाग्विशेषैः ॥ मीः अधीक भाद्रपद कृष्ण ३० आमावस्यामेरविवासरे संम्वत् १९ ५७ शुभम् ८४

॥ इति श्री विवाहवृंदावनसटीकसमाप्तः शुभमस्तु ॥